

ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๕

ตำนานภาพอักษรบางอย่าง

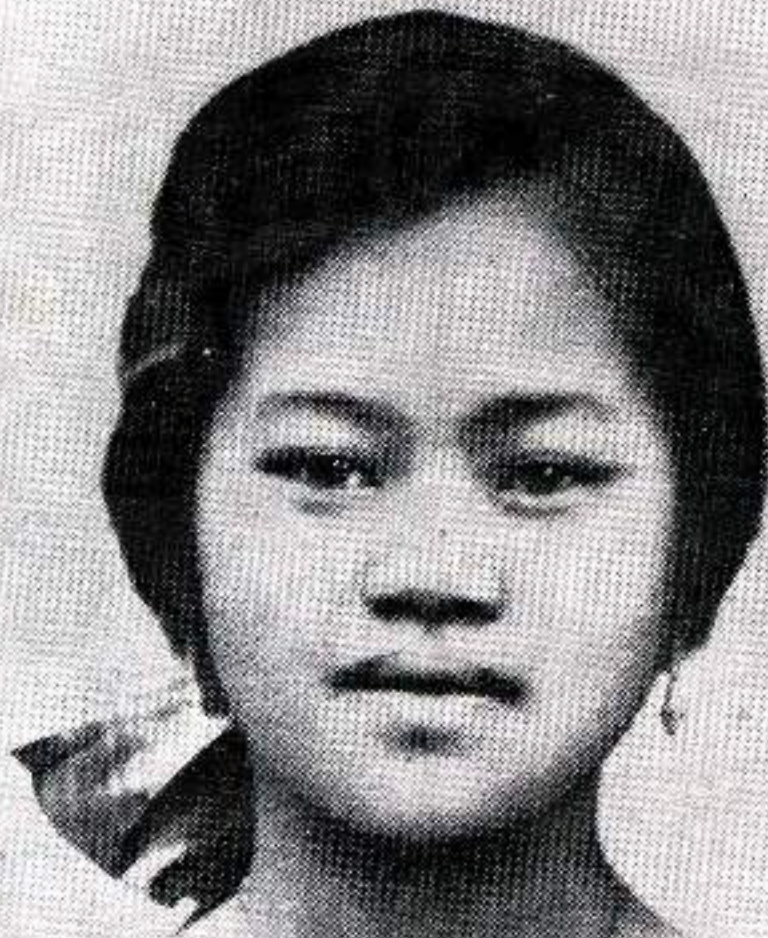
กษัตริย์อธิบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

พระเจ้ายาเชอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

กับหม่อมเจ้าหญิงอับสรสมาน

ทรงพิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าหญิงสรทจันทร

TUDC

16/07/2564

๗๗.๖

หม่อมเจ้าหญิงสรทจันทร

พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๖๖

คำนำ

พระเจ้าพญาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ กษัตริย์จอมเจ้าหญิงอัยสร
สमान จะทรงบำเพ็ญพระกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานในอารพระราชนิเวศน์
เพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงสรทจันทร พระธิดา มีพระประสงค์จะทรงพิมพ์
หนังสือเป็นของแจกสักเรื่องหนึ่ง โปรดให้กรรมการหอพระสมุด
วชิรญาณสำหรับพระนครเลือกหาเรื่องหนังสือ แลจัดการพิมพ์ถวาย

ที่ในหอพระสมุด ฯ มีจุดหมายเหตุเรื่องตำนานภาษาอากรต่าง ๆ
อยู่หลายเรื่อง เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวก็มี กรรมการได้รวบรวมไว้หมายความว่าพิมพ์ในเวลาที่มีโอกาส
เห็นว่าถ้าพิมพ์ถวายกรมพระจันทบุรี ฯ กษัตริย์จอมเจ้าหญิงอัยสรสमान
ทรงแจกในอารศพพระธิดาก็จะพอเหมาะพอดี ข้าพเจ้าจึงแต่งคำอธิบาย
เรื่องภาษาอากรซึ่งเก็บในกรุงสยามเต็มเข้าในเบื้องต้น เป็นส่วนตัวข้าพเจ้า
ช่วยงานอีกแผนกหนึ่ง พิมพ์รวมกันในสมุดเล่มนี้ เรียกว่าตำนาน
ภาษาอากร จัดไว้ในหนังสือพวกกลทอักษรนิยมต่าง ๆ นับเป็น
ภาคที่ ๑๕

เรื่องตำนานที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ แม้ไม่มีบริบูรณ์ทีเดียว ข้าพเจ้า
ก็เชื่อว่าจะให้ความรู้เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านได้เป็นอันมาก.

กรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครขออนุโมทนาคุณกุศลบุญราศี
ทักษิณานุประทาน ซึ่งพระเจ้าพญาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ กษ

๗

หม่อมเจ้าหญิงอัยสรสมาน ทรงบำเพ็ญอุทิศกัลป์นามผลประทานพระธิดา
แลเชื่อว่าท่านทั้งหลายผู้ได้รบสมุคหนังสือเล่มนี้ไปคงจะถวายอนุโมทนา
ด้วยทั่วกัน.

ศั ๑๖ กษัตริย์ สภานายก

ขอพระสมุควชิรญาณ

วันที่ ๒๐ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๕๖๖

สำนักหอสมุด

สารบัญ

อธิบายตำนานภาษีอากร	หน้า (๑)
ว่าด้วยลักษณะเกี่ยวภาษีอากรแต่โบราณ	(๓)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรครั้งกรุงธนบุรีแลกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑	(๗)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรครั้งรัชกาลที่ ๒	(๙)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรครั้งรัชกาลที่ ๓	(๑๑)
ว่าด้วยภาษีชั่งตวงขึ้นในรัชกาลที่ ๓	(๑๒)
ขานวนเงินภาษีอากรในรัชกาลที่ ๓ จำนวนขมมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๙๘	(๑๕)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรในรัชกาลที่ ๔	(๒๑)
ว่าด้วยภาษีอากรชั่งตวงขึ้นในรัชกาลที่ ๔	(๒๓)
จำนวนเงินค่าภาษีอากรซึ่งเก็บได้ในตอนต้นรัชกาลที่ ๔	(๒๓)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรแบ่งเป็นหน้าที่กระทรวงต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔	(๒๖)
ว่าด้วยการเกี่ยวภาษีอากรในรัชกาลที่ ๕	(๓๐)
ตำนานภาษีอากรบางอย่าง	หน้า ๑
ตำนานการเก็บค่านา	๑
ตำนานอากรค่าน้ำ	๗
ตำนานอากรสวนใหญ่	๒๒
ตำนานอากรรักษากะ	๓๕
ตำนานภาษีชั่ง	๔๐
ตำนานภาษีฝืน	๔๒
ตำนานอากรยาสูบ	๕๑
ตำนานภาษีถ่วงปลาทุ	๕๗

อธิบายตำนานภาษีสอากร

ลักษณะภาษีสอากรในสยามประเทศแต่โบราณ ตามที่ปรากฏ
ในหนังสือเก่า เช่นกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญ และลักษณะอาญาหลวง
เป็นต้น แต่ตามความในหนังสือของมองซิเออร์เดอลาลูแบร์ ราชทูต
ฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่งพรรณาไว้
ดูจัดเป็น ๔ อย่าง เรียกว่าจังกอบอย่าง ๑ อากรอย่าง ๑ ส่วยอย่าง ๑
ฤชาอย่าง ๑ เรียกรวมนั้นว่า ส่วยสาอากร หรือส่วยสัดพิมพ์อากร
หาได้เรียกว่าภาษีสอากรอย่างกตวันนี้ไม่.

จังกอบนั้นเก็บชักส่วนสินค้า หรือเก็บเงินเป็นอัตราตามขนาดยาน
พาหนะที่ขนส่งสินค้า เช่นเรือเป็นต้น เมื่อผ่านด่านขนอนทางบกทางน้ำ
ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง (มาตรา ๓๐) ว่า พิกัดเก็บ ๓๐ หีบ ๑
ประเพณีเก็บจังกอบนั้นมาแต่คดีอากรพรพ ปรากฏในจารึกของพระเจ้า
รามคำแหง มหาราช ครึ่งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของประเทศสยาม
กล่าวว่า เมื่อพระเจ้ารามคำแหงครองกรุงสุโขทัยนั้น ทรงทำนุบำรุง
ราษฎรให้ไปมาโดยสะดวก “เจ้าเมืองยี่เอาจะกอบในไพร่สู่ทาง” ดังนี้
อากรนั้น เก็บชักส่วนผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหาได้ โดย
ประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น ทำนา, ทำไร่, ทำสวน, เป็นต้น หรือโดย

๑ คำว่า ส่วย เห็นจะมาจากภาษาจีนแต้จิ๋ว “ส่วยปั่ว” หมายความว่าเก็บ
ส่วนผลจากผลประโยชน์ของราษฎร.

ให้สิทธิของรัฐบาล เช่นอนุญาตให้เก็บของในป่า จับปลาในน้ำ แลต้ม
กลั่นสุรา เป็นต้น พิกัดที่เก็บเข้าใจว่าคงประมาณอยู่ราว ๓๐ หีบ ๓ ใน
ผลประโยชน์ที่ได้นั้นเป็นอัตรာ

ส่วนนั้นคือยอมให้บุคคลบางจำพวกส่งสิ่งของซึ่งรัฐบาลต้องการใช้
แทนที่คนเหล่านั้นต้องมาประจำทำราชการด้วยแรงของตน ยกตัวอย่าง
ดังเช่นยอมอนุญาตให้ราษฎรที่คงภูมิลำเนาอยู่ชายตงพระยาไฟหาคินมุล
คางคาว อันมีตามถาตฤเขาในตงนั้น มาหุงกินประสิ่วส่งหลวงสำหรับ
ทำกินบน หรือเช่นยอมให้ราษฎรชาวเมืองกลางหาคินมุลอันมีมากใน
เกาะนั้น ส่งหลวงสำหรับทำลูกบนแทนแรงรับราชการ เป็นต้น อัตรာ
ส่วนที่คงส่งคงกำหนดเท่าราคาที่ต้องจ้างคนรับราชการแทนตัว

ดูขานนี้ คือค่าธรรมเนียม กำหนดเรียกจากการต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาล
ทำให้เพื่อประโยชน์แก่ราษฎรบางคนเฉพาะตัว ยกตัวอย่างดังผู้ใดจะขอ
โฉนดตราสารเป็นสำคัญแก่กรรมสิทธิของตน มิให้ผู้อื่นยกรุกแย่งซึ่ง
ที่เรือกสวนไร่นา รัฐบาลก็เก็บค่าฤชาจากเจ้าของกรรมสิทธิ์นั้น หรือ
เช่นราษฎรเป็นความกันรัฐบาลต้องชำระให้ในโรงศาล ฝ่ายใดแพ้คดี
ถูกปรับใหม่ให้ ใช้เงินแก่ฝ่ายชนะเท่าใด รัฐบาลยอมเก็บเป็นฤชากึ่ง
หนึ่งนั้น เรียกว่าเงินพนย คงนเป็นต้น

ในหนังสือทมองส์เออร์เคอလာสแบร์ราชทูตแต่ง อธิบายว่าเมื่อ
ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เก็บส่งช่วยสาอากรต่าง ๆ
(คิคตามอัตราเงินที่ใช้ ในปัจจุบัน) คงน คือ

๑. จิ้งกอบเรือ (บรรทุกสินค้า) เก็บเกี่ยวตามขนาดเรือยาววาละ
บาท ๓ มีอธิบายว่าเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เพิ่มพิกัดขนาด
ปากเรือชน เรือลำใดปากกว้างกว่า ๖ ศอก (ถึงเรือนั้นจะยาวไม่ถึง
๖ วา) ก็เก็บสำละ ๖ บาท แลจิ้งกอบเรือนี้ว่าตรวจเก็บที่ตามชนอน
ตั้งแต่เมืองไชยนาทลงมา

๒. จิ้งกอบสินค้า เก็บทั้งส่งสินค้าเข้าแลสินค้าออก

๓. อากรค่านา ว่าเก็บไร่ละ ๒๕ สตางค์ มีอธิบายว่าแต่ก่อนถ้า
นาแห่งใดไม่ทำก็ไม่ต้องเสียค่านา สมเด็จพระนารายณ์ ฯ มีพระราช
ประสงค์จะให้คนหว่านนาไว้เปล่า ๆ ให้เก็บค่านาทั้งนาที่ทำแล
มีไถทำ

๔. อากรสวน ที่เวียนเก็บต้นละ ๕๐ สตางค์ พลูเก็บค้างละบาท
หนึ่ง (ดูแรงเกินไป ที่จริงพิกัดเห็นจะเป็นไร่ละบาท) หมากรเต็ม
เก็บพิกัดต้นละ ๓ ผล ถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เก็บเป็นเงิน
(แต่พิกัดทำไต่หากล่าวถึงไม้) มะพร้าวเก็บต้นละ ๕๐ สตางค์ ต้นส้ม
ต้นมะม่วง ต้นมังคุด ต้นพริก (Pimentier) เก็บต้นละบาทหนึ่ง
(ดูแรงเกินไป เห็นจะผิด) มีอธิบายว่าพริกไทยนั้นเดิมก็เสียอากร
แต่สมเด็จพระนารายณ์ ฯ โปรด ฯ ให้งดการเก็บอากรเสีย มีพระราช
ประสงค์จะให้คนปลูกพริกไทยเป็นสินค้าให้มากขึ้น

๕. อากรสุรา เก็บตามจำนวนเตาที่ตั้งต้มกลั่นสุราขาย ถ้าแล
ที่เมืองใดไม่มีเตาสุรา (ปล่อยให้ราษฎรต้มกลั่นตามอำเภอใจ) เก็บ

อาการสรีราเวียงตัวคน (ซาขณกรรจ์) คนละบาท ๓ มีอธิบายว่าในรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์ ๗ เพิ่มพิภคอาการสรีราชนกว่าแต่ก่อนอีกเท่าหนึ่งแล
เกียอาการจากคนขายสรีราด้วย คือขายย่อยเกียรานละบาท ๓ ถ้าขาย
เป็นจำนวนมาก เกียตามจำนวนสรีราโองใหญ่ (เท ?) ละบาท ๓

๖ อาการค่าน้ำ เกียจากอนุญาตทหารให้คนหาบ้ลา มีอธิบายว่า
เป็นหน้าท้ออกญาทายนน้ำเป็นพนักงานเกีย

๗ อธิบายว่ามีอาการที่เกียชนใหม่ หรือตงชนในรัชกาลนั้นเอง
อีก ๒ อย่าง คืออาการบ่อนเยยอย่าง ๑ แลค่าอนุญาตให้ออกญาแมน
ตั้งโรงหญิงนครโสเภณ้อย่าง ๑

(มีอาการอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าเกียมาแต่โบราณ แต่มอง
สี่เขอรเทศดาลแบร์มิโตกล้าวถง คืออาการตลาด เกียจากผู้ท้อกร้าน
ขายของในท้องตลาด แต่พิภคเกียอย่างไรหาทราบซัดไม่)

๘ ส่วยต่าง ๆ นั้น คือเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งประเทศราช
ส่งตามพระราชกำหนดอย่าง ๑ ทรมพยมรดกของผู้มรดกภาพซึ่งตอง
พิศมยา (คือเงินกำลังของทนายาทจะเอาไว้ใช้สอย) อย่าง ๑ เกณท์
เฉลย (คือเกณท์ให้ช่วยกันเลี้ยงแขกเมือง หรือเกณท์ให้ช่วยกัน
สร้างบ้อมปราการเป็นต้น) อย่าง ๑ ส่วยแทนแรง คือโดยปรกติ
บรรดาชายฉกรรจ์มหน้าทเข้ามารับราชการยละ ๒ เดือน ยอมให้คนท
เหลือใช้ไปทำมาหากิน แต่ให้ส่งเงินมาจ้างคนแทนตัว หรือหาส่ง
ของทตองการใช้ ในราชการส่งแทนแรงที่เข้ามารับราชการอย่าง ๑ มี

(๕)

อธิบายว่าค่าจ้างคนรับราชการแทนตัวนั้น ตั้งอัตราเงินเดือนละ ๒ บาท
คิดเป็นค่าแรงบาทหนึ่ง เขยเลยงบาทหนึ่ง รวมเป็นยี่สิบ ๑๒ บาท

๘ ค่าฤชา (ที่ใดเป็นของหลวง) นั้น คือเงินพนียเขยปรีย
คู่ความ แลทรัพย์สินสมบัติซึ่งรับจากผู้มีความผิด (ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ
ไม่ได้ขึ้นในหมวดนี้ เพราะเดิมพระราชทานเป็นผลประโยชน์ของเจ้า
หน้าท เช่นกยเงินเดือน แม้เงินพนียตามศาลหัวเมือง ก็ยก
พระราชทานให้เป็นผลประโยชน์ของผู้ว่าราชการเมือง)

มองสิเออร์เดอลาลแบร์ อธิบายเรื่องผลประโยชน์แผ่นดินครั้ง
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ๆ ว่านอกจากเก็บส่วยสาอากรตั้งกล่าวมายังมี
ทางใดอย่างอื่นอีก คือใดคทาหนาลวงแลสวนหลวง ผู้ทำต้องแบ่ง
ผลที่ทำได้ส่งเป็นภาคหลวงอย่าง ๑ ไคถาไรการค่าขายในพระคลัง

สินค้าอย่าง ๑

เรื่องพระคลังสินค้า ในหนังสือซึ่งชาวต่างประเทศคนอื่น ๆ แต่ง
ก็มักกล่าวถึง แลเป็นเรื่องที่รัฐบาลต้องใดเถียงกับชาวต่างประเทศ
มาจนถึงสมัยในชนกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ควรจะอธิบายให้ทราบลักษณะ
การเสียก่อน อันมูลเหตุที่จะมีพระคลังสินค้านั้น เขาใจว่าเพราะเหตุ
๒ อย่าง คืออย่างที่ ๑ เรือต่างประเทศเอาเครื่องคัสตราวุธแลดินดำ
กำมะถันเป็นสินค้าเข้ามาขาย ของเหล่านี้รัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้ตก
ไปถึงมือขจามีตร แต่จะห้ามมิให้ชาวต่างประเทศเอาเข้ามา รัฐบาล
ก็ต้องการมีไว้สำหรับใช้ราชการบ้านเมือง จึงยอมให้ชาวต่างประเทศ

(๖)

เอาเครื่องอาวธยภณัทเขามาได้ แต่ยังคงว่าต้องขายแก่รัฐบาลแห่ง
เดียว เมื่อรัฐบาลขอของเหล่านั้นไว้จนมีเกินจำนวนต้องการ รัฐบาล
ก็ขายเป็นรายย่อยไปแก่ไฟร์บ้านพลเมือง เกิดกำไรแก่รัฐบาลด้วย
ประการอื่นอย่าง ๑ อย่างที่ ๒ นั้นเป็นส่วนสินค้าขาออก มีสินค้าบางอย่าง
ซึ่งหาได้ ในพื้นเมือง แต่เช่นของม้น้อยแลหายาก ยกเป็นตัวอย่าง
ดังเช่นคิบุกเป็นต้น ของเหล่านั้นพวกพ่อค้าต่างประเทศพากันต้องการ
จะเอาไปขายประเทศอื่น เพราะขายได้ราคาแพง รัฐบาลจะยอมให้
ขายชอกกันได้ตามใจเกรงของเหล่านั้นจะหมดสิ้นไม่มีเหลืออยู่สำหรับใช้
ราชการในบ้านเมือง จึงกำหนดว่าเป็นสินค้าต้องห้าม มิให้ซื้อขายกัน
ในท้องตลาด ใครมีสินค้าต้องห้ามเหล่านั้น ถ้าจะขายให้เอามา
ขายต่อพระคลัง ใครจะชอกให้มาชอกที่พระคลัง รัฐบาลเบ็ดขายไป
แต่พอเห็นสมควร วิธีการชอกขายที่รัฐบาลยังคงยึดเช่นว่ามานั้น บางที
จะมีมาแต่ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม หรือก่อนนั้นแล้ว แต่เมื่อถึงใน
รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๓ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๘)
คิดจัดการค้าขายในพระคลังให้เป็นทางที่จะได้ผลประโยชน์แผ่นดินเพิ่ม
เติมอีกทางหนึ่ง จึงตั้งפקตสินค้าต้องห้ามใหม่มากถึงยงชนกว่าแต่ก่อน
คือส่วนสินค้าที่เขามาแต่ต่างประเทศ นอกจากเครื่องศัสตราวุธ
เพิ่มเติมกำหนดว่าผ้าเป็นสินค้าต้องห้ามอีกอย่าง ๑ ใครบรรทุกผ้าเข้ามา
ต้องให้รัฐบาลรับชอกเข้าพระคลัง แล้วจำหน่ายไปตามตลาดทั้งในกรุง
แลหัวเมือง ส่วนสินค้าขาออกนั้น กำหนดคืนประสิ้ว ตะกั่ว ฝาง

(๗)

หมากสง หนังกุ้ง เนื้อไม้ ช้าง แลเงาช้าง ฯลฯ เหล่านี้ ว่าเป็นสินค้า
ต้องห้ามเพิ่มเติมขึ้น รัฐบาลจึงได้ทำไว้ในพระคลังเป็นผลประโยชน์
แผ่นดินยังชนอีกทางหนึ่ง เมื่อพระคลังมีการชื้อแลจำหน่ายสินค้ามาก
จนเข่นกล่าวมา การแพนกันจึงได้นำว่าพระคลังสินค้า

นอกจากภาษีอากรต่าง ๆ ที่กล่าวมา มอริสเซอร์เคอလာสแบร์
ว่าผลประโยชน์แผ่นดินที่ได้เป็นตัวเงินเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์
ประมาณปีละ ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท

ผลประโยชน์แผ่นดินเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นอก
จากเก็บส่วยสัพพัตถ์การแลการชื้อขายในพระคลังสินค้าดังกล่าวมา ยัง
มีทางที่ได้ผลประโยชน์ของหลวงด้วยแต่เร่งเร็วไปค้าขายยังนานาประเทศ
ด้วยอีกอย่างหนึ่ง คือเมื่อเรือกำปั่นของหลวงบรรทุกสินค้าของหลวง
เช่น ช้าง ศึกบ ก แลฝาง เป็นต้น ไปขายถึงอินเดียข้าง เมืองจีนข้าง
เมืองชวาข้าง แลประเทศอื่นข้าง แลรวบรวมซื้อสินค้าต่างประเทศที่ตอ
การใช้ ในประเทศนี้ เช่นผ้าลายแลถ้วยชาม เป็นต้น เข้ามาให้พระ
คลังสินค้าจำหน่ายได้ทำไว้ในทางนี้เป็นผลประโยชน์ของหลวงอีกทางหนึ่ง
อีกได้ผลประโยชน์แผ่นดินเข่นกล่าวมานี้ ใช้เป็นประเพณีมา
จนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรีเป็น
ราชธานีก็ดี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีเมื่อขึ้นรัชกาลที่ ๓
แลรัชกาลที่ ๒ ก็ได้อีกส่วยสัพพัตถ์การแลการชื้อขายใน
พระคลังสินค้า แลค้าเรือต่อมาตามแบบอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา ไม่

(๘)

ปรากฏว่าได้แก้ไขอย่างใด นอกจากเปลี่ยนแปลงพิภพอัตราอย่าง มีคว
 อย่างตั้งเช่นเก็บเงินแทนแรงรับราชการ เมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระ
 นารายณ์ฯ กำหนดว่าไพร่คนหนึ่งต้องมาเข้าเวรบด ๖ เดือน ถ้าไม่
 มาเข้าเวรให้เสียเงินแทนเดือนละ ๒ บาท ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์
 ลดเวลารับราชการลงคงให้เข้าเวรเพียงบด ๓ เดือน แต่เพิ่มพิภพ
 เงินทดของเสียแทนแรงมากขึ้นเดือนละ ๒ บาท เพราะฉะนั้นก่อน
 ถ้าไพร่ไม่เข้ามารับราชการต้องเสียเงินบด ๑๒ บาท แต่ชั้นหลังต้องเสีย
 บด ๑๘ บาท แต่การอนนเลือกได้ตามใจไพร่สมัคร ถ้าไม่อยากเสีย
 เงิน ชั้นก่อนต้องมาอยู่ประจำเวรถึงบด ๖ เดือน แต่ชั้นหลังต้อง
 มาอยู่เพียงบด ๓ เดือน ผิดกันดังนี้

เรื่องเก็บส่วยสาอากรปรากฏในจดหมายเหตุว่า มาจัดการพิน
 ระเบียบบนแผ่นดินชนเมือรัชกาลที่ ๓ เพราะเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ได้ผล
 ประโยชน์แผ่นดินไม่พอจ่ายใช้ราชการบ้านเมือง บางบดต้องขอลด
 อตราเบียดหวัดราชการ จ่ายแต่ครึ่งหนึ่งบ้างหรือสองในสามส่วนบ้าง
 หรือมณฑลเอาสิ่งสินค้าของหลวงที่มีอยู่ในพระคลัง เช่นผ้าลายเป็นต้น
 ออกแจกเป็นเบียดหวัดกรม
 ที่เรียกว่าเบียดหวัดนี้ มักเข้าใจกันผิดไปว่าเป็นผลประโยชน์ประจำ
 ตำแหน่ง เช่นอย่างเงินเดือนทุกวันนี้ ที่จริงเบียดหวัดแต่ก่อนหาใช่ผล
 ประโยชน์ประจำตำแหน่งไม่ ทว่าถอดกันว่าราชการเป็นตำแหน่งใด

๑. พัดที่วัน จะเปลี่ยนเมื่อรัชกาลไหนไม่ทราบแน่

ยอมไ้รับค่าฤชาธรรมเนียมหรือส่วย แลส่วนลคในหน้าที่ตำแหน่งนั้นเป็น
 ผลประโยชน์ จะยกตัวอย่างคึงเช่นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 แลกลาใหม่กรมท่า ยอมไ้ค่าธรรมเนียมประทัยตราบ้างตั้งตำแหน่งเป็น
 ผลประโยชน์ประจำตำแหน่งอย่างหนึ่ง แลยังมีอย่างอื่นอีกหลายอย่าง
 เขยหวคนนทจริงเป็นของพระราชทานตอบแทนข้าราชการบริวารใน
 ส่วนพระองค์เป็นท่านองบ้ำเห็นใจ เพราะฉนั้นจึงถือว่าชนลคไ้ตาม
 พระราชอัชฌาครัย

ผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๒ นั้น ถ้าว่าโดยประเภท
 แลวิธีเก็บก็เป็นอย่างเดียวกับเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คือ
 มีจังกอบอย่าง ๓ อากกรอย่าง ๓ ส่วยอย่าง ๓ ค่าฤชาธรรมเนียม
 อย่าง ๓ กำไรพระคลังสินค้าอย่าง ๓ กำไรในการค้าเรืออย่าง ๓
 มีจำแนกรายการปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารของเจ้าพระยา
 ทิพากรวงศ์ กับจดหมายเหตุของครอเพ็ดทตอังกฤษ ซึ่งเข้ามาใน
 รัชกาลที่ ๒ เมื่อขมะเมย พ.ศ. ๒๓๖๕ ไ้เนอความคึงนี้ คือ

จังกอบนั้น เก็บสินค้าเมื่อผ่านค่านขนอน (ร้อยชักสิบ) อย่าง ๓
 เก็บค่าเบ็กร่องเรือกำขนตามขนาดปากเรือวาละ ๓๒ บาท อย่าง ๓
 อากกรนั้น เก็บค่านา อากกรสวน สัมพัทสร ค่าน้ำ ตลาต เตา
 สุรา ขอนเขย
 ส่วยนั้น เงินที่ยอมให้ไพร่เสียแทนเข้าเวรรีข้าราชการ จึงเรียกว่า
 ค่าราชการอย่าง ๓ เงินบังคับเรียกจากเงินแทนแวงราชการ พิภค

เท่ากบยทาสกรรมกรขบละ ๕๐ สตกางค ๓ บเกยคร้งหนงขาท ๓ กบย ๕๐
สตกางค ใครเลยแลวผกบคร้งทขอมอใหเปนสาคัญ จึงเรียกวาเงิน
ผกบอยาง ๓ บยังส่วยสิ่งของค่าง ๆ ซึ่งยอมใหชาวทวเมืองทาส่งแทนเข้า
เวรบราชการอกหลายอยาง (สิ่งของเหล่านันแจงรายชออยู่ในพระคลัง
สินคางจะกล่าวต่อไป)

ค่าธุชาธรรมเนียมนัน เรียกวาคাত্রา ค่าไลนค แลค่าธรรมเนียม
ความเปันตน เหมอนอยางเมือคร้งกรุงศรีอยุธยาเปันราชธานี
พระคลังสินคาเมือในรัชกาลที่ ๒ นัน ครอบเพื่ทกล่าววากำหนด
สิ่งเหล่านันเปันสินคาทองห้าม คือ ๑ รังนก ๒ ฝาง ๓ ดิบุก ๔ พริกไทย
๕ เนื้อไม้ ๖ ผลแว้ว ๗ ตะกั่ว ๘ งาช้าง ๙ รง (ผิดกบยคร้งรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์ ๑ คือเพิ่มพริกไทย ผลแว้ว รง เข้าในสินคา
ทองห้าม ๓ อยาง ยกเลิกทินประสิวกบยข้าง ๒ อยาง แต่ข้างนันปรากฎ
ในทอนวายังมีข้างของหลวงส่งไปขายถึงเมืองเทศ เห็นครอเพื่ทจะไม่รู
เพราะส่งไปทางเมืองตรง จึงไม่กล่าวถึง) สินคาทองห้ามทพระคลังสินคา
ขายนัน ซ้างเห็นจะเปันของหลวงจับเองหรือเปันภาคหลวงที่เรียกจาก
ผู้จับ งาช้างเปันของบรรณาการแลรบชอด้วย นอกจากสองสิ่งน
เปันของส่วยแลรบชอทงนน ทกล่าวมานันเปันส่วนสินคาขายอก สินคา
ขาเข้าซ้างพวกพ่อค้ำพามาแต่ค่างประเทศนัน ในรัชกาลที่ ๒ ปรากฎว
กำหนดสินคาทองห้ามมิใหขายแก่ผ อินแต่เครื่องศัสตราวุธขทณท คือ
บนแลคณบนเปันตน สินคาอื่น ๆ นอกจากนันเปันแต่รัฐบาลต้องการ

(๓๓)

ใช้สิ่งใดขอคืนจากผู้อื่น หากปรากฏว่ายังคงให้เอามาขายเหมือน
เมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ ไม่

เรือของหลวงสำหรับแต่งไปค้าขายต่างประเทศเมื่อในรัชกาลที่ ๒
มี ๒ ลำ ขอเรือมาลาพระนครลำ ๑ เรือเหราข้ามสมุทรลำ ๑ (เข้า
ใจว่ายังมีเรือหลวงที่เมืองนครศรีธรรมราชอีกสักลำหนึ่งหรือสองลำ) แต่ง
ไปค้าขายถึงเมืองเกาะหมาก เมืองสิงคโปร์ เมืองหมาเก๊า แลข้างที่
ก็ไปถึงอินเดีย

ผลประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๒ ครอบเฟ้นประมาณว่าเก็บได้
ราวปีละ ๒,๒๖๐,๐๐๐ บาท

ถึงรัชกาลที่ ๓ จัดการแก้ไขวิธีการเก็บผลประโยชน์แผ่นดินหลาย
อย่าง เหตุด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ผลประโยชน์แผ่นดินได้ไม่พอจ่าย
ราชการทั้งกล่าวมาแล้ว ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๓ มีศึกสงครามจำเป็น
ต้องการเงินใช้ราชการมากกว่าแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชนิพนธ์จัดการพินิจแก้ไขเงินผลประโยชน์แผ่นดิน
การที่ทรงจัดนั้น คือแก้ไขวิธีเก็บภาษีอากรเดิม เช่นเรียกเก็บ
ค่านาเป็นตวงเงินแทนเก็บเขาเปลือกขนฉางหลวง คิดเป็นไร่ละสลึง แล
เก็บเงินแทนค่าขนเข้าส่งฉางหลวงอีกไร่ละเพื้อง เป็นต้น นอกจาก

๑ ในหนังสือมองสิเออร์เดอลาลแบร์ว่า เมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
เก็บค่ามาเป็นตวงเงิน ที่มาเปลี่ยนเป็นเก็บเข้าเปลือกนั้น เข้าใจว่าเห็นจะเป็นครั้งกรุง
ธนบุรี เพราะเป็นเวลาราชบุตรจัดสนเงินทอง แลรัฐบาลต้องการเข้าเป็นเสบียงสำหรับ
ทำสงคราม

แก้ไขวิธีกฎ ทรงตั้งภาษิตใหม่อีกหลายอย่าง คำว่า “ ภาษิต ” แต่เดิมในภาษาไทยใช้แต่หมายความว่าได้เปรียบ ดังเช่นกล่าวว่่าสิ่งนี้มีภาษิตกว่าสิ่งโน้น ที่มาใช้หมายความว่าเก็ยผลประโยชน์แผ่นดิน เหมือนจะฟังปรากฏชนเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เห็นจะมาแต่คำภาษาจีนแต่จั่ว “ บู้ช ” หมายความว่าสำนักเจ้าพนักงานทำการเก็ยผลประโยชน์แผ่นดิน เพราะมาจกวิธให้มิผู้ว่าประมวลเงินหลวงรัชชกษัตริย์เก็ยผลประโยชน์แผ่นดินชนเมื่อรัชกาลที่ ๓ ใครประมวลใคก็ใคช่อว่า “ เจ้าภาษิต ” ดังนภาษิตชงตั้งชนเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์กล่าวไว้

ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่ามี ๓๘ อย่าง คือ

๑ บ่อนเบี้ยเงิน เค็ยมิแต่บ่อนเบี้ยไทย คือตั้งโรงให้คนไปเล่นเบี้ยกันเอง นายอากรเป็นแต่เก็ยตั้งหัวเบี้ยส่งหลวง ที่เรียกว่าบ่อนเบี้ยจีนนั้น สำหรับพวกจีนเล่นกัน ขอมให้เล่นตามประเพณีในเมืองจีน

๒ หวย ก. ก.

๓ ภาษิตเบ็ดเสร็จ (เก็ยจากของลงสำเภา)

๔ ภาษิตของต้องห้ามทุกอย่าง

๕ ภาษิตพริกไทย (เก็ยจากผู้ชอลงสำเภา)

๖ ภาษิตพริกไทย (เก็ยจากชาวไร่ที่ปลูกพริกไทย)

๗ ภาษิตฝาง

๘ ภาษิตไม้แดง (เก็ยจากผู้ชอลงสำเภา)

๙ ภาษิตไม้แดง (เก็ยสียลทจากผู้ชาย)

- ๑๐ ภาษากุศล
- ๑๑ ภาษานามนมะพรว
- ๑๒ ภาษานามนต่าง ๆ
- ๑๓ ภาษากะตะ
- ๑๔ ภาษัตนยาง
- ๑๕ ภาษิตุชน
- ๑๖ ภาษพน
- ๑๗ ภาษาก
- ๑๘ ภาษกระแฉง
- ๑๙ ภาษไม้ไผ่ป่า
- ๒๐ ภาษไม้รวก
- ๒๑ ภาษกอไม้สลุ
- ๒๒ ภาษไมคางพล
- ๒๓ ภาษไม้คอเรือ
- ๒๔ ภาษไม้ซ่ง
- ๒๕ ภาษผาย
- ๒๖ ภาษยาสุข
- ๒๗ ภาษปอ
- ๒๘ ภาษควม
- ๒๙ ภาษเนื้อแห้ง ปลาแห้ง

๓๐ ภาษาเยอแคย

๓๑ ภาษานาตาลทราย

๓๒ ภาษานาตาลหม้อ

๓๓ ภาษานาตาลอ้อย

๓๔ ภาษาลำรว

๓๕ ภาษาเตาตาล

๓๖ ภาษาจีนอ้อย, ฝู, เทียนโฮเนอ, แลชนมต่าง ๆ

๓๗ ภาษาปุ่น

๓๘ ภาษาเกวียน, โคต่าง, เรือจ้าง, ทางโยง

ในรัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้เลิกอากรซึ่งเคยมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า
๒ อย่าง คือ.

๑ อากรรักษาเกาะ

๒ อากรค่าน้ำ

ที่ในหอพระสมุดฯ มีขานวนเงินภาษีอากรในรัชกาลที่ ๓ จำนวน
ขมะแสง พ.ศ. ๒๓๘๘ พระยาราชมนตรี (ภู่) ผู้ว่าการพระคลังมหา
สมบัติ ทำทลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ฉบับหนึ่ง มีรายชื่อเจ้าภาษี แลจำนวนเงินที่รับทำ ทั้งจำนวนเงินส่วน
แบ่งภาษีอากรเหล่านั้น ดังพิมพ์ไว้ต่อไปนี้.

(๓๕)

บัญชีเงินภาษีอากร

จำนวนยี่มะเส็งสี่ปีตศก จุลศักราช ๑๒๐๗

ภาษีฝาง	พระสวัสดิการวิชัย	รวมเงิน	๗๕๐	ชั่ง
๕				
๕	พระคลังสินค้า		๖๕๐	ชั่ง
๕				
๕	พระราชวังบวร ฯ		๗๐	ชั่ง
๕				
๕	กรมหมื่นสุนทร		๓๐	ชั่ง
๕				
๕	กรมหลวงรักษารณเวศ		๓๐	ชั่ง
๕				
ภาษีพริกไทย หลวงอภัยวานิชวิชัย		รวมเงิน	๕๒๐	ชั่ง
๕				
๕	พระคลังสินค้า		๓๗๐	ชั่ง
๕				
๕	พระราชวังบวร ฯ		๓๐	ชั่ง
๕				
๕	กรมหมื่นสุนทร		๕	ชั่ง
๕				
๕	กรมหลวงรักษารณเวศ		๕	ชั่ง
๕				
ภาษีเบ็ดเสร็จสำเภา จีนจีนวิชัย		รวมเงิน	๒๗๕	ชั่ง
๕				
๕	พระคลังสินค้า		๒๗๕	ชั่ง
๕				
๕	พระราชวังบวร ฯ		๓๕	ชั่ง
๕				
๕	กรมหมื่นสุนทร		๒	ชั่ง
๕				
๕	กรมหลวงรักษารณเวศ		๓	ชั่ง
๕				
๕	เจ้าคุณวัง (เจ้าจอมมารดา กรมหมื่นสุนทร)		๓	ชั่ง

ภาพของตองห้าม จีนชนรบทำ	รวมเงิน	๓๗๐	ซ่ง
๕ ขน พระคลังสินค้า		๓๕๐	ซ่ง
๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๓๕	ซ่ง
๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๒	ซ่ง
๕ ขน กรมหลวงรักษารณเรศ		๓	ซ่ง
๕ ขน เจ้าคุณวัง		๒	ซ่ง
ภาพเนอปลา จีนเล่าแซเป็นขุนวิเศษภักดีรบทำ	รวมเงิน	๓๑๐	ซ่ง
๕ ขน พระคลังสินค้า		๒๙๓	ซ่ง
๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๓๒	ซ่ง
๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๓	ซ่ง
๕ ขน กรมหลวงรักษารณเรศ		๒	ซ่ง
ภาพฉาย, ครั่ง จีนพลับเป็นขุนจ่าเจริญโภคารบทำ	รวมเงิน	๓๘๕	ซ่ง
๕ ขน พระคลังสินค้า		๓๗๗	ซ่ง
๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๗	ซ่ง
๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๓	ซ่ง
ภาพฉาย, ยาสุย จีนจีนเป็นขุนศรีสมบัตืรบทำ	รวมเงิน	๓๗๔	ซ่ง
๕ ขน พระคลังสินค้า		๓๖๓	ซ่ง
๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๓๐	ซ่ง
๕ ขน พระศรีสุตาไถย		๒	ซ่ง
๕ ขน กรมหลวงรักษารณเรศ		๓	ซ่ง

(๓๗)

ภาษีของเบ็ดเสร็จลิขสิทธิ์ เงินทองช่วยเป็นอนุภักดีอากรรัชทำ

รวมเงิน ๓๓๒ ชั่ง

ขุน พระคลังสินค้า

๓๐๓ ชั่ง

ขุน พระราชวังบวร ฯ

๑ ชั่ง

ขุน พระศรีสุลาไลย

๒ ชั่ง

ภาษีงาขบสับสศ เงินทองช่วยเป็นอนุโกชาวานิชรัชทำ

รวมเงิน ๕๒ ชั่ง

ขุน พระคลังสินค้า

๓๐ ตำลึง

ขุน พระราชวังบวร ฯ

๔๔ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

ขุน พระศรีสุลาไลย

๓ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

ขุน กรมหมื่นสุนทร

๒ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

ภาษีนาตาลทราย หลวงพิทักษ์ทศกรรัชทำ

รวมเงิน ๖๖๐ ชั่ง

ขุน พระคลังสินค้า

๖๓๘ ชั่ง

ขุน พระราชวังบวร ฯ

๑๕ ชั่ง

ขุน พระศรีสุลาไลย

๓ ชั่ง

ขุน กรมหมื่นสุนทร

๓ ชั่ง

ขุน กรมหลวงรักษารเวศ

๒ ชั่ง

ขุน กรมหมื่นอภัยสุภานุภาพ

๑๗ ชั่ง

ขุน เจ้าคุณวัง

๒ ชั่ง

(๓๘)

ภาพนโรงน้ำศาล หลวงพิทักษ์ทศกรรย์ทำ	รวมเงิน	๗๐	ซึ่ง		
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๖๕	ซึ่ง		
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๕	ซึ่ง		
ภาพน้ำศาลกรวด จินบเป็นหมันมธุรสวานิชรย์ทำ	รวมเงิน	๓๐๐	ซึ่ง		
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๘๕	ซึ่ง		
^๕ ขน กรมหมื่นอภัยสรสตาเทพ		๕	ซึ่ง		
ภาพน้ำศาลโตนคเมืองเพ็ชรบุรี จินเกียคเป็นชนวิเศษทศกรรย์ทำ	รวมเงิน	๗๕	ซึ่ง		
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๕๗	ซึ่ง		
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๕	ซึ่ง		
^๕ ขน พระศรีสลาไลย		๖	ซึ่ง		
^๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๑	ซึ่ง		
^๕ ขน กรมหลวงรักษารณเวิศ		๑	ซึ่ง		
^๕ ขน กรมหมื่นอภัยสรสตาเทพ		๕	ซึ่ง		
ภาพน้ำศาลโตนคเมืองนนทบุรี จินนมรย์ทำ	รวมเงิน	๔	ซึ่ง		
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๔	ซึ่ง		
ภาพน้ำศาลโตนคเมืองสพรรณบุรี นายอัยรย์ทำ	รวมเงิน	๒	ซึ่ง	๕	ตำลึง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๒	ซึ่ง	๕	ตำลึง
ภาพน้ำออย หลวงพิทักษ์ทศกรรย์ทำ	รวมเงิน	๓๖๐	ซึ่ง		
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๓๔๐	ซึ่ง		
^๕ ขน กรมหมื่นอภัยสรสตาเทพ		๒๐	ซึ่ง		

ซากกริ่งนก เมืองชุมพร เมืองไชยา หลวงบรรจงวานิชรับทำ

รวมเงิน ๘๕ ชั่ง

ชน	พระคลังสินค้า	๗๓	ชั่ง ๓๕	ตำลึง ๒	บาท ๒	สลึง ๕๕๐	เปียบ
ชน	พระราชวังบวรฯ	๓	ชั่ง ๘	ตำลึง ๓	สลึง ๓๐๘	เปียบ	
ชน	พระคลังนอก	๕	ชั่ง ๕	ตำลึง ๒	สลึง ๓๕๒	เปียบ	
ชน	พระคลังใน	๒	ชั่ง ๘	ตำลึง ๒	บาท		
ชน	พระศรีสลาไลย	๓	ชั่ง ๓๖	ตำลึง ๓	สลึง		
ชน	กรมหมื่นสุนทร	๕	ชั่ง ๖	ตำลึง ๓	บาท ๓	สลึง ๓	เฟื้อง
ชน	กรมหลวงวิสุทธิพร	๓	ชั่ง ๓	ตำลึง ๓	บาท ๒	สลึง ๓	เฟื้อง
ชน	กรมขุนอิศเรศรังสรรค์	๓๒	ตำลึง ๓	บาท ๓	สลึง ๓	เฟื้อง	
ชน	เจ้าคุณหญิง	๕	ชั่ง ๓	ตำลึง ๒	บาท		

ซากกริ่งนก กิ่งแห่ง เมืองสงขลา พระยาสงขลาธิบดีรับทำ

รวมเงิน ๕๕ ชั่ง

ชน	พระคลังสินค้า					๕๕	ชั่ง
----	---------------	--	--	--	--	----	------

ซากกริ่งนกเมืองไทร พระยานครรับทำ รวมเงิน ๗๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง

ชน	พระคลังสินค้า	๗๓	ชั่ง ๕	ตำลึง ๒	บาท ๒	สลึง	
----	---------------	----	--------	---------	-------	------	--

ภาษีเกลือไม่เสียสีก หลวงแพ่ง หมื่นทพรรับทำ เมืองกรงเก่า เมืองอ่างทอง เมืองลพบุรี เมืองอินท เมืองพรหม เมืองสิงห์ เมืองสระบุรี

เมืองไชยนาท รวมเงิน ๓๐๐ ชั่ง

ชน	พระคลังสินค้า	๗๘	ชั่ง ๑๐	ตำลึง			
----	---------------	----	---------	-------	--	--	--

ขน พระราชวังบวร ฯ ๖ ชั่ง ๓๐ ตำลึง
 ขน พระศรีสุลาไลย ๗ ชั่ง
 ขน กรมหลวงรักษารเวศ ๔ ชั่ง
 ขน กรมหมื่นนอบสรสุคาเทพ ๔ ชั่ง
 ภาษีดอกไม้ไม้สัก นายคงรยท่า เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี
 เมืองประทมนธานี รวมเงิน ๘ ชั่ง ๓๐ ตำลึง
 ขน พระคลังสินค้า ๖ ชั่ง ๓๐ ตำลึง
 ขน พระราชวังบวร ฯ ๑๕ ตำลึง
 ขน พระศรีสุลาไลย ๑๕ ตำลึง
 ขน กรมหลวงรักษารเวศ ๕ ตำลึง
 ขน กรมหมื่นนอบสรสุคาเทพ ๕ ตำลึง
 ภาษีดอกไม้ไม้สัก ข้าราชการกรมการเก็บเงินหลวง เมืองราชบุรี
 เมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสงคราม รวมเงิน ๑๒ ชั่ง ๑ บาท ๒ สลึง
 ๑ เฟื้อง
 ภาษีฝ้ายเม็ด ฝ้ายขด กรมการเก็บเงินหลวง เมืองปราณบุรี
 รวมเงิน ๒ ชั่ง ๓๘ ตำลึง ๒ บาท ๑ เฟื้อง ๓๕๒ เป็บ
 ภาษีไม้ท่อน ไม้ก้าน กงฉาก กงค่าง กรมการเก็บเงินหลวง
 กรุงเทพ ฯ เมืองสมุทรสงคราม เมืองนคร รวมเงิน ๓ ชั่ง ๒ ตำลึง
 ภาษีปลาท เจ้าภาษีเนือ เจ้าภาษีปลาเก็บเงินหลวง รวมเงิน ๒๐ ชั่ง ๒ ตำลึง
 รวมทั้งสิ้น ๓,๖๘๐ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง —
 ๓๕๒ เป็บ (๒๘๔,๔๓๘ บาท ๔๖ สติงค์)

(๒๓)

ตามรายการที่ปรากฏในบัญชีนี้ กล่าวถึงแต่ภาษาฮากกรบางอย่าง
เงินผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๓ มากกว่าที่ปรากฏในบัญชีอื่นอีก
เป็นอันมาก ประมาณเห็นจะไม่ต่ำกว่า ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ในรัชกาลที่ ๓ นอกจากที่จัดเก็บภาษฮากกรแล ตั้งภาษขึ้นใหม่
การค้าขายของหลวง แลของเจ้านายข้าราชการผู้ใหญ่ ด้วยแต่งเรือไป
ค้าขายต่างประเทศ ก็ยังคงทำมาตลอดรัชกาล

ถึงรัชกาลที่ ๔ กรุงสยามทำหนังสือสัญญาค้าขายกับฝรั่งต่าง
ประเทศ การที่ทำหนังสือสัญญากับต่างประเทศนั้น เป็นปัจจัยต่อการเก็บ
ภาษฮากกรเป็นข้อสำคัญในเวลาต่อมา เหตุด้วยยอมให้ชาวต่างประเทศ
ที่เข้ามาค้าขาย เมื่อเสียภาษตามปกติอัตราอันกำหนดไว้ ในหนังสือ
สัญญาแล้ว ซอขายได้โดยสะดวก คัตทางค้าขายของหลวงในพระคลัง
สินค้า แลทางค้าขายของผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งเคยทำมาแต่ก่อน รัฐบาล
จำต้องตั้งภาษฮากกรหาผลประโยชน์แผ่นดิน แลแบ่งส่วนพระราชทาน
ทดแทนผู้มีบรรดาศักดิ์ ซึ่งขาดตกไปเพราะการทำหนังสือสัญญากับ
ต่างประเทศ ภาษฮากกรซึ่งตั้งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๔ เจ้าพระยาทิพ
การวงศ์แสดงไว้ว่ามี ๓๔ อย่าง คือ

- ๑ ภาษฝืน
- ๒ ภาษสุกร
- ๓ ภาษปลาสต
- ๔ ภาษปลาท

๕ ภาษีใหม่

๖ ภาษีขผึ้ง

๗ ภาษีฝก

๘ ภาษีหม้อหวด

๙ ภาษีถง

๑๐ ภาษีเตาหล่อ

๑๑ ภาษีมาคเรือโกถนน

๑๒ ภาษีแจว พาย โกลน

๑๓ ภาษีการพนัน

๑๔ ภาษีกรมทรัพย์สิน

กลบคองภาษีซึ่งเลิกในรัชกาลที่ ๓ สองอย่าง คือ

๑ ภาษีค่าน้ำ

๒ ภาษีสรรพสามิต

เลิกเลิกแต่แก้ไขไว้เกี่ยวกับภาษีอากร ๖ อย่าง คือ

๑ เปลี่ยนภาษีสรรพสามิต เป็นภาษีเรือโรงเรือน

๒ เลิกเลิกเกี่ยวกับสมปักสร ซึ่งเดิมเก็บไว้ระชาท ลงเป็น
ไว้ระสลึงเพอง

๓ เลิกเลิกเกี่ยวกับภาษีพริกไทยตามจำนวนค่างพริกไทย เปลี่ยน
เป็นเก็บอย่างสมปักสร

๔ เลิกภาษีเกวียน แต่เรือจ้าง ทางโยง

(๒๓)

๕ ลวดอาคารคันทวยเรือน ซึ่งเคยเก็บต้นละบาท ลงเป็นต้น
ละสลึงเพียง

๖ เล็กภาชนะน้ำมันมะพร้าว เปลี่ยนเป็นเก็บตามจำนวนต้น
มะพร้าว (ต่อมาเล็กทีเดียว)

จำนวนเงินภาษีอากร ซึ่งเก็บได้ในตอนต้นรัชกาลที่ ๔ (เข้าใจ
ว่าจะไม่ส่งทำผลิตภัณฑ์ในรัชกาลที่ ๓ นี้) สังฆราชปาละแก้ว ได้สืบ
จำนวนเงินยหนง ได้ดังนี้

ค่านา	๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
อากรสวน	๕,๕๔๕,๐๐๐ บาท
อากรสัมพัทธ์	๕๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีชุง	๘๐,๐๐๐ บาท
ภาษีฝาง	๒๐๐,๐๐๐ บาท
ภาชนะน้ำมันมะพร้าว	๕๐๐,๐๐๐ บาท
ภาชนะน้ำตาลทราย	๒๕๐,๐๐๐ บาท
ภาชนะน้ำตาลโตนด	๓๐,๐๐๐ บาท
ภาษีเช่าชาออก	๓๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีเกลือ	๕๐,๐๐๐ บาท
ภาษีพริกไทย	๔๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีกระวาน	๓๐,๐๐๐ บาท
ภาษีแว้ว	๒๐,๐๐๐ บาท

ภาพครึ่ง	๑๒,๐๐๐ บาท
ภาพคอก	๒๐,๐๐๐ บาท
ภาพเหล็ก	๒๐,๐๐๐ บาท
ภาพงาช้าง	๔๕,๐๐๐ บาท
ภาพยางไม้	๒๔,๐๐๐ บาท
ภาพหน้าแวต	๒,๐๐๐ บาท
ภาพเขากวาง	๔,๐๐๐ บาท
ภาพเขาควาง	๕๐๐ บาท
ภาพหนังสัตว์	๒,๖๐๐ บาท
ภาพถาด	๓,๐๐๐ บาท
ภาพวงนก	๓๐๐,๐๐๐ บาท
ภาพปลาแห้ง	๓๐,๐๐๐ บาท
ภาพกุ้งแห้ง	๖,๐๐๐ บาท
ภาพเขียด	๓๐,๐๐๐ บาท
ภาพน้ำมันยาง	๘,๐๐๐ บาท
ภาพชัน	๗,๐๐๐ บาท
ภาพไม้แดง	๔๐,๐๐๐ บาท
ภาพไต	๒๐,๐๐๐ บาท
ภาพหวาย	๓๒,๐๐๐ บาท
ภาพเปลือกโปลง	๓๐,๐๐๐ บาท

(๒๕)

ภาษาเส้า	๘,๐๐๐ บาท
ภาษาไม่ไผ่	๘๐,๐๐๐ บาท
ภาษาจก	๓๕,๐๐๐ บาท
ภาษาพน	๓๕,๐๐๐ บาท
ภาษาผน	๔๐๐,๐๐๐ บาท
อากรสุว	๕๐๐,๐๐๐ บาท
อากรมอนเขย	๕๐๐,๐๐๐ บาท
อากรค่าน้ำ	๗๐,๐๐๐ บาท
อากรทลาค	๓๖๐,๐๐๐ บาท
ภาษาแพ	๓๕๐,๐๐๐ บาท
ภาษาสาสุข	๒๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษาไม่หอม	๕๔,๐๐๐ บาท
อากรรักษาเกาะ	๒,๐๐๐ บาท
ภาษาชากอก (คุลกากร)	๓๐๐,๐๐๐ บาท
ค่าแรงแทนรัชการ	๓๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
เงินผูกขอมอเงิน (๓ ฎีกขครัง ๓)	เงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
จังกอบเก็บเรอทะเล	๘๐,๐๐๐ บาท
ภาคหลวงบ่อทองบางตะพาน	๓๐,๐๐๐ บาท
ภาษินครโสภณ	๕๐,๐๐๐ บาท

(๒๖)

เงินค่าธรรมเนียมความ ๓๕,๐๐๐ บาท

ผลประโยชน์ส่งจากหัวเมืองฝายเหนือ ๕๐,๐๐๐ บาท

ผลประโยชน์ส่งจากหัวเมืองใต้ ๕๐,๐๐๐ บาท

อากรหอย ก. ข. ๒๐๐,๐๐๐ บาท

รวมยอดจำนวนเงินผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๔ ขหนึ่ง
ประมาณเงิน ๒๖,๘๖๔,๓๐๐ บาท (จำนวนเงินที่ประมาณเป็นต้นรัชกาล
ที่ ๔ เห็นจะไม่ห่างไกลกับจำนวนผลประโยชน์แผ่นดินที่เก็บใต้เมืองใน
รัชกาลที่ ๓ นก)

การเก็บภาษีอากรแย่งเป็นหน้าที่กระทรวงต่าง ๆ (จะจัดมาแต่
รัชกาลที่ ๓ หรือรัชกาลที่ ๔ ไม่ทราบแน่) มีบัญญัติทำในรัชกาลที่ ๕
เมื่อขวอก พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งก่อนจัดการพระคลังตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์
ปรากฏอยู่ดังนี้

ขนกรมพระคลังมหาสมบัติ

ภาษนามนมะพร้าว

ภาษนามนปลา

อากรสุรา ๒๖ เมือง

ย่อนเขย ๕๓ ค่ายล

ค่าน้ำ ๑๖ ค่ายล

สัมพัทธร ๓๔ เมือง

ภาษีทางโยงบางพลี

ภาษาเส้า

อักษรส่วนใน ๓๔,๒๓๖ ส่วน

อักษรส่วนนอก ๗,๓๐๕ ส่วน

อักษรพระคลังสินค้า

อักษรหอย ก. ข.

อักษรไทย อักษรจีน รวม ๒๐ คำแปล

อักษรการพนันต่าง ๆ ในหัวเมือง

ภาษาท่าศาลทราย

ภาษาฉวางยาปลาทู

ภาษาสกร

ภาษาจีนฮก

ภาษาเยอเคย

ภาษาผายป้อความ

ภาษาขาสบ

ภาษาใหม่ขฝง

ภาษาหม้อหวด

ภาษาพริกไทย

ภาษาปลาน้ำจืด, น้ำเค็ม

อักษรวังนก

ภาษากรุงเทพฯ
TUDC

๕
ขบวนการพระกลาโหม

อาคารสุรากรุงเทพ ฯ

อาคารแย่งเข้าหมาก

ภาชนะอ้อยเหลว

ภาชนะกะทะ

ภาชนะเหล็กกอกอน, เหล็กหล่อ

ภาชนะถ่าน

อาคารวังนก (เมืองสงขลา แลเมืองตรัง)

๕
ขบวนการมหาดไทย

ภาชนะเรือโรงวาน

ภาชนะมาดเรือโกกลน

ภาชนะหีบฝาย

ภาชนะละครคอน,

ภาชนะไม้ไผ่

ภาชนะซุง

๕
ขบวนการพระคลังในซ้าย

อาคารนาเกลือ

อาคารบ้านฝาง

ภาชนะปูน

(๒๙)

๙๕
ขนกกรมพระคลังในขวา

สมพักสรยาสุข ๒๓ เมือง
ภาษาถิ่นใหม่

๙๖
ขนกกรมท่ากลาง

อากรสพักสรพริกไทย

ภาษาใหม่

ภาษาใหม่

ภาษาจาก

อากรรักษาเกาะ

อากรชาผง (หัวเมืองชายทะเลตะวันออก)

ภาษาไม่กระตาน

ภาษาเบ็ดเสร็จ

ภาษาฝาง

ภาษาเข้า ขาออก

๙๗
ขนกกรมพระคลังราชการ

อากรสวนจาก ๓๐ เมือง

คำของสวน

ภาษาโคชน น้ำมันยาง

ภาษาพน

๙๘
ขนกกรมท่าซ้าย

ภาษาเกล็ด

ภาษาไม่ครองเรือ

TUDC

16/07/2564

๕
ขณกรมนา

ค่านา

รวมจำนวนเงินผลประโยชน์ภาษีอากร (นอกจากค่าราชการ
 ส่วยแลภาษีฝิ่น อันมิได้กล่าวถึงในเบญจสิทส์แต่คงมา) เช่นเงินยล
 ๒๙,๙๓๒,๘๐๐ บาท นับว่าที่ได้ในรัชกาลที่ ๔
 ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงบัญญัติราชการแผ่นดินเอง ความปรากฏว่าเงินผลประโยชน์แผ่นดิน
 ได้เข้าพระคลังไม่เต็มจำนวน มกคคค่างอยู่ตามเจ้ากระทรวงแล
 เจ้าภานายอากรเสียโดยมาก เงินพระคลังมหาสมบัติไม่พอจ่าย ถึง
 รัฐบาลต้องเป็นหนี้อยู่ จึงทรงพระราชดำริให้จัดการพระคลัง ตั้ง
 แต่พระกา พ.ศ. ๒๔๓๖ ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เป็นตํานักการ ขึ้น
 แรกเป็นแต่ให้มีกรมขานัญชักลาง สำหรับรวมขานัญชัเงินผลประโยชน์
 แผ่นดิน ซึ่งต่างกระทรวงเป็นเจ้าหน้าทเกบนั้น ให้รู้ว่าเป็นจำนวน
 เงินเท่าใด แลเร่งเรียกเงินให้ส่งเข้าพระคลังมหาสมบัติตามกำหนด
 แลจัดการแก้ไข คือขรวมการเก็บภาษีอากรเข้าในกระทรวงพระคลัง
 เป็นลำคัยมา แลทรงพระราชดำริให้ระเบียบการเก็บภาษีอากร
 เล็กเสี่ยข้าง แก้ไขวิธีเก็บข้าง เปลี่ยนแปลงมาเป็นลำคัย จนเป็น
 กระทรวงเสนาบดีอยู่ในบัดนี้

ตำนานภาษีอากรบางอย่าง

ตำนานการเก็บค่านา

(คิดมาจากประกาศในรัชกาลที่ ๕ เมื่อขจัด พ.ศ. ๒๔๐๗)

ค่านานั้นแต่ก่อนเป็นทางเข้าดวงชนฉางหลวงไร่ละ ๒ ถึงแล้วเข้า
จิตชอเป็นราคาหลวงอีกไร่ละ ๒ ถึง พระราชทานเงินให้ ไร่ละเพ็อง
เป็นราคาหลวงถึงละ ๒ ไพ แต่ราษฎรต้องขนมาส่งถึงฉางในกรุง ฯ
และฉางหัวเมือง ตามแต่เจ้าพนักงานจะบังคับ ราษฎรได้ความ
ยากง่ายอย่างไม่เสมอกัน ที่ใดความยากก็ร้องทักกล่าวโทษเข้าหลวง
เสนาและเจ้าพนักงานไปต่าง ๆ ต้องมีผู้ตัดสินเป็นถ้อยความอยู่เนือง ๆ
มาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นทรง
พระราชดำริห์พร้อมกับความคิดเจ้านายต่างกรมและเสนาบดี เห็นว่า
เรียกทางเข้าค่านา และจิตชอเข้าเป็นตวงเข้าแล้วก็บังคับให้มาส่งถึงฉาง
ราษฎรได้ความลำบากมากอย่างน้อยอย่างไม่เสมอกัน ที่ถูกเกาะครองเร่ง
รัดก็ร้องทักกล่าวโทษเจ้าพนักงานและเข้าหลวงเสนา เป็นถ้อยความ
ต่าง ๆ เนือง ๆ จึงได้คิดอ่านตั้งอย่างธรรมเนียมเสียใหม่ เลิกเรียก
ทางเข้าค่านาและจิตชอเป็นราคาหลวงอย่างแต่ก่อนนั้นเสีย แล้วมี
พระราชบัญญัติให้เรียกเป็นค่านาไร่ละสลึงเพ็องเสมอกันไปทั้งนาโคโค
และน่านาฝนฟางลอย แต่การที่เรียกตามข่ระเมินนายภกน่านาฝนฟาง
ลอยและเรียกตามจำนวนในตราแดงและนาโคโคนั้น ยังคงอยู่ตามเดิม
ไม่ยกย้าย ก็เมื่อใดฝนแสงน่านอยถ่านามากเกินประมาณ ราษฎร

เจ้าของนาโคโคที่ต้องเสียตามจำนวนตราแดง มักร้องทักว่าทำนา
 โคผลน้อย จะทนเสียค่านาตามจำนวนตราแดงไปไม่ได้ ที่เป็นไพร่หลวง
 ฌพายและพวกพ้องของพวกฌพายมาเช่าชอกนถวายฎีกาในกรุงเทพ ฯ
 ย่าง ก็การทสำเร็จแก่ผู้ร้องนั้นเป็นไปต่าง ๆ เอนิยมลงไม่ได้
 ย่างก็โปรดให้ยกให้ลดให้แต่ไพร่หลวงกรม ฌพายหลงมารัชราชการ
 ย่างก็โปรดให้ประเมินเรียกเอาแต่ตามที่ได้ทำ ย่างก็โปรดลดให้
 ไ้ละเพื่องเสมอไปในยหนงนั้น ตามครั้งคราวที่เป็นใหญ่เป็นน้อยหายน
 ลงเป็นอย่างไม่ จนมาถึงบชวตจตุวาศก (พ.ศ. ๒๓๙๕) เป็นยท ๒
 ในแผ่นดินประจุบันนี้ ฌนแลงน่านอยคล้ายกัยในยชวต (พ.ศ. ๒๔๐๗) น
 โคทรงพระราชดำริห์พร้อมกัยท่านเสนาบดีก่อนแต่ยังไม่มไ้ใครมาร้องว่า
 ในยนั้น ฌนแลงน่านอยจะเรียกค่านาโคโคเสมอไร้ละสลงเพื่องตามจำนวน
 ในตราแดงเห็นจะมีผู้มาร้องเป็นแน่ เมื่อค้อมผู้มาร้องแล้วจึงจะไ้ไป
 ประเมินเรียกแต่ตามที่ได้ทำก็รู้เป็นแน่ไ้ยากไป เพราะกว่าจะไ้
 ประเมินนาคลอกเสียแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการดำริ้สั่งเจ้าพระยา
 พลเทพ สรรพพลเสพยเสนาบดี ฌนไปตั้งกองอยู่ทกรงเก่าแดงข้าหลวง
 เสนาออกไปประเมินนาโคโค ไ้รู้จำนวนว่าทำไ้ทำไร้ ทำไม้ไ้
 ทำไร้ ค่าเส้นเชือกทประเมินนงกไม้ไ้คิด ครั้นประเมินเสร็จแล้ว
 ก็โปรดให้เรียกค่านาไร้ละสลงเพื่องแต่ที่ได้ทำ ที่ไม้ไ้ทำโปรดยกพระ
 ราชทานให้ ครั้นมายเถาะสี่ปีตศก (พ.ศ. ๒๓๙๘) โปรดให้เดินนา
 ทำตราแดงใหม่ จึงโคทรงพระราชดำริ้พร้อมกัยความคิตท่านเสนาบดี
 เห็นว่านาโคโคต้องเสียไร้ละสลงเพื่องเสมอตามจำนวนในตราแดงนั้น เสีย

เปรียบนายข่อย เพราะนายข่อยแต่ตามทใด ซึ่งแต่ก่อนมีอย่าง
 อกรรมเนียมข่อยให้นาคู่โคเลียตามจำนวนในตราแดงเล่มอนั้น ก็เห็น
 ว่านาหว่านมผลมากกว่านายข่อย ถึงในฝนแล้งน่าน้ำฝนฟางลดยเลีย
 ทำไม่ได้ น้าเห็นอมามากนาคู่โคก็ทำได้ อนึ่งประสงค์จะกตเจ้าของนา
 ให้สุสำหรับทำนาให้เต็มภูมิ จึงโดยขอยให้เรียกเล่มอตามจำนวนในตรา
 แดงไม่มีประเมิน

ครั้นเมื่อพิเคราะห์คูนาคู่โคถึงมผลมากกว่าเขานาส่วน
 นายข่อย คิดก็พอชดเชยกัน และซึ่งประสงค์จะกตให้ราษฎรทำนาให้เต็ม
 ภูมินั้น เห็นว่ายากคนเขากเขยคให้ขายคนต่างประเทศไม่ได้ ชดเชยอน
 อย่างแต่ก่อน ราษฎรคงพอใจทำเต็มภูมิอยู่เอง ซึ่งราษฎรเจ้าของนา
 คู่โคต้องเลียไร่ละสลึงเพื่องเล่มออยู่นั้น เป็นอันเลียเปรียบนายข่อย
 ถ้าฝนแล้งน่าน้ำทำเป็นปรกติทำนาได้เต็มภูมิเสียแต่หน้าก็ขอยไป
 ถ้าเมื่อใดฝนแล้งน่าน้ำขอยคงจะร้องว่าตนค่านาไม่ได้ เพราะฉะนั้นควรจะ
 ลดค่านาคู่โคทั้งปวงบรรดาซึ่งเรียกตามจำนวนในตราแดงนั้น พระราช
 ทานให้ไร่ละเพื่องทุกขเล่มอไป ไซ้เนื้อลวงน้าแทนส่วนของนาที่ทำไม่ได้
 ในกลางขมบางคร้งบางคราวเมื่อฝนแล้งน่านอนนทเดียว เมื่อฝนแล้ง
 น่านอนนทคิดเป็นปรกติก็ให้เรียกแต่ไร่ละสลึงตามจำนวนในตราแดง
 เหมือนกับให้ราษฎรเข้าชอทำนาผูกขาดตามจำนวนในตราแดงทีเดียว ไม่
 มีชองที่ร้องเพราะไต่ลตไว้ให้ต่ำกว่านายข่อยแล้ว ถ้าใครยังเห็นอยู่ว่า
 จะทนเสียค่านาไปไม่ได้ ก็ให้เวรนาแก่กรรมนาผูกเป็นหลวงนเลียทเดียว

การที่โปรดให้ลดค่านาตราแดง พระราชทานราษฎรเพื่อไม่ให้
 เสียเปรียบในบ่อนแปลงน่าน้อย ซึ่งจะมีบางครั้งบางคราวล่วงเข้ามาไว้
 ตั้งแต่เขื่อนนาใหม่ขึ้นได้ ถึง ๓๐ ปี ๓๓ ปีมาแล้ว ราษฎรเข้าใจฤาไม่ ?
 แต่ก่อนใครไม่เข้าใจให้ คิดให้เข้าใจด้วยคำประกาศนี้ การที่ลดค่านา
 พระราชทานให้ราษฎรเจ้าของนาโคโคไร่ละเพ็องในแขวงกรุงเก่า อ่างทอง
 ลพบุรี สรรพพรรณน คัดจำนวนนาถึง ๓๒๐,๐๐๐ ไร่เศษ เมื่อลดพระ
 ราชทานให้ ไร่ละเพ็องทุกบ่เป็นเงิน ๕๐๐ ซึ่งขึ้นไป เพราะ ๓๒๐,๐๐๐ เพ็อง
 เป็นเงิน ๔๐๐๐๐ บาท คือ ๕๐๐ ซึ่งทุกบ่ ๑๐ บ่เป็นเงินถึง ๕๐๐๐ ซึ่ง
 ว่าคงนราษฎรเห็นด้วยฤาไม่ ? อีกอย่างหนึ่งค่านา ๓๒๐,๐๐๐ ไร่ นั้น
 เมื่อเรียกไร่ละสี่ลงเพ็องโตเงินบ่ละ ๑๕๐๐ ซึ่ง เมื่อเรียกไร่ละสี่ลง
 โตเงินแต่บ่ละ ๓๐๐๐ ซึ่ง ก็ในบ่อนแปลงน่าน้อยจะคงเรียกอยู่ไร่ละ
 สี่ลงตามธรรมเนียมไม่ได้หรือ ? ราษฎรโตเปรียบในหลวงกว่าแต่ก่อน
 มาถึง ๙ ปี ๑๐ ปีแล้ว
 อนึ่งในบ่อนเมื่อเดือน ๓๓ เล็ดขึ้นไปทอศพระเนตรหน้ากรุงเก่า
 ทรงเห็นว่าน้อย ได้มีพระบรมราชโองการท้าวสี่ลงให้กะเกณฑ์ข้าราชการ
 ไปบ่อนนี้ แล้วจำหน่ายพระราชทรัพย์แจกเป็นเงินค่ากบเข้าผู้ทำการคน
 ละบาท และจ่ายเข้าสารเสี้ยยงคนละ ๑๐ ทนาน และจ่ายจตุชอไม่
 เพิ่มเติมไม่เกณฑ์ตัดให้ทหาร สิ้นพระราชทรัพย์ ๕๐ ซึ่งเศษ โดย
 ทรงพระมหากรุณาช่วยนาของราษฎรทั้งแขวงกรุงเก่าและลพบุรี และ
 อ่างทองตามกำลังจะทำได้ เป็นพระเดชพระคุณแก่ราษฎรอยู่ ควร
 ราษฎรจะคิดถึงพระเดชพระคุณบ้าง อย่าให้ต้องลำบากนัก

ครองนมพระบรมราชโองการให้ไปถูกษาท่านเสนาบดี เห็นพร้อมกัน
 กราบทูลพระกรุณาตั้งนว่า “ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ พร้อมกันว่า
 แต่ก่อนราคาเข้าถูกเกวียนละสี่บาทเกวียนละ ๓ ตำลึงราษฎรทำนากันน้อย
 ค่านากัเรียกไร่ละสลึงเพื่องตั้งแต่ ๙ ปี ๑๐ ปีมาโปรดเกล้าฯ เปิดเข้าให้
 ราษฎรได้ ซอขายไปแก่ลูกค้าต่างประเทศ ราคาเข้ากชนถึงเกวียน
 ละห้าตำลึงเป็นพัน ราษฎรทำนากันมากขึ้น ค่านาคู่โคลดเรียกแต่ไร่
 ละสลึงราษฎรได้เปรียบเงินค่านามากกว่านาน้ำฝนฟางล่อยอยู่แล้ว แต่
 นาคู่โคเป็นนาผูกขาดเรียกค่าที่ไร่ละสลึงตามน้ำโคลนคตราแดง ฅบยชวค
 ฅคกฝนแล้งราษฎรทำไม้เต็มภูมิ ข้าหลวงเสนาจะไปเรียกเงินค่านา
 ตามน้ำโคลนคตราแดงราษฎรก็คังจะร้อง ถาถึงเกาะกุมเร่งรัดก็จะพา
 กันได้ความเดือดร้อน ขอรับพระราชทานให้มีหมายประกาศแก่ราษฎร
 ให้ทราบทั่วกันว่า ถึงกำหนดข้าหลวงเสนาจะมาเรียกเงินค่านาคู่โค ถา
 ราษฎรยอมเสียตามน้ำโคลนคตราแดง ก็ให้ ข้าหลวงเสนาเรียกเงิน
 ค่านาให้เต็มไร่ละสลึง ถาราษฎรรายใดจะขอเสียเงินค่านาให้แต่ที่ใด
 เกือบเกี่ยวไร่ละสลึงก็จะยอมรับ ที่ไม่ใดเกือบเกี่ยวจะขอค่างเว้นนั้นก็ยอม
 ให้ค่าง แต่ที่ค่างนั้นจะเป็นเนื้อที่มากน้อยเท่าใด ต้องให้ข้าหลวงเสนา
 ประเมิน ถึงยฉลุสปีตคค (พ.ศ. ๒๔๐๘) จะเรียกเอาเงินค่านาที่ค่างไร่ละ
 สลึงเพื่อง เพราะด้วยเหตุ ๓ ประการ ประการ ๑ เพราะต้องขวยการ
 ข้าหลวงเสนาประเมิน ประการ ๑ เงินหลวงค่างไปนานถึงยหนึ่ง
 ประการ ๑ ราคาเข้าก็แพงกว่าแต่ก่อนเกวียนหนึ่งถึง ๕ ตำลึง ๖ ตำลึง
 เป็นพัน เพราะตงนนจคองเรียกไร่ละสลึงเพื่องเหมยณประเมินนาฟาง

ลอบ แต่หนังสือประกาศนั้นขอให้ มีสำหรับข้าหลวงเสนาไปด้วยจงทก
นาย ซึ่งจะมีแต่ทองตราถงเจ้าเมืองกรมการนั้น ราษฎรจะไม่รู้ตัวกัน
ก็จะเข้าใจไปต่าง ๆ เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมตงน ควรมิควรรแล้ว
แต่จะไปรคเกล้าไปรคกระหม่อม ขอเดชะ”

เพราะฉนั้นคนให้ประกาศเป็นคำสั่ง ๆ ตงน ยนเพราะฝนแล้ง
น้ำน้อย นาหว่านค้โคแขวงกรงเก่า แขวงอ่างทอง ลพบุรี สุพรรณบุรี
ก็ให้คงเรียกเสมือไร่ละสลงตามเคย เต็มตามจำนวนมิในตราแดง
สำหรับนาค้โคอย่างแต่ก่อน แต่ให้กรมการข้าหลวงเสนาทำนั้น
นายอำเภอพร้อมกันฝนผ่นหย่อนตามใจราษฎรซึ่งเป็นเจ้าของนา คคือ
ผู้ โดยยอมส่งค่านาไร่ละสลงเต็มตามจำนวนในตราแดงตามเคย ก็ให้รับ
ทำใบเสร็จให้เป็นแล้ว ถ้าผู้ใดร้องว่าชิตสนเงินไม่มีจะเสียเต็มตามจำนวน
มิในตราแดง เพราะฝนทานาไม่ไคผล จะขอค่างไปก็ให้ยอมให้ค่าง
ถ้าจะขอค่างทั้งจำนวนไคทำและไม่ไคทำ ก็ให้ทำบาญชิตค่างไว้ ให้แน
ถ้าจะขอเสียแต่ทไคทำ จะขอค่างในทไม่ไคทำก็ให้ประเมินไคจำนวน
แนแล้ว ก็ให้เรียกไร่ละสลงตามแต่ทไคทำ จำนวนทไม่ไคทำก็ให้ตั้ง
ค่างไว้ เมอบค้อไปจึงให้ใช้รายค่าง แต่รายค่างนั้นจะต้องขอเรียก
ให้ใช้ไร่ละสลงเพอง เพราะเงินหลวงค่างบอย และค้องลำยาก
ข้าหลวงเสนาทประเมิน ราคาเข้าเตยวนกขายแพงกว่าแต่ก่อน ใน
หลวงก็ไม่ได้ค้งพกค้อตราสำรวจกวคั้นอะไรเลย ตามใจราษฎรจะค้ง
ราคาขายกัน ขายไปต่างประเทศก็ไคไม่ได้บิต ชาวนาไคเงินมากกว่า
แต่ก่อน ซึ่งจะมีเรียกไร่ละสลงเพองนั้น ให้เรียกแต่นาที่ค้งค่างบไป

ก็คำนวณในจำนวนสำหรับขในขต่อไป คงเรียกไว้ละสลึงย่นตามจำนวน
 ในตราแดง และตามอย่างที่มีมาแล้วในขหลัง ๆ แต่คำนวณออกจำนวน
 ขวกในนาค์โคมีในตราแดงในแขวงทั้ง ๕ นั้น ถ้าเป็นนาขในเร็ว ๆ
 ให้เรียกตามลักษณะนาขเร็ว ๆ ถ้าเป็นนาเก่ายังไม่ได้ขวกในตราแดง
 ก็ให้ข้าหลวงเสนาประเมินเรียกตามแต่ที่ทำได้ในขนกด ในขอนกด
 ให้ราษฎรเข้าใจตามคำประกาศนี้ อย่าหลงด้วยเรื่องค่านาค้างและค่านา
 สำหรับขเข้าใจให้ผิดไปเลย

ประกาศมาณวันพุธ เดือนยี่ ขึ้นค่ำ ๑ บชวศกศก ศักราช ๑๒๒๖
 (พ.ศ. ๒๔๐๗) ฤาเป็นวันที่ ๔๘๗๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้.

อธิบาย

คำที่เรียกว่า “นาค์โค” ข้าพเจ้าพึงพบอธิบายเมื่อไปเห็น
 ประเพณีเก็บค่านาที่เมืองขตตาน เดิมเขาไม่ใช้รางวัดที่คนทเคียว
 ส้ารวจเอาจำนวนโคที่ใช้ทำนาตั้งเป็นหลักของอัตราค่านา โคคู่ ๑ ก็เก็บ
 ค่านาเท่านั้น ๆ เห็นจะเป็นวิธีสำหรับเก็บค่านานาทั้ง วิธีที่เรียกว่านาฟาง
 ลอยนั้น แต่เดิมเห็นจะสำหรับเก็บค่านานาคอนททำแห่งละเล็กละน้อย
 จึงใช้สิ่งเกดตอฟางที่ปลุกเข้าออกผลเก็บเกี่ยว คิดรางวัดเป็นเนอที่ไร
 งาน เป็นอัตราค่านา วิธีทั้ง ๒ อย่างนี้เข้าใจว่าจะใช้กันมาแต่โบราณ
 ถอนกรงศรือขธยาเป็นราชธานี ภายหลังทในกรง ๆ มาเลิกเก็บตาม
 จำนวนคโคเสีย ใช้รางวัดที่เหมือนกันทั้ง ๒ อย่าง แต่คนทั้งหลาย
 บังคงเรียกขอย้อย่างเดิม นาทุงขงขมชอเรียกว่านาค์โคสืบมา

ตำนานอากรค่าน้ำ

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการกรุงเทพฯ เมือง
อ่างทอง เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เมืองลพบุรี
เมืองไชยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี
เมืองตะเข็งเตabra เมืองปราจีนบุรี เมืองนครนายก เมืองอินทบุรี
เมืองพิหาร เมืองพิษณุโลก เมืองพิไชย เมืองสวรรคโลก เมือง
สุโขทัย และกรมการทั้งหลาย

ด้วย พระศรีชัยขานทำเรื่องราวมาขึ้นแก่ เจ้าจันทรพระคลังมหา
สมยต์ว่า อากรค่าน้ำค่าน้ำเค็ม มีนายอากรรับผูกขาดเก็บเงินส่งท้อง
พระคลังสับมาแต่ก่อน ครั้นเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกอากรค่าน้ำเสีย ทว่ามีผู้ใด
เป็นเจ้าของพิทักษ์รักษาข้อ ห่วย หนอง คลอง บึงข้างไม้ ราษฎร
ทุกภาษาพากันทำป่าเผาตัดทุกแห่งทุกตำบล ตั้งขุดทำนบขุดค่าน้ำ
ขุดห้วยหนองคลองบึงข้าง ปลาเล็กน้อยก็พลอยตายสูญพันธุ์ไปเสีย
โดยมาก ราคาปลาซึ่งราษฎรซื้อขายกันทุกวันนี้แพงกว่าแต่ก่อน
แล้วก็ไม่เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน พระศรีชัยขานจะขอรับพระราชทาน
ทำอากรค่าน้ำค่าน้ำเค็มในแขวงกรุงเทพฯ และหัวเมือง ๓๗ เมือง
๘ ตำบลเก็บค่าน้ำตามฟักคเค็ม บ้างหนึ่งเป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลัง
มหาสมยต์ ๓๑๔ ชั่ง ชนพระคลังเดิม ๒๐ ชั่ง ชนพระยวงศาธิราช ๓๐ ชั่ง

ขนกรมสมเด็จพระเทศาศึกศร ๓ ชั่ง ๓๐ ตำลึง ขนกรมพระพิพิธโภค
 ภยูเบนท์ ๓ ชั่ง ขนกรมพระพิทักษเทเวศร์ ๓ ชั่ง ขนกรมหลวงวงษาเนตร
 นรินทรฤทธิ ๓๐ ตำลึง ขนกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๓ ชั่ง ขนกรม
 ขนสวรรค์ศิลป์ปรีชา ๓๐ ตำลึง ขนพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอนุวงศ์
 ๓๐ ตำลึง รวม ๓๗๐ ชั่ง

พระศรีชัยขานจะขอแต่งตั้งให้เงินอินเป็นอากร เรียกค่าน้ำฉกรรุงเทพฯ
 ค่ายลบางแวก ๓ ข้างขอน ๓ ข้างไทรค ๓ หัวกระบือ ๓ แล่นแลย ๓
 รวม ๕ ค่ายล และเมืองนนทบุรี เมืองประทุมธานี เขากิน ๓ เมืองเป็น
 จำนวนเงินอากรขนพระคลังมหาสมบัติ ๓๒ ชั่ง ขนกรมสมเด็จพระเทศา
 ศึกศร ๓ ชั่ง ๓๐ ตำลึง ขนกรมพระพิพิธโภคภยูเบนท์ ๓ ชั่ง ขนกรมพระ
 พิทักษเทเวศร์ ๓ ชั่ง ขนกรมขุนสวรรค์ศิลป์ปรีชา ๓๐ ตำลึง รวม ๓๖ ชั่ง

ขอแต่งตั้งให้เงินชุ่มเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำฉกรรกรุงเก่า อำเภอนคร
 อำเภอเสนา อำเภออภัย รวม ๓ อำเภอ เมืองอ่างทอง เมืองอินทบุรี
 เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เมืองลพบุรี เมืองไชยนาท
 เมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมือง
 สวรรณบุรี เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี
 เขากิน ๓๑ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรขนพระคลังมหาสมบัติ ๓๕๔ ชั่ง
 ๓๕ ตำลึง ขนพระคลังเดิม ๒๐ ชั่ง ขนพระบวรราชวัง ๓๐ ชั่ง
 รวม ๒๐๔ ชั่ง ๓๕ ตำลึง

ขอแต่งตั้งให้เงินหน เป็นนายอากร เรียกค่าน้ำฉกรรเมืองสมุทรสงคราม
 เมืองสาครบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองประเทว เมืองชุมพร เมืองไชยา เมือง

สงขลา เมืองพัทลุง ๘ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๕๘ ชั่ง ๕ ตำลึง ชนกรมหลวงภูเวียงเนตรนรินทร์ฤทธิ ๓๐ ตำลึง ชนกรมหลวงวงศ์อิทธิราชสุนิธา ๓ ชั่ง รวม ๕๘ ชั่ง ๓๕ ตำลึง

ขอแต่งตั้งให้จีนตั้งเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำ เมืองนครนายก เมืองปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสมุทรปราการ เมืองชลบุรี เมืองบางละมุง เมืองระยอง เมืองจันทบุรี เมืองตราข ๘ เมืองเป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๖๘ ชั่ง ชนพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้านพวงศ์ ๓๐ ตำลึง รวม ๖๘ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

เขากิน ๓๗ เมือง ๘ ตำบลด เป็นเงินอากรบดละ ๓๗๐ ชั่งก่อน แต่ในจำนวนบชวคิจิตวาศัก (พ.ศ. ๒๓๘๕ อันเป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๔) พระศรีชัยขานจะส่งเงินอากรให้ครบ ถ้าทำอากรครบยเงินอากรมีภาษีจะบวกทูลเกล้า ฯ ถวายชนอีก

จึงไต่หน้าเรื่องราวพระศรีชัยขาน ขนปลุกษากรมสมเด็จพระเคชาทิศร์ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ กรมหลวงภูเวียงเนตรนรินทร์ฤทธิ กรมหลวงวงศ์อิทธิราชสุนิธา และสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ วรุตมพงศ์นายก สยามทิลกโลกานุปาลนนาถ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสรียวงศ์ และเสนาบดีข้าราชการปลุกษาพร้อมกันว่า พระราชทรัพย์ของหลวงชงจะไ้มาใช้สอยในราชการทำนุบำรุงกรุงเทพ ฯ และถวายนิตยภัตรเงินเดือนใช้ ในการพระราชกุศล และแจกเบี้ยหวัดพระประยุรวงศ์านวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วไป ไ้มาแต่ภาษีอากรสมพัลลชงราชภูรทำ

มาหากินในพระราชอาณาเขต และราษฎรทำสวนปลูกต้นไม้ทำ
ไร่ปลูกกล้วยปลูกผักต่าง ๆ และทำนาทำกินหาผลประโยชน์ชอขายเลี้ยง
ชีวิตโดยสัมมาชีพ ก็ต้องเสียหางเข้าค่านาอากรสัมพัทธ์ทั้งสิ้น ซึ่ง
ราษฎรทำการป่าณาติบาตหาผลประโยชน์เลี้ยงชีวิตโดยมีจรรยาจะไม่
ต้องเสียอากรค่านานั้น เห็นว่าเหมือนหนึ่งยักด้วยคนทำป่าณาติบาต
หาควรมี ซึ่งพระศรีชัยยานทำเรื่องราวมาว่า จะขอรับพระราชทาน
ทำอากรค่านานักชอชอยู่แล้ว ผู้ซึ่งทำมาหากินในพระราชอาณาเขต
จะไต่เสียอากรเสมอกัน ททวย ทหนอง คลองขึงบางมีนายอากรเป็น
เจ้าของหวงแหนอยู่แล้ว การป่าณาติบาตที่ราษฎรจะทำชอขายแก่กัน
ก็เลิกทำเอาแต่ที่ควรจะชอขายกันไต่ ปลาเล็กน้อยที่ไม่ควรจะชอ
ขายกัน ก็จะได้มีชีวิตเหลืออยู่เป็นพืชพันธุ์ต่อไป

พระยาพิพิธโกไคย จมนครศรีธรรมราช จึงนำเรื่องราวและคำขู่คุกษา
พระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดีข้าราชการ ขนกราบยังกรมหลวงพระ
กรุณาให้ทราบใตฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชปิตรี พระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วมีพระบรมราชโองการตรัสเห็นเกล้า ๆ โดย
พระราชดำริที่ว่า อากรค่านานักเป็นทางที่ไหยงเกิดพระราชทรัพย์
อย่างหนึ่ง สำหรับแผ่นดินในสยามประเทศนั้นมีมาแต่โบราณสืบ ๆ กาล
พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนทุก ๆ พระองค์ แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่ามา
จะได้ยินว่าในแผ่นดินพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดองค์หนึ่งจะให้เลิกถอนเสียนั้น
หาไม่ได้ เพราะคนชาวประเทศไทยมีปรกติตั้งธรรมดา มีเนื้อและปลา

• ความต่อไปเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นกับเข้าเป็นนิจทุกตัวคนทุกตำบลทุกแห่ง จะเป็นคนกินแต่ของ
 เครื่องเค็ม และเต้าหูซึ่งเป็นสิ่งมิใช่เนื้อปลาเป็นกับเข้าคังเงินบางจำพวก
 กิตติ ถ้าเป็นคนกินนมเนยถั่วว่าเป็นกับเข้าคังพราหมณ์และคนชาวมิชฌิม
 ประเทศไทยมากกิตติ หามิได้ เพราะฉะนั้นท่านผู้ครองแผ่นดินมาแต่ก่อน
 จึงได้เก็บอากรแก่คนหากุ้ง หาดปลาเหมือนเก็บค่านาสมปักสรแก่ผู้ทำนา
 ทำไร่ ทำสวน เสมอกันไปทั้งพระราชอาณาเขต รวบรวมพระราชทรัพย์
 มาใช้จ่ายเป็นการทำนุบำรุงแผ่นดิน คุ้มครองราษฎรทั้งปวงไว้ให้อยู่เย็น
 เป็นสุข ก็และประเพณีรักษาแผ่นดินอย่างประเทศไทยนี้ ก็เห็นว่า
 สมควรแก่กาลและประเทศอันอยู่แล้ว เพราะพระเจ้าแผ่นดินกรุงไทย
 สืบมาแต่โบราณองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจะมีบุญญาธิการเหลืออดหนัก จนถึง
 ขุนคลังแก้วมัทพักษุเห็นทรัพย์แผ่นดิน หยบเอาทรัพย์ในแผ่นดินขึ้นมา
 ถวายไท่ทุกขณะทุกเวลา เหมือนขุนคลังแก้วของบรมจักรพรรดินั้นกิตติ
 และจะมีบุญฤทธิ์วิเศษยิ่งจนบันดาลฟ้าฝนแก้ว ๗ ประการให้ตกลงมาได้
 คังพระหฤทัยปราถนา เหมือนพระเจ้ามุนีราชาและพระเจ้าแผ่นดิน
 หามิได้แต่สักพระองค์หนึ่ง

ครั้นมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไท่เถลิง
 ถวัลยราชสมบัติแล้ว มีพระบรมสันตทานเพลิงเพลิงในการพระราชกุศล
 ทรงสัคยเรอกราวโบราณนิทานชาดกและอื่น ๆ มากแล้ว มีพระราช
 ประสงค์จะให้ภิกษุสงฆ์ และ สัปปุส ใน พระพุทธศาสนา สร้อย สรรเสริญ
 นัยถ้อยว่าเป็นมหาสัพพัญญู โพธิสัตว์ มหัทศจรยกว่าพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์อื่น ๆ จึงทรงพระราชดำริห์ตรัสของจะทรงปฏิบัติให้เหมือน

พระโพธิสัตว์ทมิเรอรรามาในชาติก ซึ่งกล่าวด้วยพระโพธิสัตว์เป็น
 กระษัตริย์ เสดยสมบัตินในเมืองพาราณสีและเมืองอื่น ๆ ในมัชฌิม
 ประเทศที่มีประชาชนกินนมเนยและถวंगाเป็นกษัตริย์เหล่านั้น

พระอรามณ์ว่า พระโพธิสัตว์แต่ก่อนได้เสวยสมบัตแล้วพระราชทาน
 อภัยให้แก่สัตว์ในป่า นกบินอยู่บนฟ้า ปลาในน้ำทั้งสิ้น ไม่ให้ใครทำ
 ปาณาติบาตเลยที่เคี้ยวได้อย่างไร การอย่างนั้นจะทรงปฏิบัติไคบ้าง

อนึ่งทรงระแวงแคลงไปว่า เมื่อตั้งนายอากกรไปให้เป็นเจ้าของ
 เขตแดนห้วยหนองคลองบึงบางและเกาะในทะเล เมื่อนายอากกรจะเก็บ
 เอาทรัพย์ที่เกิดด้วยปาณาติบาตของราษฎรมารวบรวมมาส่งเป็นพระราช
 ทรัพย์แล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงใช้สอยพระราชทรัพย์นั้นก็จะเป็น
 มิจฉาชีพไปด้วย จึงโปรดให้เลิกอากกรฟองเงินละเมิดในทะเล และ
 คำน่าเสียให้หมด แต่ครั้งบจอฮูตูก จุลศักราช ๑๓๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๘)
 มา ในขณะนั้นเคยโปรดให้มิชาหลวงชนไปเย็บกระบังรงเฌอก ซึ่งราษฎร
 รัยแต่่นายอากกรบดห้วยหนองคลองบึงบางไว้ ปล่อยปลาอยู่ในที่ซึ่ง
 ให้พ้นไป แล้วทรงประกาศการอนันให้พระสงฆ์ราชาคณะอนโมทนา
 สาธุการ เป็นพระเกียรติยศครั้งหนึ่งเท่านั้น

(เมื่อข่มะโรงฮูตูก พ.ศ. ๒๓๘๘ มีประกาศในรัชกาลที่ ๕ ว่าด้วย
 เรื่องอากกรค่านาฉบับ ๑ ประกาศนั้นก็พระราชนิพนธ์ ทรงบรรยาย
 เรื่องตำนานอากกรค่านาครั้งรัชกาลที่ ๓ ทำนองเกี่ยวข้องกับความในท้องตรา
 ฉบับนี้ แต่มีผลความบางข้อซึ่งมิได้ปรากฏในท้องตราฉบับนี้ คือ

ข้อ ๓ ว่าเงินอากรค่าน้ำในรัชกาลที่ ๓ เมื่อก่อนจะเลิกอากรนั้น
เป็นจำนวนเงินนายอากรนำส่งพระคลังปลัะ ๗๐๐ ซึ่ง

อีกข้อ ๓ ทรงสืบทราบว่านายอากรไปเก็บอากรค่าน้ำ แล้วตก
ตอนขายหนองคลองบึงบาง เป็นคลองเงินให้แก่ราษฎรเป็นเจ้าของที่
ต่าง ๆ จึงผู้ซึ่งชอตอนทั้งปวงนั้นยกพนบลงกระบังรังเผือกกันคลอง
บึงบางรวมเอาปลาทุกชนิดไว้ในส่วนของตัวๆ ปลาจะว่ายไปมาตลอด
ไปในที่นั้นทั้งปวงตามธรรมดาที่ไม่ได้ คนที่มีประโยชน์จะเดินเรือ
เดินไม่ได้ จึงทรงพระกรณาก็บปล่าว่าเป็นสัตว์มีชีวิต อย่าให้ของ
คิดซึ่งจำตายเลย และจะให้คนที่มีประโยชน์เดินเรือไปมาได้คลองไม่
คองเช่นขามพนบและเผือก เป็นเหตุให้มีทะเลาะวิวาทกันนั้นด้วย จึง
โปรดให้มีข้าหลวงขึ้นไปเข้ตกระบังรังเผือก ซึ่งราษฎรรับแต่นายอากร
บิตห่วยหนองคลองบึงบางไว้ ปล่อยปลาอยู่ในที่ซึ่งให้พ้นไป ให้นาย
อากรเก็บค่าน้ำต่อไปแต่โดยพิถีพิถันตามเครื่องมออย่างเดียว อย่าคัด
ตอนขายต่อไปเลย เมื่ออากรจะขาดสักเท่าไร ก็ให้นายอากรมาร้อง
ขาดเดี๋ยวลดให้ ฝ่ายนายอากรก็มาร้องขาด ให้ลดเงินอากรลงบหนึ่ง
๓๐๐ ซึ่งเคย คงเงินอากรอยู่แต่ปลัะ ๔๐๐ ซึ่งเคย ครั้นภายหลังมายัง
ทรงรังเกียจกลัวยาบต่อไป ด้วยทรงแคลงว่าเพราะมีค่าน้ำ คนจึงหา
ปลามากขึ้น จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมอีกครั้งหนึ่งให้ยกอากรค่าน้ำ
ที่เคยเรียกได้เป็นเงินอากรเพียงปลัะ ๔๐๐ ซึ่งเคยนั้นเสียทีเดียว)

ครั้นกาลภายหลังต่อมาทรงพระราชดำริเห็นว่า ครั้นจะห้ามการ
ป่าณาติยาตทุกแห่งทุกตำบล ด้วยพระราชอาชญาหาเหตุและเขตร

ยมได้ก็ไม่ควร การจะไม่สำเร็จ จึงไปรคเกล้าฯ ให้มีตราออกไปให้
 กรมการหัวเมืองฝ่ายตะวันออกซึ่งชนกรมท่า แต่งกองจับออกจับคนผู้หา
 ฟองเงินละเมิดในชลลេ จับตัวได้ ให้เอามาทำโทษและเรียกค่าปรับใหม่
 โดยสมควร แต่การหาทั้งหาปลานั้นให้ห้ามแต่ในเขตรเสาศีลา ซึ่งขก
 ไว้แต่ก่อนเป็นอาธรรพกนบศาจทุกทิศในเขตรพระนคร ถ้าใครทำปาณา
 ติยาตในเขตรพระนครแล้วให้กรมเมืองจับปรับเอาทราวยทำวัด การทมิ
 ผู้ทำปาณาติยาตในทอน ๆ นอกจากเสาศีลาเขตรพระนครนั้น เป็น
 แต่ตรัสประภาษไว้ว่าเมื่อไม่มีใครเป็นเจ้าของหัวหนของคลองขงบางแล้ว
 ราษฎรก็จะแย่งกันทำปาณาติยาตในทอน ๆ ก็จะได้เกิดวิวาทชน แล้วจึงจะ
 ยศเอาทอนนั้นเป็นทหลวงเสีย แล้วจึงจะไต่ห้ามมิให้ ใครทำปาณาติยาต
 ในทอนนั้นต่อไป ทอน ๆ จะทำปาณาติยาตของราษฎรก็จะน้อยแคบเข้า
 ทุกที ก็จะเป็นที่เจริญอุภัยทานเป็นการพระราชกุศลเสมอไป ความข้อนี้
 เป็นแต่ตรัสประภาษไว้ตั้งแต่บจุอฮูศก (พ.ศ. ๒๓๖๘) มาจนถึงบจุทศก
 (พ.ศ. ๒๓๘๓) เป็น ๑๕ ปี ก็ไม่มีใครซึ่งแย่งกันจนถึงเกิดความจนถึง
 ไต่ ยศเอาทอนนั้นเป็นทหลวง แมนถึงจะเกิดวิวาทกันบ้างก็ชำระแล้วไป
 แต่ในเจ้านายเท่านั้น ไม่เป็นไปไต่ตามพระราชประสงค์ ซึ่งมีพระราช
 โองการรับสั่งให้กรมการหัวเมืองจับผู้หาฟองเงินละเมิดในชลลេ และให้
 กรมเมืองจับผู้หาทั้งหาปลาในภายในเขตรเสาศีลานั้น เมอมีรับสั่ง
 ครังหนึ่งแล้ว ก็ทรงไปด้วยราชการอื่น ๆ ด้วยว่ามีราชกิจเป็น
 การใหญ่ ๆ มาก มิไต่ตรงตักเตือนตรวจตราประการใดอีก

ก็จางไป ผู้ที่ทำปาณาติบาตก็โทษของที่จะทำกำเรียบจน เพราะฉนั้น
 ที่เลิกอากรค่าน้ำเตียนนั้น ไม่เป็นคุณอันใดแก่แผ่นดินและพระพุทธศาสนา
 และทวีสตวคอกึงปลาในน้ำ กลับเป็นคุณแก่ผู้ที่ทำปาณาติบาตเป็น
 คนขายนั้นยิ่งกว่าคนที่เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม คือทำไร่นาเรือกสวน
 ทั้งปวงนั้นเสียอีก เป็นการไม่เสมอในการที่จะถือเอาส่วยแต่ราษฎรทั้ง
 ปวงไป ซึ่งเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ได้ปรึกษาพร้อมกันจะให้ มีอากร
 ค่าน้ำขนตามเดิมที่เคยได้ มีมาแต่ก่อน ตามธรรมเนียมบ้านเมือง
 นั้นชอบแล้ว ตามแต่เจ้านายผู้ใหญ่และเสนาบดีที่เป็นผู้ช่วยทำนุบำรุง
 แผ่นดินจะเห็นควรนั้นเถิด ก็ให้ตั้งพระศรีชัยยานเป็นนายอากรไปตาม
 คำปรึกษาและเรื่องราวพระศรีชัยยาน และพระบรมวงศานุวงศ์และเสนา
 บิดข้าราชการเห็นพร้อมกัน

เจ้าจางวนได้เรียกเอานายประกันพระศรีชัยยาน จินฮัน จินฮุม จินหน
 จินลี ไวมั่นคงสมควรแก่เงินอากรของหลวงอยู่แล้ว ตั้งพระศรีชัยยาน
 เป็นนายอากรเรียกค่าน้ำนครกรุงเทพ ๑ และหัวเมือง ๓๗ เมือง ๘ ตำบล
 ตั้งแต่จำนวนบชวดจิตวาสก เป็นเงินอากรจำนวนยลละ ๓๗๐ ซึ่งสยไป

พระศรีชัยยานแต่งตั้งให้ จินฮันเป็นหมื่นเทพอากร ไปเรียกค่าน้ำ
 นครกรุงเทพ ๑ ตำบลบางแวก บางบอน บางโตรัง หัวกระบือ แล่น
 แล่น รวม ๕ ตำบล เมืองนนทบุรี เมืองประทุมธานี รวม ๓ เมืองเป็น
 จำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๓๒ ซึ่ง ขนกรมสมเด็จพระเทศา

กัศร ๓ ซึ่ง ๓๐ ตำบล ขนกรมพระพิพิธโภคภเณทร ๓ ซึ่ง ขนกรมพระ
พิทักษ์เทเวศร์ ๓ ซึ่ง ขนกรมขนสรรพศิลป์ปรีชา ๓๐ ตำบล รวม ๓๖ ซึ่ง
แต่งตั้งให้จีนซุ่มเป็นหมื่นวิสุทธวาทกร ไปเรียกค่าน้ำน่านกรุงเก่า

อำเภอนคร อำเภอเสนา อำเภออภัย รวม ๓ อำเภอ เมืองอ่างทอง
เมืองอินทบุรี เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เมืองลพบุรี
เมืองไชยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก เมือง
สโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชัย เมืองสุพรรณ เมืองนครไชยศรี
เมืองราชบุรี ๑๗ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ
๓๕๔ ซึ่ง ๓๕ ตำบล ขนพระคลังเดิม ๒๐ ซึ่ง ขนพระบวรราชวัง ๓๐ ซึ่ง
รวม ๒๐๔ ซึ่ง ๓๕ ตำบล

แต่งตั้งให้จีนหนเป็นหมื่นสินทรวาทกร ไปเรียกค่าน้ำเมืองสมท
สงคราม เมืองสาครบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองประทิว เมืองชุมพร เมือง
ไชยา เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ๘ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรชน
พระคลังมหาสมบัติ ๕๘ ซึ่ง ๕ ตำบล ขนกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ
๓๐ ตำบล ขนกรมหลวงวงศ์าธิราชสนิท ๓ ซึ่ง รวม ๕๘ ซึ่ง ๓๕ ตำบล

แต่งตั้งให้จีนสีเป็นหมื่นศรีวาทกร ไปเรียกค่าน้ำเมืองนครนายก
เมืองปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสมุทรปราการ เมืองชลบุรี
เมืองบางละมุง เมืองระยอง เมืองจันทร์บุรี เมืองตราข รวม ๘ เมือง
เป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๖๘ ซึ่ง ขนพระเจ้าสุภกษยาเดช
พระองค์เจ้าอนุวงศ์ ๓๐ ตำบล รวม ๖๘ ซึ่ง ๓๐ ตำบล เข้ากิน ๓๗ เมือง
๘ ตำบล บั้หน่งเป็นเงินอากรจำนวนขละ ๓๗๐ ซึ่งตั้งไป

ให้พระศรีชัยขาน หมนเทพ หมนวิสูตร หมนอินทร์ หมนศรี
 ส่งเงินอากรค่านาคิคแต่จำนวนบชวตจิตวาศก ส่งเงินอากรแก่เจ้าจำนวน
 บลระงวคฯ เเคอน & แรม ๓๕ ค้า บชวตจิตวาศกงวคหนึ่ง เป็นเงิน
 ๓๗๐ ซึ่งจงทกงวคทกบสยไป อย่าให้เงินอากรขาดค่างล่องงวคล่องบ
 ไปไคเป็นอนชาตทเคียว และให้พระศรีชัยขาน หมนเทพ หมนวิสูตร
 หมนอินทร์ หมนศรี เรือกอากรค่าน้ำแก่ราษฎรตามพิภคอัตรา ซึ่ง
 สรรพากรในยื่นไว้ ให้นายอากรเรือกค่าน้ำแก่ผู้ทำกินน้ำจคโพงพาง
 ละ ๓ ตำลึง เรือแหพานลำละ ๒ ตำลึง ๒ บาท เรือแหโปงลำละ
 ๓ ตำลึง ๒ บาท เรือแหทอกลำละ ๓ บาท ช้อนใหญ่ลำละ ๒ สลึง
 ช้อนเล็กลำละ ๑ สลึง สุ่มเรือกคนละ ๑ สลึง คักชุกคนละ ๑ บาท
 ซ้ายคักปลาคะเพียนคนละ ๑ บาท แทงตะกรบคนละ ๑ สลึง ฉมวก
 คนละ ๑ เฟือง ลอบขยคนละ ๑ บาท ๒ สลึง ลอบขนคนละ ๑ บาท
 คักคัมคนละ ๑ สลึง คักไซคนละ ๒ สลึง คักถันคนละ ๑ เฟือง
 เข็คราวคนละ ๒ สลึง คักเข็คราวช้อนปลาชะโศคนละ ๑ เฟือง สวิงกั้ง
 สวิงปลาคนละ ๑ เฟือง อวนลำละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ยกยอชันช่อ
 ปากกว้างคั้งแต่วาหนึ่งชนไปให้เรือกลำหนึ่งวาละ ๑ บาท เซงเลงให้
 เรือกคนละ ๑ บาท ยกยอเล็กปากกว้างต่ำกว่า ๔ ศอกลงมาให้เรือก
 คนละ ๑ สลึง คักจันให้เรือกคนละ ๑ สลึง ฉะนางให้เรือกคนละ ๒ สลึง
 คักเข็คราว ๑๐๐ ละ ๒ สลึง

น้ำเคมรวัวประกกคอกลำละ ๒ ตำลึง ๒ บาท รวัวประกกกลำละ
 ๑ ตำลึง ๒ บาท เรือฉลอมอวนลำละ ๒ ตำลึง ๒ บาท เรือไซมาน

ลำละ ๓ คำลง เย็ดลาวกลำละ ๒ บาท ๒ สลึง ชุกันรวู้ไซมานทางหน่ง
 ๗ บละ ๓ คำลง ทโพงพางปากน้ำ ๓ คำลง ทโพงพางถึกขมมา ๓ บาท
 ทโพงพางถึกมา ๒ บาท รวูกางเคยบางเหยลำละ ๓ บาท ๒ สลึง
 ทอศแหตเลลำละ ๓ บาท เย็ดกูเรา ๓ สลึง แทงรวู้ปุ ๒ สลึง สองคน
 ลากอวนคนละ ๓ บาท เย็ดวางตบ ๗ ละ ๒ สลึง ช้อนกึ่งช้อนปลา
 คนละ ๓ เฟือง รุกึ่งทะเล ๒ บาท รวู้โพงพางลากปลาในคลองลำละ
 ๒ สลึง รวู้โพงพางลำละ ๓ คำลง รวู้คักยู่ลำละ ๒ สลึง ประกักคอก
 ลอมฉลากยกนายเรือเสียนอกนั้นเอาคนละ ๓ บาท ไส้กึ่งใส่เคยคน
 ๓ ๗ ๗ บละ ๒ บาท ๒ สลึง คีวงบ ๓ บาท ๒ สลึง เกอนหน่งเป็นเงิน ๒ สลึง
 เรือทางกึ่งทางเคยนาทหน้าเคมรวู้ละ ๓ บาท เย็ดลาวกระเบนลำละ
 ๓ บาท เย็ดวาสายลาวเย็ดลำละ ๓ บาท ๒ สลึง เย็ดล่อกะพงคนละ
 ๒ สลึง เย็ดราวทางกัว ๒ สลึง เย็ดสายทางกัว ๑ สลึง แทงปลาหมอน้ำ
 ลำละ ๓ สลึง อวนลากยกนายเรือนอกนั้นเอาคนละ ๓ บาท รวู้ไซมานรอง
 คลองละ ๓ คำลง รวู้ไซมานริมคลองละ ๒ คำลง ๒ บาท ฉลอมกเรา
 ๓ คำลง ประกักคอกกะพงลำละ ๓ คำลง ๒ บาท อีชต่น้อยใส่เคยริมฝั่ง
 คนละ ๓ สลึง กระตานถีบหอยคนละ ๓ สลึง (กระตานล้วงปลา) หมัก
 ๒ สลึง ชุกหอยปากเปค ๒ สลึง ฉมวกคนละ ๓ สลึง ส่วงตักกึ่งไม่มี
 คน ๓ เฟือง เรือหาหอยแครงคนหน่ง ๓ สลึงเฟือง เรือหาหอยกะพง
 คนหน่ง ๓ เฟือง เรือหาหอยแมงกักคนหน่ง ๕๐๐ เบย เรือหาหอยหลอด
 คนหน่ง ๕๐๐ เบย

ซึ่งราษฎรชกหญากว่าลงกระบังรงเผือกห้วยหนองคสองขงบางบ่อ
 หลุมเขาควยปลานัน บางที่ทำบ่อหลุมน้อยก็มีบ้างใหญ่ก็มีบ้าง ทชก
 หญากว่าลงกระบังรงเผือก ที่ใหญ่ยาวกว้างบ้างเล็กบ้างไม่เสมอกัน
 นอกกว่าพิกัดนั้นเป็นอย่างธรรมเนียมสืบ ๆ มา สักแต่นายอากรกับ
 ราษฎรผู้ทำกินจะเห็นพร้อมขอมกัน แล้วแต่นายอากรจะเรียกราษฎร
 จะผูกแก่กันตามสมควรจะขอมกันนั้นเถิด ถ้านายอากรขอมให้ทำก็ได้
 ถ้านายอากรไม่ขอมให้ทำ ก็อย่าให้ราษฎรลักลอบทำเป็นอันขาด จะ
 กำหนดลงในพิกัดด้วยไม่ได้ ให้นายอากรเรียกอากรค่าน้ำตามพิกัดมี
 มาในท้องตราแต่เท่านั้น ห้ามอย่าให้นายอากรเรียกอากรค่าน้ำล่วงแขวง
 ล่วงอำเภอไหนเสียเสีย ผิดด้วยพิกัดอย่างธรรมเนียมแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

ประการหนึ่งถ้าพรรคพวกข้าวและทาส ซึ่งไปทำอากรด้วยกันนั้น
 เกิดวิวาทแก่กันเป็นแต่เนื้อความเล็กน้อย ก็ให้นายอากรสมัครศमान
 ว่ากล่าวให้สำเริงแต่ในกันเอง ถ้าเป็นเนื้อความมหันตโทษข้อใหญ่
 ก็ให้ส่งไปยังผู้รักษาเมือง กรมการ พิจารณาว่ากล่าวตามพระราช
 กำหนดกฎหมาย ถ้าและราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษสมัครพรรคพวกนาย
 อากร ก็ให้นายอากรส่งตัวผู้ตอของคดีให้ผู้รักษาเมือง ให้กรมการ
 พิจารณาว่ากล่าว ถ้าคดีของตัวนายอากร ก็ให้แต่งตั้งนายไปว่าต่าง
 ไปแก้ต่าง อย่าให้ชกขวางคดีของราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้ผู้รักษาเมือง กรมการ แขวงนายข้านนายอำเภอ
 เกาะกุ่มนายอากรพรรคพวกข้าวและทาส ซึ่งไปทำอากรด้วยกันนั้น

กระเกณฑ์ไปใช้ราชการเข้คเสร์จซึ่งมีไคเป็นพนักงาน และเก็ยมเรือ
 จังกกกันเซียงถ่อพายเคื่องสำหรับเรือ ไปให้บ่วยการทำอากรแต่สิ่งใด
 สิ่งหนึ่งใด และให้นายอากรกำซ้บห้ามปรามว่ากล่าวแก่พรรคพวกย่าว
 และทาส อย่าให้กระทำคมเหงกซึ่งช่อกระบัตร์ทำการข่มเหงราษฎร
 และเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์เอาพัศคทองเงินเคื่องอัญมณีของสมณะช
 พราหมณะอาณาประชาราษฎร โพรบ้านพลเมืองลูกค้ำพานิช ทำลาย
 พระพุทธรูปพระสถูปเจตีย์พระศรีมหาโพธิ พระอุโบสถพระวิหารการ
 ยเรียนวักวาอาราม ซ้ำข้างเอวงาและชนายฆ่าสัตว์อนันมีคุณ และห้าม
 อย่าให้รับช่อเอาฝั้นชายฝั้นไหแก่กรมการราษฎร ไทย มอญ ลาว เขมร
 แชก ฉวน พม่า ทวาย ฝรั่งเศสเกดเคิม ซึ่งเป็นกำลังราชการและ
 ทหารสำหรับไปณรงค์สงครามนั้น ช่อขายสิ่งช่อต้องห้าม ทำให้ผิด
 ค้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งใด

ครันลทของตรานไซร์ ถ้ามตรานกวางภกษ มหนงลือเจ้าจ่านวน
 นำตงมาทวยฉยบหนง เรืองราวจ่านวนเงินตองกันแล้ว ก็ให้เจ้าเมือง
 กรมการ ลอกเอาทของตรานไว้ แล้วให้ประทวนส่งตรานให้แก่พระศรี
 ชัยบาน หมนเทพ หมนวิสุตร หมนอินทร หมนศรี ผู้เป็นนายอากร
 เจ้าเรียกอากรคานาคนาเคิม แต่จ่านวนบชวตจิตวาศกสยไป ตาม
 ทของตราและรับส่งมานงทุกประการ

สารตรามาณวนเสาร์ เดือน ๓๓ แรม ๓๓ ค่ำ บชวตจิตวาศก

ตำนานอากรสวนใหญ่

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการ.

ด้วยท่านอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ๆ ปฤกษาพร้อมกันกราบ
บังคมทูลพระกรุณา แก่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
สมเด็จพระเทพฯ วงศาภิไศยวราชมหามุนี วรขัตติยราชินิกโรดม จาตุรันต
บรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมราชาธิราชบรมนาถยพิตร พระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าแต่ก่อนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแผ่นดิน
ซึ่งล่วงแล้วมา เมื่อเสด็จชนดวลยราชภิไศยกเสวยสิริราชสมบัติ ครอบ
ครองพระราชอาณาจักรชนนโต ๓ ปีแล้ว เคยโปรดเกล้าฯ ให้แต่ง
ข้าหลวงออกไปรังวัดสวน ตรวจนับต้นไม้มีผลในสวนของราษฎรจังหวัด
กรุงเทพพระมหานคร อมรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา และเมือง
นนทบุรี เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทรปราการ เมืองนครไชยศรี
เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสาครบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี
เมืองเพชรบุรี ทำนาโฉนดเสียใหม่เรียกเงินอากรส่งเข้ายังพระคลัง
มหาสมบัติตามนาโฉนดใหม่นั้นเป็นราชประเพณีมา ครั้นพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐเสด็จ
เถลิงถวัลยราชบรมราชาภิเษกสำเร็จบรมราชาธิราชสมบัติ ครอบ
ครองพระราชอาณาจักรมาถึงปีที่ ๓ ในรัชสมัยปัจจุบัน เป็นกาลอันควร

จะแต่งข้าหลวงออกเดินสวน ทำน้ำโคลนคใหม่ตามขบวนราชประเพณี
การอนันต์แต่จะทรงพระกรุณาโปรด ฯ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ คำว่า การ ๒ อย่าง
คือการสักเลขหมายหม้อทำทะเบียนทางว่าวไว้ แล้วเกณฑ์ข้าราชการ
ตามจำนวนทะเบียนทางว่าวอันนั้นไปหลายข
คราว ๆ นาน ๆ นั้นอย่างหนึ่ง การเดินสวนเดินนานยคนไม่มผลและ
กระตองนาให้แน่นอนแล้ว ทำน้ำโคลนตราแดงให้ไว้แก่เจ้าของสวนเจ้า
ของนา แล้วเก็บอากรสวนและทางเข้าค่านาตามจำนวนน้ำโคลนตรา
แดงฉบับหนึ่งนั้นไปหลายข จึงเดินสวนเดินนาใหม่ต่อกาลนาน ๆ นั้น
อย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นการบังเกิดเป็นอย่างดีธรรมเนียมมาแต่พระราช
บัญญัติของพระมหากษัตริย์พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน ที่ทรงพระสติปรีชา
ขัญญา และข้าราชการที่ปรึกษาอันเป็นปราชญ์ฉลาดในการที่จะทำ
บำรุงแผ่นดินให้เจริญเรียบร้อยง่ายสะดวก และการสักเลขหมายหม้อ
ทะเบียนทางว่าวตัวเลขตายหนังสือการฤาษยเป็นภิกษุ เจ้าพนักงาน
ยังไม่หักขานัญช้ำหน้าย ก็คงเกณฑ์ราชการอยู่เสมอตามทะเบียนเดิม
ตลอดหม้อรุ่นสักกรรจนกมมาก เจ้าหม้อยังไม่ได้นำเข้ามาสักคงเหลือ
อยู่โดยมาก และนาของราษฎรที่เข่นนาคู้โค ข้าหลวงรังวัดแล้วทำ
ตราแดงให้ไว้แก่เจ้าของนาเป็นสำคัญ เจ้าของนาจะไต่ทำและมีไต่ทำ
ก็ มีอย่างธรรมเนียมว่าเมื่อถึงขข้าหลวงเสนาถคงเรียกหาเข้าค้ำ
นาเต็มตามตราแดงทมิ ในขานัญช้ำ ที่เจ้าของนาเอาตราแดงไปเวรสั่ง

๑ ความต่อไปนี้เข้าใจว่า เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัว

แก้กำนันนายอำเภอแล้ว ฎาอพยพทั้งนาไพร่างไว้ ถึงภายหลังกลางแห่ง
จะแต่งอภัยให้ญาติพี่น้องเขาทำในทนายเวร ข้าหลวงเสนาบดีเรียก
ค่านาแต่ที่ทำได้ฎาแต่ตามตราแดงบาญชีตั้งคง ค่านาคกษาคจากฎม
ตราแดงโดยมาก

และส่วนของราษฎรนั้นแล้ว ลางส่วนคนผลไม่หักได้ตายเสีย
เจ้าของสวนเก็บจคร้านหาปลุกซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เจ้าพนักงานก็
คงเรียกอากรเต็มหน้าโฉนด ที่ปลูกต้นผลไม้นั้นใหม่กว่าหน้าโฉนดเดิมก็
มิได้ขอกเงินอากรชน การทงนทแท้ก็ควรจะให้ เจ้าพนักงานชำระบาญชี
ไล่ตัวเลขลูกหม้เข้ามาสักและหักบาญชีจำหน่ายแล้ว จึงเกณฑ์ข้าราชการ
การทงนทตัวเลขทมตวจริงทุกคราวเกณฑ์ และแต่งข้าหลวงออกโรงวัดนา
เป็นส่วนของราษฎรให้เสมอทุกขทุกคราวเก็บอากรสวนและทางเข้าค่านา
นั้นจึงจะชอบเป็นการเสมอทั่วหน้า แต่ถ้าทำอย่างนั้นก็จะเป็นการพินเสีย
จะต้องชำระบาญชีเก่าใหม่ซ้ำซ้อนทบทวนมา เมื่อยานเมืองมีราชการ
ทัพศึกฎาราชการอื่นใหญ่ ๆ สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ก็จะต้องเดินไม่เรียบ
ร้อยง่ายสะดวก จะลำบากแก่เจ้าพนักงานนี้ จึงมีธรรมเนียมใช้แต่
การทงนทไล่ต้อความเสมอสมานดังนั้น แต่ครั้นถ้าการชำระเลขและเดิน
นาเป็นส่วนใหม่นั้นนั่งตเสีย นานไปการทงนทไล่ต้อทจริงทเสมอ นั้นจะห่าง
จะไกลไปตกข บคินการสักเลขลูกหม้สกรวจชนใหม่ ก็ชำระตัวเลข
ที่จะต้องหักบาญชีจำหน่ายนั้น กรมพระสัสดีกโตตั้งการคตแบ่ลงและ
ชำระข้อยแล้ว และการเดินนาเป็นส่วนนั้นก็ควรให้เดินไปไล่ต้อความเสมอ
คจการสักเลขเสมอเช่นกัน เจ้าของนาเจ้าของสวนจะได้อ้อมความอุสาหะ

ปลูกต้นไม้ มีผลทำไร่นาให้มากขึ้น เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและเป็น
 คณแก่แผ่นดิน และเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ในรัชกาลเอกศก (พ.ศ. ๒๓๗๒) โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกเดินสวน
 ครังหนึ่ง ครันณขเถาะตรศก (พ.ศ. ๒๓๗๔) นำมากท่อมต้นไม้
 ตายเสียมาก ได้ทรงพระกรุณาแก่ราษฎรเจ้าของสวนจะไม่ให้ไ้ความ
 เตอทรอน ฌบมะโรงจตุวศก (พ.ศ. ๒๓๗๕) จึงโปรดเกล้าฯ ให้
 เดินสวนอื่กรังหนึ่ง แต่บมะโรงจตุวศกมานั้นได้ ๒๐ ปีล่วงไปแล้ว
 ชงเสนาบดีผู้ใหญ๋ ๆ ปลูกษาพร้อมกันเห็นว่ากาลนานมา จะขอให้แต่ง
 ข้าหลวงออกเดินสวนในรัชกาลเบญจศก (พ.ศ. ๒๓๗๖) นนนักชอชทวย
 ราชการอ่ยแล้ว แต่ชงจะถอเขาเป็นธรรมเนียมว่าเปลี่ยนแผ่นดินใหม่
 ได้ ๓ ปีแล้ว จึงให้เดินสวนเดินมาและชำระสื่กเลจนนี้ไม่ควร เมื่อเหตุ
 มชนฎาชานานไปหลายบแล้ว ก็ควรจะต้องจัดแจงการเสียใหม่ให้ไกล
 จรงและเสมือเขาครังน

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนิกิตศรรัตนราช
 สมบศพริยพาหะ กับพระยาพิพิธโกไคสวรรมย์ จมนศรสรภกษทวหมน
 มหาคเล็กเป็นแม่กองใหญ่ชำระความ และชำระบาญชคนไม่มีผลควร
 ทรงอากรให้แน่นอน แล้วทำนำโฉนตแจกให้แก่ราษฎรเจ้าของสวน
 แขวงกรุงเทพพระมหานครอมรัตนโกสินทร และหัวเมือง ออย่าให้เกิด
 วิวาทแก่กันชนได้ โปรดเกล้าฯ ให้แต่งข้าหลวงเดินสวนแขวงกรุงเทพ
 มหานคร และเมืองนนทบุรี เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทรปราการ

๑ เข้าใจว่าหมดพระราชนิพนธ์เพียงนี้

ฝังเห็นอชาหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาสิทธิราชเดโชไชย
 อภัยพิริยขรรค์กรมพาทู แม่กอง ๑ พระยาราชสงครามจางวางทหาร
 ในขวา ๑ พระยาสมุหทัยาธิบดีเจ้ากรมพระคลังในขวา ๑ หลวงศักดิ์
 นายเวรมหากเล็ก ๑ หลวงอภัยบาลภูวนาถเจ้ากรมรักษาพระองค์ขวา ๑
 จมนมหาสนิทยปลัดกรมพลพันขวา ๑ รวม ๖ พระยวราชวังนั้น พระ
 ยาประเสริฐสุสาครธำรงจางวางกรมหมอ ๑ หลวงรัตนรักษาเจ้ากรม
 แสงในซ้าย ๑ รวม ๒ รวมฝังเห็น ๘

ฝังโตชาหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาเพชรพิไชยจางวาง
 ล้อมพระบรมมหาราชวังแม่กอง ๑ พระยาสามภพพายจางวางกรม
 ทหารในซ้าย ๑ พระยากาญจนานิก ๑ จมนสุวรรณเพชฌกตทวหมน
 มหากเล็ก ๑ จมนจิงรักษาองค์เจ้ากรมพระตำรวจวังซ้าย ๑ หลวง
 วิจิตรราชารักษ์ปลัดจางวางรักษาพระองค์ ๑ รวม ๖ พระยวราชวัง
 พระยาวิเศษศักดิ์จางวางทหารบนใหญ่ ๑ พระจันทรโกรปลัดจางวาง
 เกณฑ์ทตบนแดง ๑ รวม ๒ รวมฝังโต ๘

เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองนครไชย
 ศรี เมืองสาครบุรี ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระเทพาธิบดี
 เจ้ากรมพระสัสดีซ้าย ๑ พระจันทราทิตยเจ้ากรมสนมพลเรือนขวา ๑
 จมนราชาบาลปลัดกรมพระตำรวจนอกซ้าย ๑ หลวงมโหฬรรักษ์ ๑
 หลวงสุวรรณภักดี ๑ หมนเสพสวสดีปลัดกรม ๑ ข้าหลวงในพระยว
 ราชวังพระยาอร่ามมณเฑียรจางวางทหารใน ๑ พระฤทธิเดชเจ้ากรม
 พระตำรวจนอกซ้าย รวม ๘ รวมท่งสน ๒๔ นาย และส่นเมืองพระ

เวียงเทรานั้น เห็นสวนแขวงกรุงเทพ ฯ เสร็จแล้ว จึงให้ข้าหลวง ๘ นาย
 ส่งเห็นออกไปเห็นสวนแขวงเมืองฉะเชิงเทราต่อไป เหมือนอย่าง
 กรุงเทพ ฯ ให้ข้าหลวงมีชื่อแต่งทนาย ๆ ละ ๘ คนกำกับกัน ให้นำ
 ระวังนำไปรังวัดสวนนั้นกับผลไม้ของราษฎรให้สิ้นเชิงจงทุกสวน อย่า
 ให้หลงเหลือเบียดบังไว้ได้เป็นอันขาด

และต้นไม้มีอากร หมากร มะพร้าว พลุ มะม่วง มะปราง ทเรียน
 มังคุด ลางสาด ๘ สิ้น หมากรเอกสูง ๓ วา ๔ วา เรียกต้นไม้ละ ๕๐ เปย
 ๑๐๐ ถึง ๓ สิ้น ๒๐๐ เปย หมากรโทสูง ๕ วา ๖ วา เรียกต้นไม้ละ ๔๐ เปย
 ๑๐๐ ถึง ๒ สิ้นเพอง หมากรตรีสูง ๗ วา ๘ วา เรียกต้นไม้ละ ๓๐ เปย ๑๐๐
 ถึง สิ้นเพอง ๖๐๐ เปย หมากรผกาขายออกคอกประปรายให้เรียกเท่า
 โทต้นไม้ละ ๔๐ เปย ๑๐๐ ถึง ๒ สิ้นเพอง หมากร ๔ รายนมหมากรอก
 ต้นละ ๓๓ ผล

มะพร้าวเล็กตั้งปล้องสี่คอกหนึ่งขึ้นไป ให้เรียกเท่าเอกต้นไม้ละ
 ๕๐ เปย ขาลคอกจึงจะเรียกเงินอากร แต่หมากรอกนั้นยังไม่เรียก
 ต้นสูงคอกคอกเรือขายเขนให้ยกอากรเสีย สูง ๘ คอกขึ้นไปเอาเป็น
 ใหญ่เรียกต้นไม้ละ ๑๐๐ เปย ๘ ต้นเพอง ๑ มนามันเฉลี่ย ตั้งปล้องสี่
 คอกหนึ่งขึ้นไปถึง ๗ คอกเอาเป็นขาลคอกจึงเรียกเงินอากร แต่นำ
 มันเฉลี่ยนั้นยังไม่เรียก สูงคอกคอกเรือให้ยกเสีย แต่มะพร้าวผลสี่
 นาฬิกาหงสียบาทสำหรับของทุลเกล้า ฯ ถวาย และของกำนัลให้ยก
 อากรเสีย

พลค่างทองกลาง สูง ๗ ศอก ๘ ศอกขึ้นไปให้เอาเป็นใหญ่ ๕ ค้าง
เพื่อง ๑ ร้อยละ ๓ บาทเพื่อง สูง ๕ ศอก ๖ ศอกเอาเป็นเล็กขาล
ฉศกจึงจะเรียกเงินอากร

ทุเรียน มะม่วง วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูง ๓ ศอกขึ้นไปเพียงตา
โอบรอบ ๓ ก้าเอาเป็นใหญ่ ทุเรียนต้นละ ๑ บาท มะม่วงต้นละเพื่อง
ใหญ่รอบไม่ถึง ๓ ก้าลงมาจน ๒ ก้าเอาเป็นเล็กขาลฉศกจึงจะเรียกเงิน
อากร

มังคุด ลางสาค วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูงศอกคืบหนึ่งของเพียงตา
โอบรอบ ๒ ก้าเอาเป็นใหญ่ เรียกต้นละเพื่อง ใหญ่รอบไม่ถึง ๒ ก้าลง
มาจนก้าหนึ่งเอาเป็นเล็กขาลฉศกจึงจะเรียกเงินอากร

มะปราง วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูง ๓ ศอกขึ้นไปเพียงตา โอบรอบ ๓
ก้าเอาเป็นใหญ่ ๒ ต้นเพื่อง โอบรอบ ๒ ก้าเอาเป็นเล็กขาลฉศกจึงจะ
เรียกเงินอากร

แต่ส้มโอ ส้มแก้ว ส้มเกลี้ยง ส้มเทพรส ส้มมะเขิน ส้มจุก
ส้มเปลือกขาว ๗ สิ่งนั้น ไปรคเกล้าฯ ให้ยกไม่ให้เรียกอากร และต้น
ทุเรียน มะม่วง มังคุด ลางสาค มะปราง ๕ สิ่งนี้ ถ้าต้นเป็นโพรง
ยอดตายมีแต่กิ่ง ๓ สองกิ่งให้ทั้งเป็นโคนหาอากรมิได้ ถ้าโคนต้น
๒ ต้น ๓ ต้นเคียงชิดกันให้เอาแต่ต้นหนึ่ง ถ้าห่างกันตัวโคตลอดได้
ให้เรียกเรียงต้น ถ้าและสวนผู้ขยทำสร้างขึ้นใหม่หาต้นผลไม่มีติด
และต้นไม่เก่ามีอยู่อากรต่ำกว่าเดิมจึง ให้เรียกแต่ขเดิมของเป็นหลัก
ปลงสลึง ๖๐๐ เขย ให้หน้าโฉนดตราแดงไว้

อนึ่งราษฎรรู้ว่าข้าหลวงจะเดินสวน และราษฎรยังอาจลักคักคั่น
 ผลไม้มากร ซึ่งนายระวางประกาศห้ามแล้วให้ขาดอากรของหลวง
 ไปให้ปรับใหม่อากรคั่นหนึ่งเป็น ๓ คั่น สักหลังไว้ในโฉนดเป็นใหม่โทษ
 แล้วอย่าให้หกลีบลกใหญ่ราษฎรผู้กระทำผิดนั้นเลย ให้ผูกอากรกัย
 ไม่ใหญ่สืบไปอย่าให้ก่เยี่ยงอย่างกัน แล้วห้ามอย่าให้เรียกเอาค่าฤชา
 ตลาการแก่ราษฎรผู้ลักคักคั่นผลไม้เลย

และห้ามอย่าให้ข้าหลวงกองเดินเอาเนือความแฝงอาญาอุทธรณ์
 นครบาลซึ่งเป็นสินใหม่พินัย ไว้พิจารณาว่ากล่าวเป็นอันขาดทีเดียว

และให้ข้าหลวงลงเส้นเชือกวงวัดสวนของราษฎร ให้รู้กว้าง
 ยาวลงไว้ในหน้าโฉนดจึ่งทุกสวน

และเมื่อแรกวันจะลงมือวัดสวน ให้ราษฎรทำบายศรีวงสรวง
 พระภูมิเจ้าที่สารบหนึ่ง กรงพาลสารบหนึ่ง ศรัทธะสกรคักหนึ่ง ราคา
 ๕ สลึง เสืออ้อนผนหนึ่ง ราคาเพื่อง ๓ ผาขาวผนหนึ่งราคาสลึงเพื่อง
 ร่องเชือกวงวัดขนกลางหน้าใบหนึ่งราคาเพื่องหนึ่งสำหรับเสกน้ำประพรม
 สวน ค่าเสกน้ำเพื่องหนึ่ง ค่าวงวัดหัวเชือกสลึง ทางเชือกเพื่อง
 รวม ๒ บาทสลึงเพื่อง แต่แรกลงมือแขวงกรงเทพ ๗ สวนหนึ่ง เมือง
 นนทบุรีสวนหนึ่ง และเมืองนครเขื่อนขันธ์สวนหนึ่ง เมืองสมุทร
 ปราการสวนหนึ่ง เมืองนครไชยศรีสวนหนึ่ง เมืองสาครบุรีสวนหนึ่ง
 เมืองฉะเชิงเทราสวนหนึ่ง เมืองเพชรบุรีสวนหนึ่ง เมืองราชบุรีสวนหนึ่ง
 เมืองสมุทรสงครามสวนหนึ่งแต่เท่านั้น

และเงินของซึ่งราษฎรเสียไปก็ฆ่าหลวงนั้น ให้นำระวางหักเงิน
อากรของหลวง ซึ่งจะเรียกในส่วนนั้นหักให้แก่ราษฎรผู้เสียของและเงิน
คิดเข้าเสิร์ฟเงิน ๒ บาทสองเฟื้องนั้นแต่ขี้เดียว

ถ้าฆ่าหลวงนัยใดไม่ใหญ่ไม่เล็ก ส่วนพระคลังส่วนวัดใดเท่าใด
ให้แม่กองเก็บผู้ใหญ่เขียนนำโฉนดเข้าตัดตราประจำต้นผลไม้ให้ไว้เช่น
คุ่มมือของราษฎรจงทุกสวนอย่าให้เรียกเงินค่าโฉนดเข้าแก่ราษฎร ให้เรียก
แต่มะพร้าว ๒ คุ่ม ผล ๒ กลุ่ม หมากทลาย ๑ คิดเป็นเงินสองเฟื้อง
เป็นหัวมือของทุกสวน แล้วให้ราษฎรเจ้าของสวนและนายระวางเอาโฉนด
มาส่งแก่แม่กองให้ผู้ชำระ จะใดสอยสวนจำนวนต้นผลไม้ให้ถูกตาม
บัญญัติ จะใดทำโฉนดใหญ่ตัดตราให้ไว้แก่เจ้าของสวนเป็นหลักัญ

แต่ก่อนนั้นฆ่าหลวงใดเกินสวน ๕ ครั้งแล้ว และเมื่อฆ่าหลวงเกิน
สวนนั้นเป็นส่วนของผู้ใด ให้ราษฎรเจ้าของสวนคิดให้เงินค่าหัวมือสวน
ละสองเฟื้อง เบียดเบียนสวนละ ๒ สลึง ส่วนหนึ่งเป็นเงิน ๓ สลึงเฟื้อง
ใดแก่ฆ่าหลวงนั้น ให้ฆ่าหลวงเกินสวนทำตามฆ่าหลวงเกินสวนมาแต่
ก่อน

ครั้นถึงวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ให้ฆ่าหลวงมีชอกของเกิน
เอาบัญญัติเกินทุ่งมาส่งให้กองบัญญัติ แล้วให้กองเกินกองบัญญัติและ
ทนายผู้บังคับผลไม้พร้อมด้วยแม่กองใหญ่ เข้าไปเฝ้าอุโบสถวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม สำนวณตัวเลขเพาะพระพักตร์พระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต
และพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่าระนียบต้น
ผลไม้ของราษฎรและบัญญัติแต่ตามสัจตามจริง อย่าให้เอาของหลวง

เป็นของราษฎร ๆ มาเป็นของหลวงมากเป็นน้อย ๆ เป็นมาก ไม่ใหญ่
ว่าเล็ก ๆ ว่าใหญ่ และเขียบบ้างเอาสินจ้างสินขลเป็นอาญาประโยชน์
เป็นอนินชาติที่เกี่ยว

และให้กองขบวนชื่อกิจการไม่ ใหญ่และหมากกรอกซึ่งมากจนกว่า
เดิม ให้นำระวางเรียกเงินอากรค่าหมากกรอกซึ่งชนิดใหม่ ในจำนวน
ฉลุเบญจศกส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติ ถ้าตนผลไม่ชำระต่ำลงกว่า
เดิมให้หักเงินอากรและหมากกรอกลงเสีย ยิ่งคงไม่ ใหญ่และไมเล็ก
เท่าใด หักเสียลดหนึ่งพระราชทานให้แก่ราษฎรเจ้าของส่วน คิงนาย
ระวางเรียกอากรไม่ ใหญ่ไมเล็กหมากกรอกใดเท่าไร ให้นำระวางเรียก
ส่งพระคลังส่วน ๆ ส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติ จำนวนขาลดศกตาม
นำโฉนดเสียไป

ให้กองขบวนชื่อกิจการขึ้นกระต่ายรายคั้นผลไม่ จำนวนเงินเป็น
อักษร อย่าให้ขยับผลลาบัตตราข้าหลวง ๘ นายไว้จงทุกส่วน ครั้นเดิน
สวนเสร็จแล้ว ให้ราษฎรเอาโฉนดเข้ามาสอบทานกับโฉนดใหญ่ต้องกัน
แล้ว ให้กองขบวนชื่อกิจการเอาโฉนดเข้าเก็บไว้ส่งโฉนดใหญ่ให้แก่ราษฎร แล้ว
ให้นำระวางเรียกเงินค่าโฉนดไว้ ใบละ ๑ บาท ๒ สลึง จงทุกส่วนแต่ข
เกี่ยว และเงิน ๑ บาท ๒ สลึงนั้นให้แก่นายระวางเป็นค่าสมุด ค่ากระ
ต่าย ค่าคืนสอสำหรับทำขบวนชื่อกิจการในการเดินสวน ๑ สลึง ให้แก่ผู้ทำขบวน
คู่โฉนด ๑ เฟื้อง ให้แก่ผู้เขียนโฉนดเฟื้อง ๑ ยกเป็นค่าตรา ๑ บาท
แล้วให้กองขบวนชื่อกิจการจำนวนสวนจำนวนไม่ จำนวนเงิน จำนวน

หมากกรอกยื่นให้แม่กองใหญ่ นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วให้
เจ้าพนักงานรักษาไว้ ในพระคลังมหาสมบัติ

อนึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ไม้ ๓ จำพวก คือ ไม้มะเกลือ
เป็นไม้ค่า ๓ ไม้ลมคัสึกาเป็นไม้แดงเนื้อละเอียด ๓ ไม้จินทน์เป็นไม้
ขาวเนื้อละเอียด ๓ ไม้ ๓ จำพวกนี้ลงมีผลราษฎรซื้อขายกันโดยบังเอิญ
ไต่เรียกอากรมาแต่ก่อน ครั้นต่อองค์พระราชประสงค์จะใคร่ทรงทราบ
จำนวนไว้ และเมื่อขึ้นหักโค่นประการใดจะต้องพระราชประสงค์แก่นมา
เลื่อยจักคอกออกใช้ราชการ เพราะทั้งนั้นเห็นสวนครั้งนั้นให้ ขาหลวงและ
เจ้าพนักงานน้อยไม้ ๓ จำพวก คือ ไม้มะเกลือ ไม้ลมค ไม้จินทน์ ให้รู้
จำนวนตามเล็กและใหญ่ใส่มาโดนคไว้ แต่อย่าให้ เรียกเอาค่าธรรมเนียม
เหมือนยและทำบาญชีต้นไม้ ๓ อย่างนี้เป็นอันขาดทีเดียว เช่นแต่ให้
ประกาศมอบหมายแก่เจ้าของสวน และผู้รับนำโดนคไว้ว่า ถ้าต้นมะเกลือ
และต้นลมคต้นจินทน์ทมิแก่นแล้วจะล้มสวนเอง ถ้าคร่ำคร่า เจ้าของจะ
ใคร่ฟันเสียก็ให้มาขอกแก่เจ้าจำนวนก่อนแล้วจึงตัดฟัน แล้วนำเอาลำไม้
มีแก่นมามอบให้เจ้าจำนวนนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย จะพระราชทานราคา
ให้ตามราคาไม้แก่นเสงเพรงโดยสมควรราชการ แล้วมอบไม้ให้
รักษาไว้ ในพระคลังในชวาสำหรับใช้ ถ้าเจ้าต่างกรมยังมีกรม
และขุนนางเจ้าชนมุลนายของชาวสวน จะใคร่ตัดเอาไม้ ๓ อย่างนี้แต่
อย่างใดอย่างหนึ่งไปใช้ราชการ ถ้าเจ้าของสวนจะยอมให้ตัดก็ให้ตัด
แล้วเอามามอบแก่เจ้าพนักงานก่อนแล้วจึงมารับไป เมื่อเจ้าพนักงาน
ไต่รู้เห็นทวยคงแล้ว ก็ให้สลักหลังนำโดนคลงด้วยดีแล้ว แต่ต้น

เลิกนอขายงไม้แก่นนน ถาลมตายก ไหเจ้าของปลุกซ่อมแซมชนใหม่
ล่อง ๓๐ ปีญา ๒๐ ปีจะบวกเป็นไม้ใหญ่

ห้ามอย่าให้ชาวหลวงมิชอเสมียนทนายป่าไพรซึ่งไปทวยกันนั้น ทำ
ซ่มเหงแก่ราษฎรชาวสวน ขนเก็บเอาผลไม้และสิ่งของในสวน และเครื่อง
อัญมณีต่าง ๆ กระทำให้ราษฎรเกิดความยากแค้นเคียดครอนแค้นสิ่งใด
สิ่งหนึ่งใดเป็นอันขาดก็เลย ถ้าผู้ใดมีพงกระทำให้ ผิดด้วยพระราช
บัญญัตินี้ มีผู้มาร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จะเอานายและไพร่
ผู้กระทำผิดเป็นโทษ โดยโทษานโทษ และให้ชาวหลวง เจ้าเมือง กรม
การ ทำตามท้องตราและรับสั่งมานิจทุกประการ.

หนังสือมาฉนวนอาทิตย์ เดือน ๘ ปี ๓๐ ค่ำ ขณลุเบญจศก

(พ.ศ. ๒๓๘๖)

ตำนานอากรรักษาเกาะ

หนังสือหมื่นวศุขอักษรนายเวรกรรมท่าเจ้าจำนวน มายังท่าน
พระยาวิชัยดิษฐ์ พระระยองค์ พระยาสาครสงคราม พระยาพิพิธพิชัย
พระพิไชยชลธิ ทั่วยจนกมัตน์ท่าเรือราชนนให้กราบบังคมทูลพระกรุณา
ว่าเดิมเงินแป๊ะผู้เป็นทขุรักษาสมทศรเป็นนายอากรเจ้าของเกาะในทะเล
ฝั่งตวันออกทชนอยู่ในแขวงเมือง บางลมง ระยอง จันทบุรี เมืองตราษ
เมืองบรจนตครเขตรวังสลตศศตรเข้าพักอาศัยในเกาะ และหาสิ่งของ
ซึ่งเกิดในเกาะชอขายท่ามาหากินแต่พรรคพวกของตัวฝ่ายเดียว ขอ
ถวายกำไรทชอหาได้ ให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินบละ ๓๓ ซึ่ง ขนรักษ
สมทศรบรรณษาเกาะหาสิ่งของชอขายได้ ๒ บแล้ว มีกำไรหาบวเงิน
ขนทลเกล้าฯ ถวายไม่ ทั่วยจนกมัตน์เห็นว่ายังมีกำไรอยู่ ขอประมูล
เงินขนทลเกล้าฯ อีก ๓๐ คาลัง รวมเต็มประมูลเป็นเงิน ๓๓ ซึ่ง
๓๐ คาลัง ถารักษาเกาะชอขายสิ่งของครขมกำไร จะบวเงินขนทล
เกล้าฯ ถวายอีกนั้น ไ้หาตัวขนรักษาสมทศรนายอากรรักษาเกาะ
คนเก่ามาว่ากล่าวให้สู้ประมูล ขนรักษาสมทศรนายอากรคนเก่าว่า
อากรสงอยู่แล้วไม่ขประมูล ยอมให้ทั่วยจนกมัตน์รับทำตามเรื่องราวนั้น
ไ้นำเรื่องราวจนกมัตน์และคำขนรักษาสมทศร นายอากรคนเก่าชนกราบ
บังคมทูลพระกรุณาทราบบไ้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระบรม
ราชโองการตรัสขมเกล้าฯ สั่งว่า ไ้เสด็จออกไปประพาสในทะเล

ผงควนออกจนถงเมืองตราษ ผงควนตกจนถงเมืองสงขลา ได้ทอด
 พระเนตรเห็นผงและเกาะในทะเลผงควนตก ตวนออก ทกแห่ง ทกตำบล
 และทรงพระราชดำริเห็นว่า เกาะในทะเลเป็นทีเปลี่ยววฮายสลคศศครจะ
 เข้าพักอาศัยแอบแฝงอยู่ได้ แต่เกาะในทะเลผงควนตกนั้นมรั้งนก
 นายอากรรั้งนกแต่่งคนออกไประวังรักษาอยู่ ถ้ามีสลคศศครมาเมื่อใด
 ได้รู้เร็ว แต่เกาะในทะเลผงควนออกนั้น แต่ก่อนมีนายอากรฟองเต้าตะน
 คอยระวังรักษาอยู่ ฮายสลคศศครไปมาอาศัยก็เป็นที่เกรงฮายบ้าง
 และเมื่อในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพะนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
 ดำริเห็นว่ามายนายอากรเกยฟองเต้ามาชฮายเป็นการฮายไปรด ๆ ให้
 ยกเลิกเสีย ตั้งแต่นั้นมาเกาะในทะเลผงควนออกไม่มีผู้ใดระวังรักษา
 พวกสลคศศครกำเรียบเข้าอาศัยดเรอลูกค้าได้ ไปเนอง ๆ ตัวเต้าทอาศัย
 ขนถ่ายฟองในเกาะนั้นพวกจีนไหหล่ามาตั้ง กองจับฆ่าเอาเนอทำเค็มออก
 ไปชฮายจนเป็นสินค้าได้ และคนในกรงเทพ ๆ คนหัวเมืองก็พากัน
 เอาฮายจับตัวเต้าทวกระฆ่ากินและชฮายฮาย จนตัวเต้าทวกระในเกาะ
 สลายสูญไปเกอชจะหมดอยู่แล้ว การก็ไม่เป็นประโยชน์สิ่งใดกขแผ่นดิน
 จึงไปรคเกล้าฯ ให้ปรึกษาท่านเสนาบดีตั้งปวงว่าเกาะในทะเลนี้ จะตั้งไว้ให้
 เป็นทีเปลี่ยววตฤจะให้มีเจ้าของคอยระวังรักษาอยู่เหมือนอย่างแต่ก่อนดี
 ท่านเสนาบดีตั้งปวงก็ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่ามีผู้รักษาเป็นเจ้าของ
 นั้นดี มีคุณหลายประการ ทั้งไว้ไม่มีเจ้าของระวังรักษานั้นไม่มีคุณ
 และประโยชน์สิ่งใด และชงชนรักษาสมทศรรักษาเกาะมาถง ๒ บแล้ว
 มุกาไร ไม่ชวการเงินชงให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน จึงมีมติเห็นว่า

อากรยังมั่งค่าไรอยู่ ซอรรักษาเกาะและหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะซอชขาย
 ตามพิภคเดิม ปรมูลเงินชุนอก ๓๐ ตำลึงรวมเดิมปรมูล ๓๓ ซึ่ง
 ๓๐ ตำลึงนั้นมีความชอบอยู่ ให้ตั้งเงินกมัตน์เช่นผู้รักษาเกาะและหา
 สิ่งของซึ่งเกิดในเกาะต่อไปเกิด แต่เกาะสี่ซึ่งเป็นเกาะนำด่านมีผู้คน
 ระวังรักษามากอยู่แล้วให้ยกเสีย และไม่กฤชณาหวายพิศเคาซึ่งเกิดใน
 เกาะต่าง ๆ เป็นของสำหรับไพร่ช่วยตัดสิ่งช่วยเหลือเกล้า ๆ ถวายและใช้
 ราชการเย็ดเสร็จจะห้ามเสียไม่ได้ ไพร่ช่วยจะร้องขาด และของอน ๆ ทม
 ในเกาะให้เป็นสิทธิ์แก่ผู้รักษาเกาะนั้น เจ้าจำนวนใต้เรียกนายประกัน
 เงินกมัตน์ไว้มั่นคง สมควรกับเงินของหลวงอยู่แล้ว จึงตั้งเงินกมัตน์เช่น
 ทขนรักษาสมทศหรือออกมารักษาเกาะในทะเลฝั่งตะวันออก ตั้งแต่ณวัน
 อังคารขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๕ บมระโรงยี่เป็นนเพศกสขไป และให้ขุนรักษา
 สมทศรับเงินเข้าท้องพระคลัง เดือน ๕ งวดหนึ่งเงิน ๓๓ ซึ่ง ๓๐ ตำลึง
 ให้ครบจงบทุกข อย่างให้เงินของหลวงคลังหลวงงวดขแต่จำระนหนึ่งไต้นั้น ให้
 ผู้ว่าราชการเมืองกรมการหมายให้นายกำนัน นายบ้าน นายอำเภอ
 ประกาศข่าวรอรราษฎรซึ่งอยู่ในแขวงบ้าน แขวงเมืองให้รู้ทั่ว ว่าเกาะ
 ในทะเลฝั่งตะวันออก ให้ขุนรักษาสมทศรับอาสาเป็นเจ้าของระวังรักษา
 ส่งเงินเข้าท้องพระคลังเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินแล้ว ห้ามอย่าให้ราษฎร
 คนใดคนหนึ่งไปหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะและตกพันไปซอชขายตามอำเภอใจ
 เหมือนแต่ก่อน ถ้าราษฎรคนใดจะไปทำมาหากินในเกาะทำไร่ทำสวน
 และตกพันซอชขายเป็นอาณัติประโยชน์ ก็ให้ไปว่ากล่าวต่อขุนรักษาสมท
 ศให้รู้ก่อน ขุนรักษาสมทศยอมให้ทำจึงทำได้ 60 ตาไม่โดยออกกล่าว

ขุนรักษาสมุทศิรให้รีบออกไปลากลอบตักพินและหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะ
 และจับตัวเต่าตัวกระ และชุดฟองเต่าไปชื้อขาย ขุนรักษาสมุทศิรพบปะ
 จับได้ก็ให้เอาตัวมาส่งยังผู้ว่าราชการเมืองกรมการ คคิเช่นนผายจำเลย
 จะแก้ตัวว่าชุดฟองเต่ามาใต้ที่หาด คคิผิง และจับตัวเต่า ตัวกระในน้ำใน
 หาดนั้นมาได้ ต้องปรับใหม่ให้แก่ขุนรักษาสมุทศิร เพราะเหตุนี้จะคคิสิ้น
 ไปเป็นอันยากไม่มีพยาน ต้องเอาสิ่งของที่จับได้เป็นสำคัญขนตั้งปรับ
 ๓๐ ต่อและค่าสินบลด้วย ประการหนึ่งของในนารายณ์มเคธองมอโตเลีย
 อากรณ์แล้ว จะหาถิ่นในท้องทะเลที่แห่งใดตำบลใด ห้ามมิให้ขุนรักษา
 สมุทศิรห้ามปรามเกาะกุม ประการหนึ่งเรือลูกคคิและเรืออื่น ๆ จะไป
 มาอาศัยเข้าตักน้ำ ตักพิน ในเกาะไปใช้สอยไม่ได้ ชื้อขายเป็น อาณา
 ประโยชน์ ก็อย่าให้ขุนรักษาสมุทศิรจับกุมเอาพัสดุทองเงินให้รายบุรี
 ลูกคคิโตความเคธอน ถ้าขุนรักษาสมุทศิรจับตัวลกลอบหาสิ่งของ
 ซึ่งเกิดในเกาะและคคิพินในแขวงเมืองใด ก็ให้เอาตัวไปส่งยังผู้ว่า
 ราชการเมืองกรมการชำระว่ากล่าวคคิสิ้น อย่าให้ขุนรักษาสมุทศิร
 ปรับใหม่เอาเองตามอำเภอใจ และให้ขุนรักษาสมุทศิรตั้งใจรักษาเกาะ
 โดยสัจซอสุจริต อย่าให้ขุนรักษาสมุทศิรและพรรคพวกซึ่งรักษาเกาะ
 คคิขกัน จับตัวเต่า ตัวกระซึ่งอาศัยคคิผิงและที่เกาะมากินชื้อขาย ให้ตัว
 เต่าตัวกระสาบสูญพชพนธไปได้ ให้ตนบำรุงให้เกิดพชพนธ ขนให้
 มากจะได้เป็นผลประ โยชน์กับแผ่นดินไปข้างนอก ถ้ามีผู้ฟ้องร้อง
 ว่าขุนรักษาสมุทศิรและพรรคพวกฆ่าตัวเต่าตัวกระกิน 16/0 และชื้อขาย

พิจารณาเบนส์จะปรับใหม่ทำโทษจงหนัก ถ้าชนรักษาสมตคริจะขอ
 ขายสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะให้ผู้ใดไป ก็ให้ทำตัวฎกาประทศตราให้ไว้
 แก่ผู้ขอเป็นสำคัญจงทกราย อย่าให้เคลื่อนแปลงพาลพาโลจักมเย่น
 สองข้างใด ถ้าผู้ใดขอของไปใดตัวฎกาแล้ว ของนั้นไม่เคขอขายไป
 กลางทางเป็นเหตุต่าง ๆ ตัวฎกาแยกหน้าและหายไปก็ที่จะมาขอตัวฎกา
 ใหม่อีก ถ้าของยังไม่ได้จำหน่ายจริง ก็ให้ชนรักษาสมตคริทำตัวฎกาให้
 ใหม่อีกอย่าให้ชคขวาง และให้ชนรักษาสมตคริกำชชว่ากล่าวห้ามปราม
 บุตรภรรยาบ่าวทาสและส่มคพรรคพวกซึ่งรักษาเกาะด้วยกันนั้น อย่า
 ให้คบหากันเป็นใจผู้ร้ายปล้นสคตมกคเรอลูกค้า ฌอกระษัตริเอาพิสค
 ทองเงินแก่ลูกค้าพานิชสมณชพราหมณธอาณาประชาราษฎร ซึ่งไ้มา
 อาศรัยอยู่ในเกาะกระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปราม
 เก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอนชชาติ อนงณนมเจ้าภาชรัยผกชาดสิ่ง
 เงินเข้าทองพระคลังแล้ว ห้ามชนรักษาสมตคริคบหากันลกลอบชอณ
 ขายณ กนณทเกาะใดไปนชชาติทเคียว ประการหนึ่งถาราชฎร
 พ้องหากล่าวโทษพรรคพวกชนรักษาสมตคริซึ่งไปรักษาเกาะด้วยกันนั้น
 ฌอชอคคสิ่งใดๆ ก็ให้ส่งทวผู้ตอชคคไปให้ผู้ว่าราชการเมองกรมการ
 ชำระว่ากล่าวตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถาคคตอชควชนรักษาสมต
 คริกให้แต่งทนายไปว่าค่างแกค่าง อย่าให้ชคขวางคคชองราชฎรไว้
 เนนช่า อนงถงพระราชพิตรุษสวรทกให้ชนรักษาสมตคริไปพร้อมด้วย
 ผู้ว่าราชการเมองกรมการกำนนนายอำเภอดนพระชโยสถชารามโคธาราม
 หนึ่ง ซึ่งเคขกระทวสคยานุสคยให้ไปพร้อมกันทอรรวมนั้น แล้วย้าย

หน้าตอกกรุงเทพ ฯ ตั้งสถานศึกษาที่ใด ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชพระราชทานนำพระพุทธรูปนาคายลระ ๒ ครั้ง
ซึ่งทุกขอย่าให้ขาดได้ ถ้าผู้ว่าราชการเมืองกรมการลพหน่งสิ้นแล้วมี
ตราโกษาธิบดีทั้งมาด้วยคหบดีหนึ่ง เรืองราวจำนวนเงินต้องกันแล้วกให้
ยกเอาต้นตราโกษาธิบดีไว้ แล้วให้หมายยกขุนรักษาศมุตศิกรคนเก่า
ออกเสียจากที่ผู้รักษาเกาะ แล้วให้ประทวนส่งต้นหนังสือเจ้าจำนวนให้
แก่ขุนรักษาศมุตศิกรคนใหม่เขารักษาเกาะตามท้องตราสืบไป หนังสือ
มาฉนวนองคการ ขนกล้า ๑ เกือน ๕ ยมะโรงยังเบ็นนพศก (พ. ศ. ๒๔๓๐)

ตำนานภาษีซุง

ข้าพระพุทธเจ้า กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ขณพระราชทานกราบ
บังคมทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ไม่ขอขึ้นสนับเดิมน
เป็นพนักงานกรมพระคลังในขวาไปจ่าย จักช้อตามช่วงที่ราษฎรช้อขาย
ครึ่งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพนักงานหา
ไม้จ่ายไม้ทันพระราชประสงค์ จึงโปรดเกล้าฯ สั่งเจ้าพระยาบดินทรเดชา
ให้ตั้งเจ้าภาษีเก็บภาษีจักช้อไม่ขอขึ้นสนับเดิมน เจ้าพระยาบดินทรเดชา
กราบทูลให้พระยาศรีสุทเทพ เพ็ง เป็นเจ้าภาษี เก็บภาษีไม่ขอขึ้นสนับ
เดิมนราษฎรผูกช่วงมาช้อขาย ๑๐ ชัก ๒ พระยาศรีสุทเทพตั้งให้นายเข้ม
เป็นที่ขุนจำเจริญสมบัติ ขนไปเก็บภาษีอยู่ณเมืองไชยนาท เงินภาษี
ยหนึ่งท่งหลวงวังหน้าเป็นเงิน ๒๐๐ ชั่ง ถ้าไม่จ่ายราชการไม่พอกให้
เจ้าภาษีช้อส่ง แล้วเบิกเงินหลวงให้ยกเจ้าภาษีราคา ๒ พิกัด พระยา
ศรีสุทเทพทำภาษีไม่ขอขึ้นสนับเดิมนโดยประมาณ ๒ ยี่ ๓ บ จินหงผู้เป็นทพระ
ศรีชยบานยนเรื่องราวประมูลเงินขนอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาตัดสิน
ให้พระยาศรีสุทเทพรับประมูลทำทุกเกล้าฯ ๗ ถวาย รวมเงินภาษีไม่
ขอขึ้นสนับเดิมนเงิน ๒๓๓ ชั่ง ๓ ตำลึง ๓ บาท พระยาศรีสุทเทพทำมาจน
ถึงแก่กรรม โปรดเกล้าฯ ให้หลวงเสนากิติ พิง ผู้บุตรพระยาศรีสุทเทพ
ทำต่อมา ก็ซ้ำไม่เบิกทำการไม่ใคร่จะได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระ
ยามหาเทพรับทำภาษีต่อมา พระยามหาเทพตั้งให้พระสุวรรคเตยวนเป็น

ทখনบารงสมบัตินไปเกยภษาณเมืองไชยนาท ทำภษาณเดือน ๓๒
 ชนค้ำ ๓ บมะแมนพคก ถึงเดือน ๔ พระยามหาเทพถูกขบถแกกกรรม
 จึงไปรทให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์รบทำภษาณต่อมา เจ้าพระยานิกรบดินทร์
 ตั้งให้หลวงวิวัฒนสมบัตินเกยวนเป็นที่ขุนจำเวณสมบัตินเกยภษาณเมือง
 ไชยนาท เจ้าพระยานิกรบดินทร์ช่วย ไปรทให้พระยาราชวรานกล
 ทุกวันนึ่งเป็นพระนายศรีสรวิภษาณต่อมา ครังนั้นทำพระที่นั่งอนันตสมา
 คมขคไม้ เจ้าภษาณหาไม้ขายไม้ท่นพระราชประสงค์ ข่าพระพุทธรเจ้า
 กลยมาจากทพเมืองเซียงตง จึงไปรทเกล้า ๆ ว่าข่าพระพุทธรเจ้าไป
 เมืองเหอนมาเหอนจะเข้าใจในการไม้ขอนล็ก จึงไปรทเกล้า ๆ ให้ข่า
 พระพุทธรเจ้ารบทำภษาณไม้ขอนล็ก ทังเส้าไม้แก่นเส้าหุ้มเปลือก ข่าพระ
 พุทธรเจ้ากทาผลของพระเศษพระคณ ทังแต่ฌยเกาะสปีตศกนถงยกุน
 เขณจคก ข่าพระพุทธรเจ้าตั้งขุนจำเวณสมบัตินเป็นที่หลวงวิวัฒนสมบัติน
 ยงอชทกวนนเกยภษาณอยู่ณเมืองไชยนาท ข่าพระพุทธรเจ้าช่วย จึงทำ
 เรองราวทลเกล้า ๆ ถวายคินภษาณ จึงไปรทเกล้า ๆ ให้เจ้าพระยา
 ภษราภยรบทำต่อมา

• คือเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด ถัลยาณมิตร) ในรัชกาลที่ ๕
 เป็นบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร

ตำนานภาษาพื้น

ตั้งเมื่อชกน พ. ศ. ๒๓๕๔

หนังสือเจ้าพระยาจักรีมาถงผู้ว่าราชการเมือง

ทวยหลวงเสน่หว่านช หลวงอนรรักษ์วานช ขุนศรีสมบัต

ขุนเทพอากร หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัต

ทำเรื่องราวมาถนแก่เจ้าพนักงาน ขอได้นำชนกรายขงคมทูลแก่พระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงทราบใ้ ผลของอถิพระบาท

ว่าแต่ก่อนห้ามปรามมิให้ผู้ใด ชอฝน ชายฝน สบฝน ถ้าผู้ใดมีฟัง

จับใ้ ให้ปรับไ้หมแล้วลงพระราชอาญาผู้ชงลอบตัก ชอฝน ชายฝน

สบฝน ลูกคำไทย ลูกคำจีน กิลกลอบชอฝน ชายฝน สบฝน

ถมิอยู่เช่นอนมาก และผู้ชงลกลอบชอฝน ชายฝน สบฝน นั้นเป็น

พวกจีนมากกว่าภาษาอื่น ๆ หลวงเสน่หว่านช หลวงอนรรักษ์วานช

ขุนศรีสมบัต ขุนเทพอากร จะขอรับพระราชทานเป็นเจ้าภาษา หลวง

พิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัตเป็นผู้เข้าส่วนทำภาษาฝน ชอ

ชายฝนสบแต่ถามพวกจีนชงอยู่ในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองปากใ้ฝ่าย

เหนือ พวกไทย และมอญ ลาว เขมร แขก ญวน พม่า ทวาย พราหมณ

พุทธะกตเดิมจะไม่ชายใ้ ถ้าและไทย มอญ ลาว เขมร แขก พม่า

ทวายเป็นญวนพราหมณ์ฝรั่งพุทธเกตติม เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินซึ่งห้าม
 มิให้สืบพันธุ์กันสืบ จะจ้างวานจันให้ไปซื้อพันธุ์โรงภาษีไปกินไปสืบ
 ชำระโคความจริงเป็นสัจแล้ว ขอให้เอาไทยเสียให้เช็ดหลาย เจ้าภาษี
 จะขอซื้อขอขายเอง ทำภาษีทุกเกล้า ๆ ทวายเป็นแขวงกรุงเทพ ฯ และ
 หัวเมืองยหน่งเป็นเงินชั่งจำนวนในพระบรมมหาราชวัง ๑๘๐๐ ชั่ง ชน
 ในพระบรมราชวัง ๑๐๐ ชั่ง ชนต่างกรม ๑๐๐ ชั่ง เขากินเป็นเงินภาษี
 บลึง ๒๐๐๐ ชั่ง ทำภาษีครบขมกัไว้จะบอกภาษีทุกเกล้า ๆ ทวายนอก
 เจ้าพนักงานไต่พาเอาเรื่องราวปลูกษา สมเด็จพระยาบรมมหา
 ประยวงค์ วรตมพงศนายก สยามคิลกโลกานุปาลนานาถ สมเด็จพระ
 ยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสรวิวงศ์ เจ้าพระยา
 นักรบคินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร และลูกขุนเดศาสาแล้วกราบ
 ทูลกรมสมเด็จพระเทศาศิธร กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ กรมพระ
 พทกษเทเวศร์ กรมหลวงถวเนตรนรินทรฤทธิ กรมหลวงวงศาธิราช
 สนิท พิจารณาที่ความในเรื่องราวเห็นพร้อมกันว่า ฝืนเป็นของชั่ว
 ผู้ใดสืบพันธุ์กันสืบตักแล้ว ให้เกิดโทษในสันดานกระทำการทุจริตต่าง ๆ
 สมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้าแต่ปางก่อน มีพระราชบัญญัติห้าม
 ปราบกัหลายแผ่นดินมาแล้ว ผู้ซื้อพันธุ์ ชายพันธุ์ สืบพันธุ์ กัมิได้ทอดย
 น้อยลง ไทยจันซึ่งเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินกัพวกสืบพันธุ์กันสืบ มากจน
 ทุก ๆ แผ่นดิน จนสืบแผ่พ่านไปทุกย่านทุกเมือง ไทยจันเป็นคนขอ
 ฝืน ชายพันธุ์ ก็ลอบลักเอาเงินตราไปซื้อพันธุ์เข้ามา เงินในย่านใน
 เมืองร้อยหรือร้อยไปทุกยี่ ซึ่งหลวงเส่นหวานช หลวงอนุรักษวานิช

ขุนศรีสมบัตย์ ขุนเทพอากร จะขอรับเป็นเจ้าภาษี หลวงพิทักษ์ทศกร
 ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัตย์ เป็นผู้เข้าส่วนทำภาษีเงิน จะแบ่งเบิกทาง
 ซอขายกันแต่ตามพวกเงิน จะมีไต่ขายให้แก่ไทย และมอญ ลาว เขมร
 แชก ญวน พม่า ทวาย พราหมณ์ ฝรั่งเศสทุกเทศเต็ม ซึ่งเป็นไพร่
 พวักบ้านคนอยู่ในพระราชอาณาเขต เป็นทาสทาสีสำหรับที่จะไต่
 ส่วยกับข้าศึกศัตรูนั้นก็ชอยช้อย ก็ย้ประการหนึ่งเงินตราในบ้านในเมือง
 ซึ่งไทยเงินลกลอยเอาออกไปชอยเงิน ออกไปเสียนอกประเทศ
 บ้างหนึ่ง ๆ ก็มีเป็นอันมาก เงินมีภาษีเงินแล้ว เจ้าภาษีเอาสินค้าแลกเปลี่ยน
 ผ่านกัน เงินตราในบ้านในเมืองก็จะไต่คงอยู่ มีข้อความในเรื่องราว
 และคำปฤกษาเป็นหลายประการ

เจ้าพนักงานจึงนำเอาเรื่องราวและคำปฤกษา พระบรมวงศานุวงศ์
 เสนาบดีผู้ใหญ่ ลุกลขนธศาลาขุนกรายบังคมทูลแก่พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
 ทราบไต่ผลของอัฐพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการตรัสเห็น
 เกล็ดว่า ซึ่งหลวงเส้นห้วานิช หลวงอนุรักษ์วานิช หลวงพิทักษ์
 ทศกร ขุนศรีสมบัตย์ ขุนเทพอากร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัตย์ ทำ
 เรื่องราวขึ้นแก่เจ้าพนักงาน จะขอรับทำภาษีเงินตั้งโรงกงสซอขายกัน
 แต่พวกเงิน พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีผู้ใหญ่ปฤกษาเห็นพร้อม
 กันว่า จะไม่เกี่ยวข้องเป็นไทยกับแผ่นดินแล้ว ก็ให้ตั้งหลวงเส้นห้วานิช
 หลวงอนุรักษ์วานิช ขุนศรีสมบัตย์ ขุนเทพอากร เป็นเจ้าภาษี
 ให้นำไปตามเรื่องราวและคำปฤกษานั้นเถิด เจ้าพนักงานโดยเรียกเอานาย

ประกันไว้มั่นคง สสมควรด้วยเงินภาษีของหลวงอยู่แล้ว จึงตั้งให้หลวง
เส้นหวานิช หลวงอนุรักษ์วานิช ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพอากร เป็นเจ้า
ภาษี หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพย์สมบัติ เป็นผู้เข้าส่วน
เช่ารับทำภาษีฝน ตั้งแต่เดือนเดือนยี่ชนาคา ๑ ปกนตรีนศกสยไป

ให้เจ้าภาษีส่งเงินภาษีแก่เจ้าจ่านวนบดระ ๕ งวต ๗ เดือน ๕ งวตหนึ่ง
เงิน ๕๐๐ ซึ่ง งวตเดือน ๑ งวตหนึ่งเงิน ๕๐๐ ซึ่ง งวตเดือน ๓๐ งวตหนึ่ง
เงิน ๕๐๐ ซึ่ง งวตเดือน ๒ ๓ งวตหนึ่งเงิน ๕๐๐ ซึ่ง ถ้าขาดเป็นอธิกมาส
ก็ให้ชวกรเงินภาษีชนอกเดือนหนึ่งเงิน ๑๖๖ ซึ่ง ๑๓ ตำลึง ๑ บาท ให้เจ้า
ภาษีส่งเงินภาษีของหลวงให้ครบทุกงวตทุกปี อย่าให้เงินภาษีของ
หลวงขาดค้างล่วงงวตล่วงไปแต่จำนวนหนึ่งได้ ถ้าทำภาษีครบขมมีกา
ไร ก็ให้ชวกรภาษีทูลเกล้าฯ ถวายชนอก และภาษีฝนแรกมีเป็นการ
ใหญ่ต้องลงทุนรอนมาก อย่าให้ผู้ใดชิงแย่งเอาภาษีไปทำใน ๓ ปี ให้
เจ้าภาษีตั้งโรงกงสีชอขายเองควรแก่ราคาจะชอขายกัน ห้ามอย่าให้
เจ้าภาษีขายฝนให้กับไทย มอญ ลาว เขมร ญวน พม่า ทวาย แชก
พราหมณ์ ฝรั่งเศสยกตเคติมเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าเจ้าภาษีสกสย
ขายฝนให้กับไทย มอญ ลาว เขมร ญวน พม่า ทวาย แชก พราหมณ์
ฝรั่งเศสยกตเคติม มีผู้มาว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจจะเอาตัวเจ้าภาษี
เป็นโทษตามกฎหมาย

ถ้าพวกไทย มอญ ลาว เขมร พม่า ทวาย แชก ญวน พราหมณ์
ฝรั่งเศสยกตเคติม จะร้องวานเงินผู้ใดไปชอฝนที่โรงภาษีมาสุ่ม จับได้

พิจารณาเป็นสัจ จะเอาตัวเงินผู้ไปช้อฉนั้นเป็นโทษจงหนัก ตัวผู้จ้างวาน
 เงินให้ไปช้อฉนั้นนั้น จะกระทำโทษตามพระราชบัญญัติหมายประกาศห้าม
 หนึ่งถ้าผู้ใดลอบลักเอาเงินไปขายที่ขานเรือนของตัว และเข้าแอบ
 แฝงช้อขายที่ขานขานนางและวังเจ้าต่างกรมหากกรมใด เจ้าภายสืบจับ
 ใด ให้เจ้าภายรับเอาเงินเสีย แล้วให้เจ้าภายเอาตัวจำไว้ณโรงภาย
 ให้เช็ดหลาย ถ้าจะมีผู้รับสินบนนำเจ้าภายไปจับฉนั้น ถ้าจับฉนั้นมาได้
 เจ้าของฉนั้นจะต่อสู้เถียงว่า ผู้นำจับและพวกเจ้าภายเอาฉนั้นไปใส่ไว้ แล้ว
 แกล้งพาลพาโลจับโดยสาเหตุต่าง ๆ ก็จะให้ตระลาการไปสืบพยาน
 ริงวัดเพือนขาน ถ้าพยานเบิกความว่าคนทั้งจับฉนั้นเป็นคนช้อฉนั้น ขายฉนั้น
 สืบฉนั้นแล้ว ให้เจ้าภายปรับใหม่เอาตัวทำโทษจำไว้กว่าจะเช็ดหลาย
 ถ้าพยานเบิกความว่าเป็นคนดี ไม่เป็นคนช้อฉนั้น ขายฉนั้น ก็นั้น สืบฉนั้น
 จะเอาโทษปรับใหม่ผู้นำจับให้กับผู้ ซึ่งต้องรับเสมอโทษลักลอบขายฉนั้น
 ประการหนึ่งเจ้าภายจะตองจ้างเรือและคน ให้ไปลาดตระเวนใน
 ท้องทะเลข้างฝั่งตวันตกตวันออก พยประเวระเลกมีแต่เงินตราเงินเหรียญ
 ออกไป ไม่มีหนังสือเบิกฉนั้น ไม่มีหนังสือนามเมือง และเงินมากกว่า
 หนังสือเบิกฉนั้นของหนังสือนามเมืองเกินกำหนด ก็จะไปช้อฉนั้นค้าผิด
 ประหลาด ก็ให้กองตระเวนรับเป็นเรือเอาเงินไปช้อฉนั้น เอาตัวไปส่ง
 ต่อเจ้าพนักงานให้ชำระตามสัจตามธรรม ชำระได้ความจริงว่าเอาเงิน
 ไปช้อฉนั้นแล้ว ก็ให้ปรับใหม่เอาเงินในลำซึ่งจับให้เป็นยาเห็นแก่ผู้จับ
 ตัวเงินเจ้าของเงินนั้นให้ปล่อยเสีย ถ้าจับได้ ฉนั้นในลำมากน้อยเท่าใด
 ก็ให้กองตระเวนเอาฉนั้นมาส่งกับเจ้าภาย ให้เจ้าภายคิดราคาฉนั้นให้เป็น

อย่าเห็นใจแก่ผู้ขาย ตัวเจ้าของถนนให้เจ้าภาษีไว้ ใช้การงานให้เข็ด

หลาย อย่าให้ผู้ใดลักลอบเอาเงินไปซ่อนซ่อนเข้ามาได้

ประการหนึ่งเจ้าภาษีและขุนนางแต่งส่วยกำบน สำเภารือ
ปากใต้ไปค้าขายเมืองต่างประเทศ จะซ่อนเข้ามาเป็นสินค้าโดยมาก
เพียง ๕ บกกลงมา เจ้าภาษียรับซ่อนเอาเงินไว้ คิดราคาให้ชกละ ๓๐ ซึ่ง
ถ้าเรือดำใดซ่อนเข้ามามากกว่า ๕ บกขึ้นไป ก็ให้เจ้าภาษียรับซ่อนเงินไว้
ทั้งสิน แต่ให้ คิดเงินให้แค่ ๕ บกก่อน ฝนนอกจาก ๕ บกขึ้นไปนั้นให้
ค้างไว้ มหิง จึงให้เจ้าภาษีคิดเงินให้ ๆ ครบ

ประการหนึ่งห้ามมิให้เรือปากใต้ ซ่อนเมืองใหม่ เมืองเกาะ
หมาก เข้ามาค้าขายล้าบรรทุกสำเภาก็ไปเมืองอื่น ถ้าเจ้าซึ่งแต่งสำเภ
เรือปากใต้ ซ่อนเข้ามาค้าขายล้าบรรทุกไปเมืองอื่น ก็ให้เจ้าภาษี
ปรับใหม่เอาอย่างลูกค้าผู้ลักลอบซ่อน ขายเงินในท้องที่ และกำบน
หลวงนายกำบนเป็นเงิน จะซ่อนเข้ามาให้ ซ่อมมาแต่ในกำหนด ๕ บก
ให้ขายให้แก่เจ้าภาษีตามราคาลูกค้าในกรุงเทพ ฯ ซ่อนขายกัน อย่าให้
เอาไปขายให้ลูกค้าอื่น แต่กลาสลูกเรือนั้นเป็นคนอยู่ในท้องห้าม อย่า
ให้ ซ่อนเข้ามาเป็นอื่นขาด ถ้านายกำบนหลวงกลาสลูกเรือมพ
เจ้าภาษีสืบจับได้ ให้เจ้าภาษีปรับใหม่นายกำบนหลวงใหม่อนอย่าง
ลูกค้าในกรุงเทพ ฯ กลาสลูกเรือนั้นจะเอาโทษตามพระราชบัญญัติ
ท้องห้าม

อนึ่งกำบนลูกค้าชาติอังกฤษ วิลันดา พททเกต ฝรั่งเศส มริกัน
ซึ่งเข้ามาค้าขายในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองชายทะเล และอันญช พม่า

มอญ ทองชู้ ลูกค้าเมืองเมะล้าเล็ง เข้ามาทางบกค้าขายเมือง
 ผายเหนือ จะมีผลเขามา มากน้อยเท่าใด ให้บอกบาญชกับเจ้าพนักงาน
 และกรมการเจ้าภาษีให้รู้ก่อน ถ้าเจ้าภาษีจะขอผ่อนเวทให้เอาสินค้าแลก
 เปลี่ยนเอาผ้าไหม ขนยาให้ ขอทวงเงิน เจ้าของจะขายให้ก็ตามใจ
 ไม่ขายให้จะเอากลับออกไปก็ตามใจ ห้ามอย่าให้เอาผ้าไปขายกับ
 ลูกค้าทั้งปวง ห้ามอย่าให้ลูกค้าทั้งปวงไปลักลอบซื้อสินค้าขึ้นชาติ
 อังกฤษ รัสเซีย พุทธเกต ฝรั่งเศส มรกัน เวียดนามนอกประเทศและลูกค้า
 ต่างประเทศมาทางบกเป็นอันขาด ถ้านายกำนันและลูกค้าคบหากันลัก
 ลอบซื้อสินค้าขึ้นชาติแก่กัน เจ้าภาษีสืบจับได้ ให้เอาไปส่งต่อเจ้าพนักงาน
 กรมท่า ชำระไต่ความจริงแล้วให้ รมเอาผ้าในลำกำนันเผาไฟเสีย
 ให้สิ้น ตามหนังสือสัญญาฉบับต้นรัตนวารณ ทำไว้เมื่อศักราช
 ๒๔๒๖ บังอรุสูก พวกลูกค้าผู้ ซอนนี้ให้เอาโทษปรับใหม่ตามพิภค
 ลักลอบซื้อผ้าขึ้น
 อนึ่งเจ้าภาษีจะแต่งให้จีนผู้ ไต่เป็นหลงจู รัยช่วงรัยตำบลไปซื้อ
 ผ้าขึ้นในแขวงกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองปากไตผายเหนืออกติ ให้
 เจ้าภาษีเลือกสรรเอาที่คนดีคนธรรม อย่าให้เอาคนเจ้าถ้อยหมอความ
 สันดานเป็นพาลทุจริตโลภสันเหลือประมาณ มาตั้งเป็นเจ้าภาษีรัยช่วง
 รัยตำบลไป กบให้เจ้าภาษีกำซาบกำซาจันซึ่งจะรัยช่วง รัยตำบลไป
 อย่าให้คิดอขายลักลอบขายผ้าให้แก่ไทย และมอญ ลาว เขมร แยก พม่า
 ทวาย ฉวน พราหมณ์ ฝรั่งเศสพุทธเกตเดิม ซึ่งมีพระราชบัญญัติห้าม

ถ้าและเจ้าชายเห็นแต่จะโตกว่าไว้มาก คิดอยากยกย้ายชายฉันทให้
 คนซึ่งอยู่ในพระราชบัญญัติห้าม มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวชำระเป็นสัจแล้ว
 ก็ชำระราคาคนซึ่งชายให้ยกยกคนตองในพระราชบัญญัติห้ามไยมากน้อย
 เท่าใดชันทงปรับใหม่ ๓๐ ต่อก เป็นสินไหมถึงพันยกัง สินไหมให้เป็น
 ย้ำเห็นแก่ผู้เอาความมาว่ากล่าว พันยนั้นเป็นหลวงแล้ว ให้มีโทษ
 ทวนแก่ผู้ลกลอบชอฉนชายฉนควยคนละ ๓๐ ที

อนึ่งลกค้ำวานชไฟร์บ้านพลเมืองซึ่งมีโตเป็นคนชอฉน ชายฉน
 กนฉน สขฉน ก็อย่าให้เจ้าชายคิดอยากเอาฉนไปใส่จับกุมเอาควมา
 กระทำโทษปรับใหม่ ให้โตความยากแค้นเคือครอนแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 ใดไปอนชานตที่เคียว แล้วให้เจ้าชายกำชยห้ามปรามเสมีบนทนายหลงจ
 จันเตงและจันฉนรชวงรชยคำยลไป อย่าให้คยหากันเป็นโจรผู้ร้ายขฉน
 สคณภนอกระบตรเอาพัสคทองเงิน เครองอณูณฉนของสมณชพราหมณ
 อาณาประชาราษฎรลูกค้ำพานิชให้โตความยากแค้นเคือครอน กระทำ
 ให้ฉนควยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่ แต่สิ่งใดสิ่ง
 หนึ่งใด

ประการหนึ่งเจ้าชายสืบโตความว่า มีผู้ลกลอบชายฉนทชานโต
 คำยลโตในแขวงกรุงเทพ ฯ ก็ให้เจ้าชายชอกำนันนายอำเภอก่อเจ้า
 พนังงานกรมเมืองกำกขไปรับจงทุกคร้ง ถ้าแขวงหวเมืองปากใต้ ฝ่าย
 เห็นอ ก็ให้ชอกแก่เจ้าเมืองกรมการ ชอกำนันนายอำเภอกำกขไป
 ให้พระราชรองเมือง หลวงเทพผลู เจ้าเมืองกรมการ แขวงกำนัน
 นายอำเภอกำกขไปคแลฉนคและชอย อย่าให้เกิดวิวาทกันได้

อนึ่งถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้เจ้าชายไปพร้อมด้วย
 เจ้าเมืองกรมการณพระอาราม กราบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชชูปถัมภ์
 ยลระ ๒ ครั้งอย่าให้ขาดได้

ครั้นถึงสารทวันไซ้ ถ้ามืดราพระคชสิทธิ์ พระราชสิทธิ์ ตรายวแก้ว
 นำคิงมาด้วยฉยขยหนึ่ง เรืองราวจำนวนเงินทองกันแล้ว ก็ให้พระราช
 ร่องเมือง หลวงเทพผล เจ้าเมืองกรมการ ยศเอาตราบ้างไว้ ส่ง
 ทุนตราคิงให้ยกเจ้าชายเซารบชอฝนชายฝน ทำตามสารทมา
 นึ่งทุกประการ

แล้วให้หมายประกาศนายขานนายอำเภอ ไทยจีน ไพร่ขานพลเมือง
 ทั่วอาาราม พระสงฆ์เถรเทศศิษย์คฤหัสถ์ ให้รู้ความในท้องตรา
 และหมายพระราชบัญญัติประกาศจ้งทั่ว ได้ส่งหมายพระราชบัญญัติ
 ประกาศให้ออกมาด้วยเมืองละฉยขย

สารทราฆวนอาทิตย์ เดือนธันวาคม ๗ ค่ำ ยุกุน นกษัตริศ
 นิศก จุลศักราช ๑๒๓๓ (พ.ศ. ๒๓๗๕)

สำนักหอสมุด

ตำนานอากรยาสูบ

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงพระยาสุวรรคโลก พระยาสุโขทัย
ผู้สำเร็จราชการเมือง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้
เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ๔๖ ปี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทันทน
ข้อการสุขทุกข์ของราษฎรมีประการใด ๆ ซึ่งราษฎรพูดจากันได้เคย
ทรงฟังมา มาก ไม่เหมือนพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงแล้วแต่ก่อน เห็นเป็น
ประหนึ่งราษฎรทั้งปวงยอมสำคัญว่าแผ่นดินปัจจุบันตามกาลนั้น ๆ ว่า
เป็นทศกัณฐ์ต่าง ๆ ปราถนามุ่งหมายแผ่นดินอนาคตไปว่าจะได้
ความสวัสดีโดยมากดังนี้ ด้วยว่าปรกติของราษฎรมักคิดสั้น ๆ คิด
ถึงแต่ตัวและครอบครัวพวกพ้องของตัวเองเท่านั้น ไม่ได้เอาใจใส่ถึงการ
แผ่นดิน เพราะฉนั้นเมื่อต้องเสวยภาษีอากรบ้างแต่เล็กน้อย ก็มัก
ขี้ขลาดนอนอย่างนอนอย่างนั้น เมื่อในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ราษฎรบางพวกก็ขี้ขลาดนอนด้วยภาษีอากรสมพิศ ใน
ครั้งนั้นคิดปราถนาไปต่าง ๆ บางพวกจึงรำพึงหวังพระเดชพระคุณ
ต่อมากมายนาง เพราะเห็นและเชื่อกล่าวาทรงประพาศในศีลสัตกอบด้วย
เมตตากรุณาคุณ และทรงทราบในทางอรรถทางธรรมมาก หวังใจและ
เล้าปากกันว่าถ้าได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว เห็นจะทรงพระกรุณา
โปรดฯ ให้เลิกภาษีอากรสมพิศต่าง ๆ และลดหย่อนผ่อนปรน

ไปให้น้อยลงกว่าแต่ก่อน ครั้นเมื่อใดมาถึงถวलयราชสมบัติบรมราชา
ภิเษกสมมติประสงคฺ์ของคณบางพวกแล้ว ก็ไ้ทรงพระราชวิตกอยู่ด้วย
จะทําให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน แต่ครั้นจะทรงคิดอนเควาะห์แต่ราษฎร
อย่างเดียว พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อย
และสมณพราหมณาจารย์ ทศเคยไ้ส่งเควาะห์อนเควาะห์แต่พระเจ้า
แผ่นดินแต่ก่อน เมื่อไม่ไ้ตามเคยลคหย่อ่นไปเพราะภษาอากาศลดลง
มากนัก ก็จะต้องลคเหยยหวัตเงินเคอนลง ท่านทั้งปวงไม่เห็นการลคออก
ก็จะมีควมมัวหมองราวฉานไป จะทรงจัดแจงการนั้น ๆ แต่ลำพัง
เร็ว ๆ ก็ไม่ไ้ ต้องอาศัยเห็นพร้อมยอมกันใ้พระบรมวงศานุวงศ์
เสนาบดีข้าทูลลอองธุลีพระบาทซึ่งเป็นประธาน การจึงจะเรียบร้อยไ้
โดยพระราชหฤทัยกอบด้วยพระมหากษัตริย์ไฟร์ฟ้าชำแผ่นดิน จะไ้
ทํามาหากินอยู่เย็นเป็นสุขทั่วไปใ้พระราชอาณาเขต และภษาอากาศ
สิ่งอันใดที่เรียกเป็น ๒ ชั้น ๓ ชั้นอยู่นั้น ก็ทรงพระราชดำริห้อยเอนอง ๆ
จะไ้ลคหย่อ่นลคลงเรียกแต่ชั้นเดียวให้เสมอทั่วทั้งพระราชอาณาจักร
แต่ทรงพระดำริห้อยด้วยราชการแผ่นดินอื่น ๆ ไป จึงยังมีไ้ทรงจัด
แจงให้เรียบร้อย.

ณมะโรงอัฐศก (พ.ศ. ๒๓๘๘) ไ้โปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีผู้ใหญ
ปลุกษาศศรอนยกเงินภษาอากาศซึ่งเรียกเป็น ๒ ชั้น ๓ ชั้นอยู่นั้น จะไ้
เรียกแต่ชั้นเดียว (ปลุกษาเห็นพร้อมกันว่า ซึ่งทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ นั้น) พระเทศพระคุณทาทสคมิไ้ และซึ่งราษฎรปลุกษาศศร
ในไร่ในชนคชนเป็นต้น ไ้ผลลยหนึ่งคราวเดียวเหมือนต้นเข้าเป้ลค

ให้เรียกเป็นค่าที่ไว้ละสลึงเพื่อง ห้ามมิให้เรียกเรียงหลวมเป็นพันหลวม
 ค่ำ ๓ บาทอย่างแต่ก่อน ไท้นำค่าปลุกษาเสนาบดีผู้ใหญ่ชุนกรวยบังคม
 ทูลพระกรุณาทรงทราบผลของอุลพระบาท จึงมีพระบรมราชโองการ
 ตรัสเห็นอเกล้าฯ สั่งว่า ซึ่งเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดิน
 เห็นพร้อมยอมกันแล้ว ก็ให้เจ้าพนักงานพระคลังในขวาหาตัวนายอากร
 มาว่ากล่าว เจ้าจำนวนไต่เรียกหาตัวเงินสอนผู้เป็นที่หมนนภกคัสสมยต์
 นายอากรคนเก่ามาหาว่า ว่าเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย อากร
 ยาสูบเดิม ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ครั้นไปปรตเกล้าฯ จะให้เรียกเงินอากรกบ
 ราษฎรเป็นค่าที่ตามพิกคใหม่ไว้ละสลึงเพื่อง หมนนภกคัสสมยต์จะรับทำ
 ไต่สักเท่าใด หมนนภกคัสสมยต์ว่าเดิมรับทำอากรยาสูบผูกขาดเรียกกบ
 ราษฎรพันหลวมค่ำ ๓ บาท ณแขวงเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย
 เป็นเงินอากรบละ ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ครั้นถึงบมะโรงอุศุกท ทรงพระกรุณา
 ไปปรตเกล้าฯ จะให้เรียกเงินอากรยาสูบแก่ราษฎร เป็นค่าที่ตามพิกค
 ใหม่ไว้ละสลึงเพื่องนั้น เงินอากรตกลงมาก จะรับทำต่อไปได้แต่บ
 ละ ๘ ตำลึง ๓ บาท จึงนำเอาค่าหมนนภกคัสสมยต์นายอากรคนเก่าชุน
 ปลุกษาเสนาบดีผู้ใหญ่ แล้วกรวยบังคมทูลพระกรุณา ทรงพระกรุณา
 ตรัสเห็นอเกล้าฯ สั่งว่า เดิมหมนนภกคัสสมยต์รับทำอากรยาสูบผูกขาด
 ณแขวงเมืองสวรรคโลก ณแขวงเมืองสุโขทัย จำนวนบละ ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง
 มาณบมะโรงอุศุกทยกพิกคเก่าเสีย ให้เอาตามพิกคใหม่เป็นค่าที่ไว้
 ละสลึงเพื่อง หมนนภกคัสสมยต์จะรับทำได้แต่บละ ๘ ตำลึง ๓ บาทนั้น
 ก็ให้เงินสอนผู้เป็นที่หมนนภกคัสสมยต์นายอากรคนเก่าชุนมาเรียกอากรยา

สยผลขาดณแขวงเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย ตั้งแต่จำนวนบ่มะโรง
อัฐศก บัลดะ ๘ คำลึง ๓ บาทสยไป

และเงินอากรชนพระคลังในขวา ๘ คำลึง ๒ สลึงเพอง ๕๓๗ เปย
ชนพระคลังเดิมพระบวรราชวัง ๒ สลึงเพอง ๗๕๔ เปย ขนกรมชนกตียา

ณสนทรเพองหนังกบ ๓๓๕ เปย ขนกรมหมนอมเรนทรยคินทร ๒ สลึง
เพองกบ ๗๕๔ เปย ขนกรมหมนอดลยลกษณสมบัต ๒ สลึงเพองกบ

๒๐ เปยรวมกันเขาเป็นเงิน ๘ คำลึง ๓ บาท และให้หมนภกตสมบัต

ส่งเงินอากรยาสูบตั้งแต่จำนวนบ่มะโรงอัฐศกสยไป บัลดะ ๘ คำลึง ๓ บาท

บ่มะโรงอัฐศกวงกตหนึ่ง ส่งเงินแก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังในขวาให้ครบ

บัลดะ ๘ คำลึง ๓ บาทจงทกวงกตทุกยสยไป อย่าให้เงินขาดค้างล่องไป

ไต่เป็นอันขาดทเดียว ให้หมนภกตสมบัตเรียกอากรยาสูบแก่ราษฎร

ตามพิคตใหม่ไร่ละสลึงเพอง อย่าให้เรียกพันหลุมต่อ ๓ บาทเหมือน

อย่างแต่ก่อน ถ้าและราษฎรปลุกยาสูบเกิน ๘ หลุม ๑๐ หลุมนั้น ห้าม

มิให้เรียกเอาอากรเป็นอันขาดทเดียว ถ้าปลุกทสี่จพระสี่จสงฆ์ให้นาย

อากรมิขานูชไว้ต่างหาก จะไต่ยกไว้เช่นเงินเกณฑ์ขุณ

อนงให้หมนภกตสมบัตเรียกอากรแต่โดยสัจโดยจริงตามพิคตอัตรา

ห้ามอย่าให้หมนภกตสมบัตเรียกอากรล่องแขวงล่องอำเภอให้ลาเหลสผิด

ทวยพิคตอัตราแต่ส่ง ไต่สิ่งหนึ่งไต่เป็นอันขาดทเดียว

อนงสมัคพรรคพวกข้าวและทาสหมนภกตสมบัต ซึ่งไปเรียกอากร

ทวยกันนั้นถ้าเกิดวิวาทแก่กันเช่นแต่เนอความมโนสำเร ก็ให้หมนภกต

สมบัตว่ากล่าวในกันเอง ถ้าเป็นเนอความมหันตโทษช้อใหญ่ ก็ให้

ส่งไปยังผู้รักษาเมืองกรมการพิจารณา ว่ากล่าวตามพระราชกำหนด
กฎหมาย ถ้าและราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษหมิ่นนักคิสมขัต ก็ให้แต่ง
ทนายไปว่าไปแก้ต่าง อย่าให้ชกชวางคคคของราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้ข้าหลวงผู้ไปมากิจราชการ และผู้รักษาเมือง
กรมการแขวงนายบ้านนายอำเภอเกาะกมหม่นนักคิสมขัต และพรรค
พวกข่าวและทาสซึ่งไปเรียกอากรด้วยกันนั้นกระเกณฑ์ไปราชการเย็ด
เส็จ ซึ่งมีใครเป็นพนักงาน และเก็บเรอชมเรอแจวจึงกุดถ้อพายเคือง
สำหรับเรือไปให้ช่วยการทำอากรแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งใด.

อนึ่งให้หม่นนักคิสมขัตกำชับห้ามปรามว่ากล่าวแก่พรรคพวกข่าว
และทาสซึ่งไปเรียกอากรด้วยกันนั้น อย่าให้กระทำคุมเหงชกซึ่งข้อ
กระบัตรทำกรรไฮ่ราษฎรเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์เอาปล้นคุดทองเงินเคือง
อัญมณีของสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทางบกทางเรือ และ
สุขณ กนณ ซอณ ชายณ ทำลายพระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์
พระศรีมหาโพธิ์ พระอุโบสถ พระวิหาร การปล้นเรอญ วัตวาอาราม
ฆ่าช้างเอางาและขนาย ฆ่าสัตว์อนมคณ ชอชายสิ่งของต้องห้าม
กระทำให้ ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่ง
หนึ่งใดเป็นอันขาดทีเดียว

ถาดงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้หม่นนักคิสมขัตมา
พร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ กราบถวายบังคมรับพระราชทานน้ำพระ
พิพมณส์จจ่ายละ ๒ ครั้งควมอย่างธรรมเนียมจงทุกย

ครั้นที่ทรงทราบมาถึงวันนี้

ถ้ามีตราเจ้ากรมพระคลังในขวา

ถ้ามีหนังสือเจ้าจำนวน มาด้วยเรื่องราวจำนวนเงินต้องกันแล้ว ก็ให้

พระยาสุวรรณคโลก พระยาสุโขทัย ลอกเอาตราไว้ แล้วก็ให้

ประทวนสั่งทงตราให้แกเงินสอนผู้เป็นทหมนภกคิสัมยัคคนเก่า ขึ้นมา

เรียกอากรยาสูบผูกขาดแก่จำนวนยมะโรงอัฐศกสืบไป ตามหนังสือ

และรับสั่งมานิจทุกประการ.

หนังสือมาฉนวนศุกร เดือนธันวาคม ค่ำ ยมะโรงอัฐศก

จุลศักราช ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๓๘๘)

สำนักหอสมุด

ตำนานภาษีสว่างปลาท

หนังสือเจ้าพระยาจักรี ฯ มาถึงเจ้าเมืองกรมการ กรุงเก่า เมือง
อ่างทอง เมืองสระบุรี.

ทวยจันมชอหลายพวกหลายราย ทำเรื่องราวมายนแก่เจ้าจันวน
กรมพระคลังสินค้า ให้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระบรมนาถนพิต
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทราบใตผลของอุลัพระบาท ว่าราษฎร
ลูกค้าไทยจีนและภาษาต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต ชักชวนกัน
ยรรทุกถวักนทาย ถัวเขี้ยว ถัวทอง ถัวขาว ถัวดำ ถัวละสัง รวมตาก
แห้ง ๖ อย่าง งาเม็ด ๓ กิ่งน้ำเค็ม กิ่งตากแห้ง กิ่งเค็ม ๓ ปลาทนัว
ปลาทแห้ง ๓ รวมของ ๘ สิ่งนเข้ามาซื้อขายแก่กันเป็นประโยชน์แก่
ราษฎรฝ่ายเดียว ยังหาผู้ใครยเรียกภาษีสลเกล้า ฯ ทวยช่วยราชการ
แผ่นดินนี้ จะขอเก็บเป็นภาษีสลทุกหนทุกเกล้า ฯ ทวยเงินชนทของ
พระคลัง แต่เรื่องราวของเงินชงนไว้นั้น จำนวนเงินมากอย่างน้อย
บ้างหาเสมอกันไม่ และเรื่องราวจันมายนคิงนมมาหลายครั้งนานมาแล้ว
จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสว่า ภาษีนกนม
เจ้าภาษีนรเรียกภาษียกยลกค้ายรรทุกสวภาเรือยักไต ไปจำหน่าย
นอกประเทศมีมาแต่ก่อนอยู่แล้ว ชงเงินหลายรายมายนเรื่องราวจะขอ
เก็บภาษีสในประเทศจะมีเป็น ๒ ซัวไปฤา ให้คิดเรียกแต่ฝ่ายเดียว ถ้า
เห็นว่าจะเรียกในประเทศคักกว่านอกประเทศ ก็ให้ยกภาษีนอกประเทศ

เสีย สิ่งของในประเทศจะมีมากน้อยประการใดยังหาทรงทราบณคดีไม่
ให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์หา
เงินพระหลวงชนหมื่นเจ้าภาษีผู้ใหญ่ และเงินลูกค้ำมาถามว่าสิ่ง
ของซึ่งเงินหลายรายมาขายนเรื่องราวจะขอเก็บเป็นภาษีนั้น สิ่งของทั้งนี้
ลูกค้ำมาซื้อขายแก่กันพอจะควรเก็บเป็นภาษีไต่แล้วถามไต่ ถ้าเงินเจ้า
ภาษีผู้ใหญ่เห็นว่าควรจะเก็บเป็นภาษีไต่แล้ว ก็ให้เสนาบดีปกครอง
กันคิดตั้งเป็นפקทเรียกภาษีสอง แต่ให้ต่ำกว่าสิบสตางค์ เพราะเป็น
ของยังไม่เคยมีภาษี

สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์
ไต่หาเงินเจ้าภาษีและลูกค้ำผู้ใหญ่มาถามไต่ความแล้ว จึงนำข้อความ
กับเรื่องราวซึ่งขนมาเป็นหลายฉบับไปกราบทูลปลุกเสก กรมสมเด็จพระ
พระเทศาภิบาล และพระเจ้าพญาเชอต่างกรมทุกพระองค์ กับไต่กราบ
เรียนสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ วรุตมพงศ์นายถ สยามคิลก
โลกานุปาล (น) นาถ และท่านเสนาบดี เจ้าพระยานิกรบดินทรมหินทร
มหากัลยาณมิตรเจ้าพระยาสุริยวงศ์ สมันตพงศ์พิสุทธมหาบุรุษ
รัตโนดม ผู้สำเร็จราชการในกรมพระกลาโหม เจ้าพระยาธรรมาธิกร
(ฉชาติ) บก เจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการในกรมท่า เจ้าพระยาพลเทพ
ปลุกเสกพร้อมกันเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมนาถยพิตร พระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสด็จถึงฉนวนราชสมบัตแล้ว ก็ตั้งพระไทยทรงทำน
บำรุงพระบรมพุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข
ทั่วไปทั้งสิ้นด้วยคุณ จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ออกซ่อมแซมในการ

วัดเก่าซึ่งชำรุด กับทรงสร้างขึ้นใหม่อีกหลายพระอาราม แล้วทรง
 พระราชอุทิศถวายนิคยภัตตรแก่พระสงฆ์สามเณร ซึ่งเล่าเรียนพระไตร
 ปิฎกและให้ทานแก่คนชราคนพิการ ใช้สอยในการพระราชกุศลต่าง ๆ
 กับโปรดเกล้าฯ ๑ ชยเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งมิกรมมาแต่ก่อนให้
 ยกเป็นกรมใหญ่ขึ้น เจ้าที่ยังไม่มีกรมทรงตั้งเป็นกรมขึ้นโดยลำดับ
 ข้าราชการในพระบรมมหาราชวัง ในพระบรมราชวัง ที่ขาดตำแหน่งก็
 ตั้งแต่งขึ้นทุกหมู่ทุกกรมทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน พระราชทานเบี้ยหวัดเพิ่ม
 เกินขึ้นก็มาก แล้วให้ชุดคล้องตั้งข้อมขยายกำแพงพระนครออกไปอีก
 ชั้นหนึ่ง กับให้ผูกคทาหารบนใหญ่น้อย พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเงิน
 เดือนและจ่ายใช้สอยเงินทำการพระนครต่าง ๆ มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งเงิน
 หลายพวกจะขอเก็บภาษีของ ๘ สิ่งซึ่งซื้อขายแก่กันนั้น ก็เห็นพร้อมกัน
 ว่าควรอยู่ ๒ ้วยเป็นแบบอย่างแผ่นดินสืบ ๆ มาแต่ก่อน สิ่งของอันใดเกิด
 ขึ้นในพระราชอาณาเขตบรรณแล้ว ควรจะเรียกแต่ในพระราชอาณา
 เขต ขอให้ยกภาษีปากสำเภาเรือปากไตซึ่งบรรทุกออกไปนอกประเทศ
 นั้นเสีย

ด้วยเหตุว่าเรียกภาษีหาเสมอกันไม่ จึงปรึกษาพร้อมกันตั้งเป็น
 พิกัดสิ่งของให้เรียกภาษี แต่ในประเทศตามราคาสิ่งของซื้อขายขึ้นลง
 แก่กัน ถั่วคนตาย ๓ ถั่วเขียว ๓ ถั่วทอง ๓ ถั่วขาว ๓ ถั่วดำ ๓
 ถั่วละสง ๓ งาเม็ด ๓ กุ้งแห้งกุ้งเค็ม ๓ ของ ๘ สิ่งนี้ให้เรียกภาษี
 เหมือนกัน ๑๒ เก็บ ๓ แต่ปลาทหน้า ปลาทตากแห้ง ลูกค้าซื้อขาย
 กันในประเทศให้เรียกภาษี ๑๓ เก็บ ๓ ถ้าลูกค้าจะเอาปลาทหน้าปลาทตาก

แห่งบรรทุกสำเภาเรือปากโตออกไปจำหน่ายนอกประเทศ ให้เรียกภาษี
 เพิ่มชนอก ปลาทูหมื่นตัวเป็นภาษีส่งหนึ่ง เจ้าภาษีเรียกภาษีกบผู้ซื้อ
 ผู้ขายเป็นสิ่งของๆ จะเรียกตามจำนวนเงินซึ่งซื้อขายแก่กัน ตามแต่
 จะยอมกัน ให้เรียกภาษีกบผู้ขายแต่ฝ่ายหนึ่ง อย่าให้เรียกภาษี
 เป็น ๒ ฝ่าย ถ้าราษฎรทำสิ่งของมาเลยงบุตรภรรยา และเช่นเสียบง
 เดินทางไปกิจราชการ และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็กน้อย ราคาเพียง
 กงศาลงเงินลงมา ตามใด ซอขายแล้วก็อย่าให้เรียกภาษีเลย จึง
 ให้เงินเจ้าภาษีผู้ใหญ่ประกาศกับลูกค้ำทั้งปวงว่า ผู้ใดมีภาคภูมิสติ
 ขณญาทควรจรรยทาภาษีใด ก็ให้ทาเรื่องราวมาขึ้นต่อเจ้าจำนวนกรม
 พระคลังสินค้า ตามคิดเห็นจะทำได้เท่าไรตามพิกัด

เงินเนียมจะเป็นเจ้าภาษี เงินเชยจะเป็นผู้เข้าส่วน จึงทำเรื่องราวมา
 ขึ้นแก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังสินค้า ให้กราบเรียนสมเด็จพระบาทบรม
 มหาพิชยญาติ นเรนทรนาถราชสรียวงศ ขอท่านไคณาเอาเรื่องราว
 เงินเนียม เงินเชยผู้เข้าส่วน ขนกราบขงคิมทลแต่พระบาทสมเด็จพระบรม
 นาถยพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทราบไตผลของธลพระบาท
 ว่าเงินเนียม เงินเชยผู้เข้าส่วน จะชอรับพระราชทานเก็บภาษีถว้ งาเม็ด
 กิ่งน้ำ ปลาตแห้ง กบลูกค้ำไทย จีนลาว เขมร มอญ และภาษาต่าง ๆ
 ชาติช่วยกำนัลของถวายไพร่หลวงมีตราภูมิ ซึ่งบรรทุกเรือแพเลอนเกวียน
 และสัตว์ต่าง ๆ หายคอนมาซอขายแก่กันตามพิกัดสิ่งของนั้น ให้เรียก
 ภาษีเป็นจำนวนเงินบหนึ่งทลเกล้า ๆ ถวาย ขนพระคลังสินค้าในพระ
 บรมมหาราชวงเงิน ๓๐๖ ชั่ง ขนพระคลังเดิมเงิน ๒ ชั่ง ขนพระเจ้า

ลกขยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเงิน ๒ ซึ่ง ขันพระเจ้าลกขยา
 เจ้าพาศาย (๑) เงิน ๒ ซึ่ง ขันหม่อมเจ้าพรณรายเงิน ๔ ซึ่ง ขัน
 พระคลังสินค้าในพระบวรราชวังเงิน ๓๐ ซึ่ง รวมเงิน ๓๒๖ ซึ่ง ถ้าและ
 ทำภาษีศรของวคครบมก้าเรืออยู่ จะบวกเงินภาษีทุกเกล้า ๆ ถวายขันอก
 เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้าได้นำค่าปลุกษากรมสมเด็จพระเจ้าศิริ
 กยพระเจ้าพยาเธอทกพระองค์ และค่าท่านเสนาบดีช่วยทำนบารุง
 แผ่นดิน ซึ่งเห็นพร้อมกันยกเรือรางวัลเงินเนียม เงินเซยต์เข้าส่วน
 ขันกราบขังคตมทศแต่พระบาทสมเด็จพระบรมนาถยพิตร พระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทราบใตผลาของธลพระบาทแล้ว
 จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่าซึ่งเงินเนียม เงินเซยต์เข้าส่วน
 จะขอเก็บภาษีของ ๘ สิ่งกยข้อยชายแก่กันนั้น ทรงพระราชดำริเห็น
 ว่าสิ่งของทศของอยู่ในพกตให้เรียกภาษนจะแพงขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่มีได้
 เปนอันต่ำเอียงกยผู้ใด คุ้มเปนของใช้สอยกันอยู่ด้วยกันทั้งผู้คิและไพร่
 ใครใช้ใครกนก็คองเสีย ใครไม่ใช้ไม่กนก็แล้วไป ซึ่งปลุกษา
 พร้อมกันเห็นว่า กาลขคนคองใช้สอยเงินมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จะให้ยก
 เจ้าภาษนอกประเทศเสียจะเรียกภาษแต่ในประเทศนั้นชอยชอยแล้ว ควร
 จะให้ เงินเนียม เงินเซยต์เข้าส่วนทำภาษในประเทศตามแบบอย่างแผ่นดิน
 มาแต่หลัง เก็บเงินภาษเพมเติมขนใช้สอยจิบจ่ายราชการนั้นก็ชอยชอย
 คุ้มคองนเมืองจนเกิดคคไม่เป็นคนชอยชายแก่กัน ผู้ที่จะแต่งสำเภาออก
 ไปคากนชอยลง เจ้าภาษซึ่งเคยเก็บภาษปากสำเภามาแต่ก่อนก็ทำ

(๑) คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องราวมาร้องขอ ขาดเงินภาษีลงเป็นหลายราย คิวเงินจะใช้สอยก็
ขาดลงมาก ซึ่งเจ้าตำกรมใหญ่และเสนาบดีผู้ช่วยทำนบารุงแผ่นดิน
เห็นว่าสิ่งของเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตรทางนี้ ควรจะให้เรียกภาษี
ไค้คนนั้นก็ชอบอยู่ จะต้องให้เรียกภาษีขึ้นใช้สอยไปก่อน ถ้าเมืองจีน
ชอบขายแก่กันเป็นปรกติลงแล้ว ภาษีอากรเก่าใหม่มาแต่ก่อน สิ่งใด
ที่ราษฎรเสียอยู่เป็น ๒ ซ้ำ ๓ ซ้ำนั้น ก็จะไปรศเกล้า ๆ ให้ลดหย่อนลง
เสียบ้าง จึงไปรศเกล้า ๆ พระราชทานสัญญาบัตรให้จีนนิยมเป็นทขุน
บัญชาพรชากร เจ้าภาษีออกศักดินา ๕๐๐ ไร่ ให้กรมพระคลังสินค้า
ทำตราตั้งไปตาม ซึ่งพระเจ้าพญาเชอภัยเสนาบดีเห็นพร้อมกันนั้นเกิด เจ้า
จำนวนพระคลังสินค้า ไค้เรียกเอา นายประกันจีนนิยม ผู้เป็นทขุนบัญชา
พรชากรเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วนไว้มั่นคงสมควรด้วยเงินภาษีของ
หลวงอยู่แล้ว จึงให้ขุนบัญชาพรชากรเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วนขึ้นมา
เรียกภาษี ถวักนตาย ๓ ถวักเขี้ยว ๓ ถวักทอง ๓ ถวักละสัง ๓ ถวักคำ ๓
ถวักขาว ๓ งาเม็ด ๓ กุ้งในน้ำเค็ม กุ้งตากแห้ง กุ้งต้มเค็ม ๓ รวม
ของ ๘ สิ่งนี้ให้เรียกภาษีเหม่อนกันทุกอย่างเป็นภาษี ๑๒ ซัก ๓ ปลาท
น้ำ ปลาทแห้ง ลูกค้ำชอบขายกันในประเทศ ให้เรียกภาษี ๓๓ เก็บ ๓
ถ้าลูกค้ำจะเอาปลาทน้ำปลาทแห้งบรรทุกสำเภาเรือปากไค้ออกไปจำหน่าย
นอกประเทศให้เรียกภาษีเพิ่มอีก ปลาหม่นตัวเป็นภาษีสดง ๓ ถ้าผู้
บรรทุกช่วยกำนัลของถวายและลูกค้ำภาษีต่าง ๆ ซึ่งบรรทุกเรือแพ
เลือนแถวต่าง ๆ หากค้อมมาเป็นช่วยกำนัลของถวาย และชอบขาย
แก่กันตามพิภคสิ่งของซึ่งต้องในภาษี ให้ขุนบัญชาพรชากร จีนเซย

ผู้เข้าส่วน เรียบกษัตริย์ชอชขายแต่ผ่ายเดียวตามแต่จะยอมกัน อย่า
 ให้เรียบกษัตริย์เป็น ๒ ผ่าย ถ้าราษฎรทำสิ่งของมาเพียงบุตรภรรยา และ
 เป็นเสียบยงเดินทางไปมากิจราชการ และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็ก
 น้อย ราคาเพียงกงคาลงเงินลงมา มิได้ชอชขายแล้วอย่าให้เรียบกษัตริย์
 เลย ถ้าราษฎรลูกคาคือเสียบกษัตริย์แล้วจะเอาของออกชอชขาย ห้ามอย่า
 ให้เจ้ากษัตริย์เรียบกษัตริย์ต่อไป

ให้ขุนขมัญพชากรเจ้ากษัตริย์ จินเซยผู้เข้าส่วน ตั้งบ้านเรียบกษัตริย์
 ๘ อย่างในจังหวัดกรุงเทพพระมหานครและแขวงกรุงเก่า เมืองอ่างทอง
 เมืองอินทรี เมืองพรหม เมืองลพบุรี เมืองสระบุรี เมืองตะเข้เชิงเทรา
 เมืองสุพรรณบุรี เมืองปราจีนบุรี กำหนดให้ขุนขมัญพชากรเจ้ากษัตริย์
 จินเซยผู้เข้าส่วน เขารับเรียบกษัตริย์แต่ฉนวนเดือน ๖ ชนค้ำ ๓ บัชาลฉศก
 (พ. ศ. ๒๓๘๗) ไปจนฉนวนเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ บัเถาะสี่ศศกครบ
 ๑๒ เดือนเป็นขหนึ่ง เป็นเงินขนในจำนวนบัชาลฉศก ๓๖๖
 พระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวังเงิน ๑๐๖ ซึ่ง ขนพระเจ้าลูกยาเธอ
 กรมหมื่นนมเหศวร์ศิววิลาสเงิน ๒ ซึ่ง ขนพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชายเงิน
 ๒ ซึ่ง ขนหม่อมเจ้าพรรณรายเงิน ๔ ซึ่ง ขนพระคลังสินค้าในพระ
 บวรราชวังเงิน ๓๐ ซึ่ง รวมเงิน ๑๒๖ ซึ่ง แล้วให้ขุนขมัญพชากรเจ้า
 กษัตริย์ จินเซยผู้เข้าส่วน ส่งเงินมายังเจ้าจำนวนพระคลังสินค้ายลระ ๕
 งวด เป็นเงินขนพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง งวดเดือน ๗ เงิน
 ๒๒ ซึ่ง งวดเดือน ๘ เงิน ๒๒ ซึ่ง งวดเดือน ๑๓ เงิน ๒๒ ซึ่ง งวดเดือน
 อ้ายเงิน ๒๒ ซึ่ง งวดเดือน ๔ เงิน ๑๘ ซึ่ง รวม ๑๐๖ ซึ่ง ขนพระคลัง

เดิมเงิน ๒ ซึ่ง ขนพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเงิน
 ๒ ซึ่ง ขนพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชายเงิน ๒ ซึ่ง ขนหม่อมเจ้า
 พรพรรณรายเงิน ๔ ซึ่ง ขนพระคลังสินค้าในพระบรมราชวังเงิน ๓๐ ซึ่ง
 รวมทั้งสิ้นเงิน ๑๒๖ ซึ่ง จงทกวงศทกยศไป อย่าให้เงินภาษีของ
 หลวงชาตค่างล่วงวงศล่วงยศไปแต่จำนวนหนึ่งใดเป็นอันขาดทศเดียว ถ้า
 ใดมีอธิกมาส่งก็ให้บวกเงินภาษีชนทุกเกล้า ๆ ถวายชนอีกเดือน ๓ ตาม
 จำนวนเงินมากและน้อย

และขนบัญญัติพชากร เจ้าภาษี จีนเซยผู่เข้าส่วน จะขนมาเรียก
 ภาษีเองก็ จะแต่งให้เสมียนทนายผู้ใดขนมาเรียกภาษีแทนตัวก็ ให้
 เรียกภาษีตามปกติแต่โดยสุจริตโดยธรรม ถ้าเรียกภาษีแล้ว ก็ให้เจ้า
 ภาษีทำควตามสั่งของมากและน้อย ให้ ไร้กยเจ้าของให้หลายฉบับ จะ
 ใดแยกย้ายส่งของชายไปเป็นสำคัญ ของสิ่งใดที่ใดเรียกภาษีแล้ว
 จะเอาไปชอขายบ้านใดเมืองใด ตามมีตัวเป็นสำคัญใดเรียกภาษีแล้ว
 ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีเมืองใด ๆ เรียกภาษีอีกเป็น ๒ ซ้ำ ๓ ซ้ำไปใดเป็นอัน
 ขาดทศเดียว

ถ้าผู้คุมของถวายส่งยกานลิไฟร์หลวงมีตรากรมและลูกคำพานิช
 ภาษาก้าง ๆ จะเอาสิ่งของมาชอขายก็ให้แะค่านเสียภาษีให้เจ้าภาษีตาม
 พิกัดมากและน้อยเสียก่อนจึงให้ชอขายแก่กัน ห้ามอย่าให้ผู้คุมของ
 ถวายและส่งยกานลิไฟร์หลวง มีตรากรมและลูกคำพานิชภาษาก้าง ๆ
 เอาสิ่งของในภาษซึ่งยังมีใครเรียกภาษีไปลักลอบชอขายแก่กัน หมาย
 จะดอบงเอาเงินภาษีของหลวงไว้ ถ้าขนบัญญัติพชากรจีนเซยผู่เข้าส่วน

และพรรคพวกไปทำภาษด้วยกัน จับไตให้ปรับใหม่เอาด้วยผู้ลกชอขาย
๒ ค้อตามสิ่งของมากและน้อย ชงลกชอขายแก่กัน เงินปรับใหม่นั้น
ให้ยกเจ้าภาษี.

อนึ่งเจ้าภาษีจะเรียกภาษีเป็น ๒ ครั้ง ๓ ครั้งให้เหลือเกินจากพิกัด
ขึ้นไปก็ดี และราษฎรจะชดช้นไม่ยอมเสียภาษีให้ยกเจ้าภาษี ๆ ก็
ราษฎรจะวิวาทเกี่ยวของไม่ตกลงกันประการใด ก็ให้เจ้าเมืองกรมการ
คัดสันตามพิกัดในท้องตราซึ่งไปรตเกล้า ๆ ช้นมา ถ้าว่ากล่าวไม่ตกลง
ก็ให้บอกส่งลงไปณกรุงเทพ ฯ จะได้สั่งให้กรมพระคลังสินค้าเจ้าจำนวน
คัดสันว่ากล่าวให้ตามผิดและชอบสำเร็จกัน

ถ้าสมัคพรรคพวกฆ่าและทาสชนบุญพิชากกรเจ้าภาษี จินเซย
ผู้เข้าส่วน จะเกิดวิวาทแก่กันเป็นแต่เนือความเล็กน้อยเย็ดเสร์จ
ก็ให้ชนบุญพิชากกรเจ้าภาษี จินเซยผู้เข้าส่วน สมัคสมานว่ากล่าว
ให้สำเร็จแต่ในกันเอง ห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการแขวงนายบ้าน
นายอำเภอเกาะกุมเอาไปเรียกค่าฤชาตราละการ ซึ่งมีไตเป็นความ
มหนักโทษแก่เจ้าภาษีและสมัคพรรคพวกฆ่าและทาสซึ่งไตทำภาษี ให้
ไตความยากแค้นช่วยการทำภาษีของหลวงแต่สิ่งไตสิ่งหนึ่งไต ถ้าเป็น
ความมหนักโทษช้อใหญ่ จึงให้เจ้าเมืองกรมการแขวงนายบ้านนาย
อำเภอหมายให้เจ้าภาษีส่งตัวผู้ค้อคตเอาไปพิจารณาว่ากล่าวให้ตามพระ
ราชกำหนดกฎหมาย แล้วให้ผู้ (เป็น) นายไปนั่งฟังผิดและชอบด้วย
ถ้าราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษเจ้าภาษี ก็ให้เจ้าภาษีแต่งตั้งนายไปว่า
ต่างแก่แทนกัน อย่าให้ชดชวรางคตค้อของราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการและข้าหลวงไปมากิจราชการแขวง
นายบ้านนายอำเภอเกษม เรือยมเรือแจวจึงถูกกันเขียงถ่อพายเขือกเส้า
เพลาไปเครื่องสำหรับเรือและเกาะกมพรรคพวกยาวและทาสไปใช้ราชการ
งานโยธาซึ่งมีใตเป็นพนักงาน ให้ช่วยการทำน้ายแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งใต
เป็นอันขาดที่เคียว

ถาดงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้ขุนบุญพิชชากรเจ้าภาษ
เงินเชยผู้เข้าส่วน และพรรคพวกผู้ซึ่งไปทำน้ายอยู่บ้านใดเมืองใด
ก็ให้ไปพร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ กราบถวายพระราชอุทิศรับ
พระราชทานนาพระพิพัฒน์สัจจาบละ ๒ ไร่ครึ่งทุกปี.

อนึ่งให้ขุนบุญพิชชากรเจ้าภาษ เงินเชยผู้เข้าส่วน กำชับห้าม
ปรามพรรคพวกยาวและทาส อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายฉกฉกชิงมา
โคกระบอดทรพยสิ่งของทองเงินเครื่องอัญมณีของสมณะชัพรามณ์อาณา
ยระชาราชฎารุกคำพานิช และทำลายพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์
พระศรีมหาโพธิ พระอุโบสถพระวิหารการยเวียนกุฎีศาลาอาราม ฆ่า
ช้างเอางาและชนาย ฆ่าสัตว์อนมคณและชอขายสิ่งของคองห้าม
กระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่แต่สิ่งใด
สิ่งหนึ่งใตเป็นอันขาดที่เคียว

ครั้นลุทองตรานไซ่ ถ้ามตราเจ้าจนวนตงชนมาด้วยเรือร่าว
จำนวนเงินทองกันแล้ว ก็ให้เจ้าเมืองกรมการลอกเอาทองตรานไว้
แล้วให้ประทวนส่งตงตรานให้กยขุนบุญพิชชากรเจ้าภาษ เงินเชยผู้เข้า

ส่วน แล้วให้หมายประกาศให้เจ้าชายชกชายี่ตามพิภคในท้องถิ่นตราและ
รับสั่งซึ่งไปรตเกล้า ๆ ออกมาจงทุกประการ

หนังสือมาณวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้นค่ำ ๑ บขาลจุศก

(พ.ศ. ๒๓๘๗)

